

ISSN (Print): 2304–5809
ISSN (Online): 2313–2167

Науковий журнал
«МОЛОДИЙ ВЧЕНИЙ»

№ 12.1 (76.1) грудень 2019 р.

Редакційна колегія журналу

Сільськогосподарські науки

Базалій В.В. – д-р с.-г. наук
Балашова Г.С. – д-р с.-г. наук
Клименко М.О. – д-р с.-г. наук
Коковіхін С.В. – д-р с.-г. наук
Лавриненко Ю.О. – д-р с.-г. наук
Писаренко П.В. – д-р с.-г. наук

Історичні науки

Змерзлий Б.В. – д-р іст. наук

Юридичні науки

Бернацька Н.І. – д-р. юрид. наук
Стратонов В.М. – д-р юрид. наук

Політичні науки

Наумкіна С.М. – д-р політ. наук
Яковлев Д.В. – д-р політ. наук

Педагогічні науки

Козяр М.М. – д-р пед. наук
Рідей Н.М. – д-р пед. наук
Федяєва В.Л. – д-р пед. наук
Шерман М.І. – д-р пед. наук
Шипота Г.Є. – канд. пед. наук

Психологічні науки

Шаванов С.В. – канд. псих. наук

Філологічні науки

Шепель Ю.О. – д-р філол. наук

Філософські науки

Лебедева Н.А. – д-р філос.
в галузі культурології

Технічні науки

Гриценко Д.С. – канд. техн. наук
Дідура В.А. – д-р техн. наук
Шайко-Шайковський О.Г. – д-р техн. наук

Економічні науки

Іртищева І.О. – д-р екон. наук
Козловський С.В. – д-р екон. наук
Шапошников К.С. – д-р екон. наук

Медичні науки

Нетюхайло Л.Г. – д-р мед. наук
Пекліна Г.П. – д-р мед. наук

Ветеринарні науки

Морозенко Д.В. – д-р вет. наук

Мистецтвознавство

Романенкова Ю.В. – д-р мистецт.

Соціологічні науки

Шапошникова І.В. – д-р соц. наук

Хімічні науки

Козьма А.А. – кандидат хімічних наук

Військові науки

Можаровський В.М. – доктор військових наук

Міжнародна наукова рада

Adam Wrobel – Doktor, Associate Professor (Poland)
Arkadiusz Adamczyk – Professor, Dr hab. in Humanities (Poland)
Giorgi Kvinikadze – PhD in Geography, Associate Professor (Georgia)
Inessa Sytnik – Professor, dr hab. in Economics (Poland)
Janusz Wielki – Professor, dr hab. in Economics, Engineer (Poland)
Javad Khamisabadi – Professor, PhD in Industrial management (Iran)
Michal Sojka – Doctor in Engineer (Poland)
Stanislaw Kunikowski – Associate Professor, Dr hab. (Poland)
Wioletta Wojciechowska – Doctor of Medical Sciences (Poland)
Вікторова Інна Анатоліївна – доктор медичних наук (Росія)
Глушченко Олеся Анатоліївна – доктор філологічних наук (Росія)
Дмитрієв Олександр Миколайович – кандидат історичних наук (Росія)
Марусенко Ірина Михайлівна – доктор медичних наук (Росія)
Швецова Вікторія Михайлівна – кандидат філологічних наук (Росія)
Яригіна Ірина Зотовна – доктор економічних наук (Росія)

Повний бібліографічний опис всіх статей журналу представлено у:
Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського,
Науковій електронній бібліотеці ELibrary.ru

Журнал включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз:
GoogleScholar, CrossRef, IndexCopernicus, Vernadsky National Library of Ukraine.

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 18987-7777Р від 05.06.2012 р.,
видане Державною реєстраційною службою України.

ЗМІСТ

Бачук В.Б., Кісілевич К.О. Особливості спорів, що виникають із спадкових відносин.....	1
Благодир А.А., Благодир В.С., Благодир С.М. Деякі питання щодо підслідності кримінального провадження	5
Вікторчук М.В., Подвірна О.В. Правові основи розкриття інформації про діяльність фондом гарантування вкладів фізичних осіб в Україні	10
Вовк Ю.Є. Правове регулювання діяльності уряду в період Директорії Української Народної Республіки.....	15
Водоп'ян Т.В. Перспективи розвитку медіації в Україні: аналіз необхідності впровадження та можливих моделей інституту.....	19
Водоп'ян Т.В., Слаб'як Т.Б. Особливості банкрутства в Україні: ретроспективний та перспективний аналіз.....	24
Гвоздецький В.Д., Жардан Д.І. Державне бюро розслідувань України: правове забезпечення діяльності.....	29
Голяк А.В., Садовнік В.П. Особливості муніципального рівня забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина.....	33
Гришко В.І., Віннічук І.В. Система договорів у римському праві та їх рецепція	38
Мельничук Ю.І., Калінін В.В. Порівняльна характеристика впровадження інституту медіації в зарубіжних країнах та Україні.....	42
Міщук І.В., Слаб'як Т.Б. Законодавче врегулювання медіації в українському суспільстві.....	46
Пасічнюк В.Б., Гонтарук О.С. Електронні петиції в Україні: сучасний стан та правове забезпечення.....	51
Петровський О.М., Лівчук С.Ю. Проблеми боротьби з кіберзлочинністю: міжнародний досвід та українські реалії....	55
Самороков В.О. Відновне правосуддя щодо неповнолітніх...60	60
Сахнюк В.В., Жмаченко Ю.Ю. Характеристика інституту адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства та аналіз його ключових проблем.....	63
Словська І.Є. Засоби масової інформації і правова держава: питання взаємодії і взаємного впливу	67
Цимбалюк В.І. Проблематика правового регулювання видобутку бурштину.....	71
Шидей Н.В., Оксентюк Н.В. Роль засобів масової інформації у впровадженні євроінтеграційного курсу України.....	74
Якимчук М.Ю., Волкова І.П. Соціально-політична активність молоді в умовах формування громадянського суспільства.....	78

CONTENTS

Bachuk V.B., Kisilevich K.O. Features of disputes arising from hereditary relations.....	1
Blagodyr A.A., Blagodyr V.S., Blagodyr S.N. Some issues of criminal investigation jurisdiction.....	5
Viktorchuk M.V., Podvirna O.V. Legal bases for disclosing information on the activities of the Fund for the guaranteeing of individual deposits in Ukraine.....	10
Vovk Y.E. Legal regulation of activity of the government in the period of the Director of the Ukrainian People's Republic.....	15
Vodopian T.V. Perspectives for mediation development in Ukraine: analysis of implementation necessity and possible models of the institute.....	19
Vodopian T.V., Slabyak T.B. Features of bankruptcy in Ukraine: retrospective and perspective analysis.....	24
Gvozdetskyi V.D., Jardan D.I. State research office of Ukraine: legal enforcement.....	29
Golyak L.V., Sadovnik V.P. Features of the municipal level of protection human and civil rights and freedoms.....	33
Gryshko V.I., Vinnychuk I.V. The system of contracts in Romanian law and their repetition.....	38
Melnyschuk Y.I., Kalinin V.V. Comparative characteristics of institute of medication in the foreign countries and Ukraine.....	42
Mishtshuk I.V., Slabyak T.B. Legislation of mediation in Ukrainian society.....	46
Pasichniuk V.B., Hontaruk O.S. Electronic petitions in Ukraine: the modern state and legal providing.....	51
Petrovsky O.M., Livshchuk S.Y. Problems of combating cyberlovicity: international experience and Ukrainian reality.....	55
Samorokov V.O. Restorative justice for juveniles.....	60
Sahniuk V.V., Zhmachenko Yu.Yu. Characteristics of the institute of administrative responsibility for domestic violence and analysis of its key problems.....	63
Slovska I.E. Mass media and legal state: interaction and related interaction issues.....	67
Tsimbalyuk V.I. The problem of legal regulation of burshtin's exercise.....	71
Shidey N.V. The role of mass media in implementation of the Euro-integration course of Ukraine.....	74
Jakimchuk M.Yu., Volkova I.P. Socio-political activity of youth in conditions of formation of civil society.....	78

УДК 347.664.8

ОСОБЛИВОСТІ СПОРІВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ІЗ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН

Бачук В.Б., Кісілевич К.О.

Національний університет водного господарства та природокористування

Стаття присвячена спорам, що виникають із спадкових відносин, як одному із найскладніших видів спорів, що виникають у межах цивільного судочинства. У статті також досліджено певні особливості спадкових правовідносин, наявність яких може тим чи іншим способом ускладнити процес розгляду спадкових спорів. Розглянуто практичні рекомендації судів вищих інстанцій, які необхідно враховувати при вирішенні даних категорій спорів.

Ключові слова: спадщина, спадкодавець, спадкоємець, спадкування, спадкові спори, спадкові правовідносини, цивільні справи, заповіт, відкриття спадщини.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Питання спадкування та спори, які виникають у зв'язку з його реалізацією залишаються актуальними як за часів минулого століття, так і у сьогоденні. Кожен у житті рано чи пізно стикається з питанням захисту своїх спадкових прав. Захист прав, що виникають із спадкових відносин може здійснюватися у нотаріальній або судовій формі. Як відомо, державні та приватні нотаріуси посвідчують лише безспірні факти, тим самим сприяють оформленню спадкових прав за відсутності спору. Однак, досить часто зустрічаються випадки, коли правовою гарантією здійснення спадкових прав є їх судовий захист.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню спорів, що виникають з спадкових відносин завжди приділялося багато уваги, зокрема, присвячено чимало робіт, серед яких дослідження науковців: Т. Коташевська, І. Кіпенко, С. Костюкович, О. Гупаловська, О. Кот, М. Шульга, Т. Варшамян та інших правників.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Спори про спадщину завжди посідали вагоме місце у цивільних справах, які вирішуються судами у порядку цивільного судочинства. У зв'язку з цим, в юридичній літературі є низка окремих спорів, що виникають в процесі реалізації спадкових прав, а саме: визнання права власності на нерухоме майно, що входить до складу спадщини, визнання заповіту недійсним, визнання недійсними свідоцтв про право на спадщину, зміна черговості одержання права на спадкування, пропуски строку прийняття спадщини, спадкування частки у спільному сумісному майні тощо [3, с. 129]. Таким чином, пропонуємо розглянути категорії спорів, що виникають із спадкових відносин, а також способи їх практичного вирішення в ході судового розгляду.

Метою статті є пошук шляхів розв'язання проблемних питань, що виникають в судовій практиці при розгляді спорів, що виникають з спадкових правовідносин.

Виклад основного матеріалу. У межах цивільного судочинства розглядається широке коло справ, які мають свої особливості. Відповідно до ст. 4 Цивільно-процесуального кодексу України (надалі за текстом – ЦПК України), кожна особа має право в порядку, встановленому законом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів [9]. Статтею

19 ЦПК України передбачено, що суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства [9].

Спадкові справи належать до найбільш складних категорій цивільних справ. Це зумовлено, насамперед, тим, що до моменту виникнення спадкових відносин немає в живих його ініціатора – спадкодавця. Таким чином, досліджуючи взаємозв'язок норм матеріального та процесуального права, необхідно зазначити, що спадковий спір може бути розглянутий лише після відкриття спадщини, яка згідно ст. 1220 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України), відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою. Отже, до настання факту смерті, цивільно-правові відносини не регулюються нормами спадкового права [3, с. 129].

Необхідно також зазначити, що спори, які виникають із спадкових правовідносин розглядаються виключно в порядку цивільного судочинства. Оскільки, виконання судового рішення за результатом розгляду спадкового спору здійснюється за участі органів державної влади та органів нотаріату. В той же час, наприклад, згідно п. 13 ст. 6 Закону України «Про третейські суди», третейські суди можуть розглядати будь-які справи, що виникають із цивільних та господарських правовідносин, за винятком справ, за результатами розгляду яких виконання рішення третейського суду потребуватиме вчинення відповідних дій органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими чи службовими особами та іншими суб'єктами під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень [5]. Крім того, на розгляд третейського суду не можуть виноситися справи у спорах щодо нерухомого майна, включаючи земельні ділянки, що досить часто є категорією спорів щодо спадкових правовідносин, що розглядаються судами загальної юрисдикції.

Слід звернути увагу, що спадкові справи завжди стосуються триваючих відносин, оскільки початковий момент динаміки спадкових правовідносин – відкриття спадщини, її прийняття та оформлення спадкових прав, будучи основними юридичними фактами спадкового права, розділені в часі, причому часова відстань між цими

юридичними фактами може становити від декількох місяців до десятків років. Таким чином, триваючий характер спадкових правовідносин певною мірою пояснює високий ступінь складності спорів про спадщину, що стосується, зокрема, динамічності цивільного законодавства [6].

Крім того, не менш проблемним є питання строків у спадкових правовідносинах. Згідно ч. 1 ст. 1270 ЦК України для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини [9]. Якщо ж спадкоємець не подав в такі строки заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв її. Відповідно, наслідки для спадкоємця негативні, адже спадкове майно спадкоємець не отримає. У випадку пропуску шестимісячного строку для прийняття спадщини у спадкоємців є декілька варіантів вирішення такого питання.

По-перше, спадкоємець вправі подати до суду позов про надання додаткового строку для прийняття спадщини. Разом з тим, в такому випадку спадкоємець зобов'язаний довести, що строки пропуску для прийняття спадщини були поважними (хвороба, відрядження, незнання особи про смерть спадкодавця та інші поважні причини). Такі обставини спадкоємець зобов'язаний довести належними доказами.

По-друге, спадкоємець зобов'язаний довести, що він є таким, що прийняв спадщину. В такому випадку це може бути лише той факт, що на момент смерті спадкоємець проживав разом з померлим [1, с. 94].

Згідно ч. 3 ст. 1268 ЦК України спадкоємець, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом шестимісячного строку з моменту відкриття спадщини, він не заявив про відмову від неї [9].

Доказами тому, що спадкоємець проживав однією сім'єю з спадкодавцем може бути не лише однакова адреса реєстрації місця проживання зі спадкодавцем, але й будь-які інші письмові докази, які б підтверджували, що спадкоємець та спадкодавець проживали разом (довідка житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу, відповідного органу місцевого самоврядування, договори оренди житла) [2].

Існує також коло осіб, які незалежно від місця проживання на момент відкриття спадщини, вважаються такими, що спадщину прийняли. Так, у листі Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13 зазначено, що «малолітня, неповнолітня, недієздатна особа, а також особа, дієздатність якої обмежена, вважаються такими, що прийняли спадщину, крім випадків відмови від спадщини у встановленому законодавством України порядку» [7].

Не менш проблемним питанням є спори про визнання права власності на спадкове майно, що підлягає захисту у судовому порядку, у разі, якщо таке право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності.

Відповідно до ст. 34 Закону України «Про нотаріат» визначено, що саме нотаріуси видають

свідоцтва про право на спадщину [4]. Отже, встановлення належності нерухомої речі спадкоємцеві є компетенцією нотаріату України, який є правоохоронним органом, а тому виконання таких дій не належить до компетенції судових органів, які лише реалізують функцію правового захисту в разі порушення, невизнання чи оспорювання цивільного права та охоронюваного законом інтересу [1, с. 93].

Згідно ст. 392 ЦК України, власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності, однак, у спадкових відносинах, спадщина відкривається з моменту смерті спадкодавця, тому з позовом про визнання права власності на спадкове майно може звернутися спадкоємець, який прийняв спадщину відповідно до вимог статей 1268 – 1270 ЦК України. Разом з тим, відкриття спадщини позначає момент виникнення прав у ймовірних спадкоємців на прийняття спадщини або на відмову в її прийнятті. Отже, власне відкриття спадщини не означає виникнення у спадкоємців права на спадщину, а означає лише виникнення права на прийняття чи відмову від неї [9].

Крім того, згідно листа Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13, при вирішенні спорів щодо спадкування права власності на нерухоме майно судам слід звертати увагу на зміну норм цивільного законодавства і застосовувати редакцію закону, яка діяла на час виникнення права у самого спадкодавця та на час відкриття спадщини [7].

На думку деяких науковців, справи, пов'язані з розглядом спадкових спорів відносять до одних із найскладніших справ майнового характеру, оскільки це пов'язано із заплутаністю правовідносин і багатогранністю доказової бази. У спорах майнового характеру вирішуються питання стягнення грошових коштів, визнання права власності, перерозподілу майна тощо. З вищевказаного, можемо зробити висновок, що більшість спадкових спорів є майновими: визнання права власності на спадщину, виділення обов'язкової частки у спадщині і т.д. [6].

Однак, є частина спорів, які не можуть бути визначені в якості майнових, адже не підлягають майновій оцінці. Зокрема, це спори про визнання заповіту недійсним, усунення від права на спадкування тощо. Тому дещо спірною є позиція Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ, що спір про спадкування може бути вирішений лише після закінчення шестимісячного строку, де встановлено ст. 1298 ЦК України свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення шести місяців із часу відкриття спадщини [9]. Адже, саме з моменту відкриття спадщини право особи може бути порушено. Йдеться, насамперед, про визнання заповіту недійсним, усунення від права на спадкування. Саме тому, деякі науковці наполягають на виділенні так званого «спадкового процесу» як самостійного різновиду цивільного судочинства, який має свою специфіку, особливості, проблематику, а також особливий суб'єктний склад [8].

Окремо слід вказати на цивільні справи, що розглядаються у зв'язку із визнанням заповітів

недійсними. Досить часто трапляється, що несподівано для себе родичі померлого дізнаються, що є заповіт на особу, якій спадкодавець ні за яких обставин не міг заповісти майно. В такому разі, спадкоємці мають право звернутися до суду з позовом про визнання заповіту недійсним.

Згідно положень листа Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13, Право на пред'явлення позову про недійсність заповіту виникає лише після смерті заповідача. В окремих випадках суди помилково відкривали провадження у справах про визнання недійсним заповіту ще за життя заповідача [7].

Законодавство не встановлює спеціальних строків давності за позовами про визнання заповіту недійсним, тому до них слід застосовувати загальний трирічний строк позовної давності [8].

Статтею 1257 ЦК України визначено підстави нікчемності заповіту та визнання його недійсним, які не виключають застосування загальних норм § 2 глави 16 ЦК України відповідно до встановлених судом обставин, якщо вони узгоджуються з правовими підставами та наслідками нікчемності або недійсності заповіту, зазначеними у ст. 1257 ЦК України [9].

Відповідно до ч. 1 ст. 1257 ЦК України підставами нікчемності заповіту, тобто недійсності відповідно до закону, є складання заповіту особою, яка не мала на це права, або складання з порушенням вимог щодо форми та посвідчення заповіту. На підставі ст. 215 ЦК України визнання такого заповіту недійсним судом не вимагається [9].

У разі наявності відповідного спору вимога про встановлення нікчемності заповіту підлягає розгляду судом.

Нікчемність заповіту, встановлена в рішенні суду, має наслідком позбавлення права спадкування за заповітом осіб, визначених розпорядженням заповідача в якості спадкоємців за заповітом, незалежно від того, чи пред'являлися позовні вимоги про застосування наслідків нікчемності заповіту.

Оскільки право на складання заповіту має особа з повною цивільною дієздатністю (ч. 1 ст. 1234 ЦК України), згідно із ч. 1 ст. 1257 ЦК України підставою для нікчемності заповіту є кваліфікація його як такого, що складений особою, яка не мала на це права. Це, зокрема, заповіт, вчинений недієздатною, малолітньою, неповнолітньою особою (крім осіб, які в установленому порядку набули повну цивільну дієздатність), особою з обмеженою цивільною дієздатністю, представником від імені заповідача [2].

Також підставою нікчемності заповіту є порушення вимог щодо його форми та посвідчення. Загальні вимоги до форми заповіту встановлені ст. 1247 ЦК України, а саме: письмова форма; нотаріальне посвідчення або посвідчення особами, уповноваженими на це законом (статті 1251, 1252 ЦК України); зазначення у заповіті місця та часу його складання; підписання заповіту заповідачем. Відповідно до ч. 4 ст. 207 ЦК України, якщо заповідач не може підписати заповіт внаслідок хвороби або фізичної вади, за його дорученням і в його присутності дозволяється підписання заповіту іншою особою. Підпис цієї

особи засвідчується нотаріусом або посадовою особою, яка має право на здійснення нотаріальних дій. Поряд із посвідченням підпису, нотаріус зобов'язаний також в тексті заповіту зазначити причини, які зумовили необхідність підписання заповіту третьою особою (ч. 4 ст. 207 ЦК України). Недотримання цих вимог є підставою для визнання заповіту недійсним [2].

Отже, підставами для визнання недійсними заповітів може бути: складання заповіту спадкодавцем проти його справжньої волі внаслідок застосування до нього фізичного чи психічного тиску; якщо спадкодавець в момент оформлення заповіту не усвідомлював значення своїх дій та (або) не міг керувати ними; порушенні форма та процес посвідчення заповіту тощо.

Висновки і пропозиції. В результаті проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що в умовах сьогодення існує значна кількість питань, які необхідно вирішити для нормального функціонування інституту спадкування. На жаль, сьогодні трапляються випадки, коли відбувається порушення прав та законних інтересів спадкоємців, однак сумлінне застосування судами імперативних норм матеріального права є гарантією відновлення, визнання та захисту порушених прав громадян.

Варто зазначити, що серед визначальних ознак спорів, що виникають із спадкових відносин є те, що розгляд справ можливий лише після відкриття спадщини, а також досліджувати справи розглядаються виключно в порядку цивільного судочинства.

Крім того, важливо пам'ятати, що з часу відкриття спадщини, спадкоємець повинен подати заяву про прийняття спадщини нотаріусу, у випадку, якщо він на момент смерті спадкодавця не проживав з ним, в строки визначені цивільним законодавством. Вчасне вирішення питання прийняття спадщини запобігатиме майбутнім судовим спорам про поновлення строків її прийняття.

Необхідно також зазначити, що законом передбачено коло «обов'язкових спадкоємців» – малолітніх, неповнолітніх, недієздатних, обмежено дієздатних членів сім'ї спадкодавця, які вважаються такими, що спадщину прийняли (якщо не заявлено відмову) незалежно від наявності та змісту заповіту.

Досить багато спірних питань стосується визнання заповіту недійсним, при встановленні обставин, які підтверджують, що його складання було здійснено під дією фізичного та/або психічного примусу. Крім того, заповіт визнається нікчемним у разі, якщо він був підписаний особою недієздатною або обмежено дієздатною. Дані обставини підтверджуються лише за результатами проведеної в рамках розгляду справи судово-психіатричної експертизи на підставі письмових доказів, пояснень свідків, медичної документації. В усіх інших випадках без проведення експертизи суд може визнати недійсним заповіт лише за підстав недотримання форми та порядку посвідчення заповіту.

Загалом, на сьогоднішній день значна кількість проблемних питань у справах про спадкування виникає з тим, що відсутні правовстановлюючі документи на спадкове майно, що викликає потребу у спадкоємців звертатись до

суду за захистом своїх прав шляхом подання позову про визнання права власності на майно в порядку спадкування, з тим, що відсутні документи, які б підтверджували родинні стосунки між спадкодавцем і померлим, що знову ж таки відправляє спадкоємця до суду для встановлення

факту родинних стосунків, з тим, що відсутня інформація щодо обсягу спадкового майна або щодо обсягу боргових зобов'язань спадкодавця та інші проблеми з приводу здійснення спадкових справ, що вирішуються в процесі цивільного судочинства.

Список літератури:

1. Гвоздик П.О., Бородовський С.О. Проблеми позову про визнання права власності на нерухоме майно, що входить до складу спадщини [Електронний ресурс] / П.О. Гвоздик, С.О. Бородовський // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – № 1 (10). – Режим доступу: http://Chcks_2013_1_18.pdf
2. Гурська А. Проблеми спадкування [Електронний ресурс] / А. Гурська // Юридична газета Online. – 2015. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshе/problemi-spadkuvannya.html>
3. Завгородня І.М. Особливості спорів, що виникають із спадкових правовідносин [Електронний ресурс] / І.М. Завгородня // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – № 4, том 1. – С. 128-132. – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo04/part_1/28.pdf
4. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 9. – Ст. 383.
5. Закон України «Про третейські суди» від 11.05.2004 № 1701-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 35. – Ст. 412.
6. Печений О. Деякі аспекти вирішення судами спорів про спадщину (за матеріалами узагальнення судової практики) [Електронний ресурс] / О. Печений // Юридичний радник. – 2015. – № 3 (81). – Режим доступу: <http://yurradnik.com.ua/stati/deyaki-aspekti-virishennya-sudami-sporiv-pro-spadshhinu-za-materialami-uzagalnennya-sudovoyi-praktiki/>
7. Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування // Вищий спеціалізований суд; Лист від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13.
8. Про судову практику у справах про спадкування // Верховний Суд; Постанова від 30.05.2008 № 7.
9. Цивільно-процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 40-41, 42. – Ст. 492.

Бачук В.Б., Кисилевич Е.А.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ОСОБЕННОСТИ СПОРОВ, ВОЗНИКАЮЩИХ ИЗ НАСЛЕДСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ

Аннотация

Статья посвящена спорам, возникающим из наследственных отношений, как одному из самых сложных видов споров, возникающих в рамках гражданского судопроизводства. В статье также исследованы некоторые особенности наследственных правоотношений, наличие которых может тем или иным способом усложнить процесс рассмотрения наследственных споров. Рассмотрены практические рекомендации судов высших инстанций, которые необходимо учитывать при решении данных категорий споров.

Ключевые слова: наследие, наследодатель, наследник, наследование, наследственные споры, наследственные правоотношения, гражданские дела, завещание, открытия наследства.

Bachuk V.B., Kisilevich K.O.

National University of Water and Environmental Engineering

FEATURES OF DISPUTES ARISING FROM HEREDITARY RELATIONS

Summary

The article is devoted to disputes arising from hereditary relations as one of the most complex kinds of disputes arising in the framework of civil proceedings. Specificity of hereditary disputes lies in the fact that by the time of the emergence of hereditary relations there is no survivor of their initiator – the testator. Thus, hereditary disputes arise between heirs and / or other physical, legal persons or other subjects of legal relations only after the death of a person possessing hereditary property. The main problems of consideration and settlement of disputes arising from hereditary relations are investigated. The categories of hereditary relations are defined, the legislative base of functioning of hereditary legal relations is analyzed, and also the judicial practice of consideration of hereditary disputes is considered. The article also explored some features of hereditary legal relations, the presence of which can somehow complicate the process of examining hereditary disputes. Practical recommendations of higher courts are considered, which must be taken into account when solving these categories of disputes.

Keywords: heritage, inheritor, heir, inheritance, hereditary disputes, hereditary legal relations, civil cases, testament, inheritance discoveries.

УДК 343.131

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПІДСЛІДНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**Благодир А.А.**

Національний університет водного господарства та природокористування

Благодир В.С.

Івано-Франківський національний медичний університет

Благодир С.М.

Національний університет водного господарства та природокористування

У роботі розглянуті питання, що стосуються визначення підслідності під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Зокрема, автори звертають увагу на різні підходи органів досудового розслідування щодо тлумачення вимог кримінального процесуального кодексу України, якими встановлені правила підслідності та повноваження прокурора стосовно визначення підслідності.

Ключові слова: досудове розслідування, підслідність, прокурор, слідчий, суд.

Постановка проблеми. Виконання завдань кримінального судочинства тісно пов'язане з належним функціонуванням системи органів досудового розслідування, яке врегульоване нормами кримінального процесуального права. Незважаючи на прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України, який набрав чинності 19 листопада 2012 року, частина норм кримінального процесуального законодавства підлягає подальшому удосконаленню. Важливим питанням, що суттєво впливає на права учасників кримінального процесу, є підслідність кримінального провадження. На жаль слідчі та прокурори іноді порушують вимоги закону, якими регулюються ці питання. Така ситуація негативно впливає на правозастосовну практику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститут підслідності кримінального провадження постійно знаходиться в полі зору науковців. До цієї проблеми звертались в своїх роботах багато відомих українських та зарубіжних учених-юристів такі як О.В. Баулін, З.З. Зіна-тулін, Л.М. Лобойко, А.О. Ляш, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Інститут підслідності кримінальних проваджень, на рівні з інститутом підсудності, є одним із фундаментальних у кримінальному процесі. Однак проблеми пов'язані з застосуванням норм, які регулюють це питання, з урахуванням нового КПК та практики Європейського суду з прав людини, досліджені не достатньо.

Метою статті є дослідження питань, пов'язаних із практичним застосуванням норм щодо підслідності кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Правильне визначення підслідності вимагає від правозастосовника встановлення низки юридичних і фактичних підстав, сукупність яких, у свою чергу, дасть можливість визначити орган, який в даній конкретній ситуації уповноважений здійснювати досудове розслідування. До переліку такого роду чинників слід віднести: (а) кваліфікацію діяння; (б) правовий статус особи, яка причетна (може бути причетна) до вчинення кримінального правопорушення, або щодо якої вчинено кримінальне правопорушення; (в) розмір предмета кримінального правопорушення або завданої ним шкоди;

(г) місце вчинення кримінального правопорушення; (д) факт початку кримінального провадження іншим органом досудового розслідування. При цьому, невстановлення зазначених обставин може суттєво вплинути на правильність визначення підслідності, та, як наслідок, знівелювати всі зусилля органу досудового розслідування у процесі збирання, перевірки та оцінки доказів у зв'язку з визнанням таких доказів недопустимими [1, с. 103].

Науковці зазначають, що на практиці досить поширеними є випадки виникнення спірних ситуацій при порушенні стороною обвинувачення правил предметної підслідності [2, с. 75].

Останнім часом у всіх регіонах України трапляються непоодинокі випадки, коли слідчі прокуратури, в тому числі і військової прокуратури, проводять досудове слідство у провадженнях, які підслідні іншим органам досудового розслідування.

Так, наприклад, у кримінальному провадженні № 42017090780000071 сільському голові одного із сіл Тисменицького району Івано-Франківської області повідомлено про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України. Відповідно до положень частини першої ст. 216 КПК України досудове розслідування повинен був здійснювати слідчий органів Національної поліції. Однак розслідування у цьому провадженні проводили слідчі військової прокуратури західного регіону [3].

Аналогічні провадження розслідуються слідчими військових прокуратур на всій території України.

Статтею 216 КПК України не передбачена підслідність кримінальних правопорушень слідчим органів прокуратури (в тому числі, військової прокуратури).

Разом з тим, слідчі органів прокуратури, здійснювали повноваження щодо досудового розслідування злочинів, передбачених частиною четвертою статті 216 цього кодексу, на підставі абзацу 1 пункту 1 Розділу X «Прикінцеві положення КПК», якою передбачено, що до дня введення в дію положень частини четвертої статті 216 цього Кодексу повноваження щодо досудового розслідування здійснюють слідчі органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначених цим Кодексом,

щодо злочинів, передбачених частиною четвертою статті 216 цього Кодексу.

Частиною 4 цієї статті встановлено, що слідчі органи державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування злочинів:

1) вчинених Президентом України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна України, його першим заступником та заступником, членом Центральної виборчої комісії, народним депутатом України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Директором Національного антикорупційного бюро України, Генеральним прокурором, його першим заступником та заступником, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником, Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, його першим заступником та заступником, радником або помічником Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, суддею, працівником правоохоронного органу, особою, посада якої належить до категорії «А», крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України згідно з частиною п'ятою цієї статті;

2) вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України згідно з частиною п'ятою цієї статті;

3) проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.

Таким чином, досудове розслідування злочинів передбачених ст. 368 КК України, якщо вони вчинені не особами вказаними в частинах 4 та 5 ст. 216 КПК, віднесені до компетенції слідчих поліції.

Згідно Закону України «Про прокуратуру» систему прокуратури України становлять: 1) Генеральна прокуратура України; 2) регіональні прокуратури; 3) місцеві прокуратури; 4) військові прокуратури; 5) Спеціалізована антикорупційна прокуратура. До військових прокуратур належать Головна військова прокуратура (на правах структурного підрозділу Генеральної прокуратури України), військові прокуратури регіонів (на правах регіональних), військові

прокуратури гарнізонів та інші військові прокуратури (на правах місцевих), перелік яких визначається в Додатку до цього Закону. У разі якщо в силу виключних обставин у певних адміністративно-територіальних одиницях не діють органи прокуратури України, які мають здійснювати там нагляд, за рішенням Генерального прокурора виконання їх функцій може покладатися на військові прокуратури. Утворення, реорганізація та ліквідація військових прокуратур, визначення їх статусу, компетенції, структури і штатів здійснюються Генеральним прокурором [4].

Статтею 19 цього Закону встановлено, прокурор зобов'язаний діяти лише на підставі, в межах та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Засади організації роботи в органах прокуратури України визначені наказом Генерального Прокурора України № 15 від 19.01.2017 р. «Про основні засади організації роботи в органах прокуратури України» [5].

Згідно до цього наказу робота органів прокуратури організована за територіальним і функціональним (предметним) принципами. Розмежування повноважень між органами прокуратури щодо виконання покладених на них функцій здійснюється відповідно до наказів Генерального прокурора. Питання організації роботи органів прокуратури з певних напрямів, а також особливості діяльності військових прокуратур визначаються окремими наказами Генерального прокурора, у яких відповідно до вимог законодавства та цього наказу конкретизується завдання і повноваження прокуратур усіх рівнів, порядок здійснення функцій, критерії оцінки роботи прокурорів.

Наказом Генерального прокурора України № 12гн від 29.08.2014р. «Про особливості діяльності військових прокуратур» [6] на військові прокуратури покладено забезпечення виконання функцій органів прокуратури та повноважень прокурорів, визначених Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру» і галузевими наказами Генерального прокурора України, з урахуванням положень цього наказу щодо: Міністерства оборони України; Збройних Сил України; Державної прикордонної служби України (за виключенням питань, які стосуються забезпечення недоторканності державного кордону; здійснення нагляду за додержанням законів оперативними підрозділами, окрім Управління інформації та Управління внутрішньої безпеки департаменту оперативної діяльності при здійсненні оперативно-розшукової діяльності; законності провадження у справах про адміністративні правопорушення); Служби зовнішньої розвідки України; Служби безпеки України (за винятком повноважень з нагляду за додержанням законів під час оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування, нагляду за додержанням законів спеціальними підрозділами та іншими органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю і корупцією, визначених галузевими наказами Генерального прокурора України); Управління державної охорони України; Державної спеціальної служби транспорту Міністерства інфраструктури України; Державної служби спеціального зв'язку та захисту

інформації України; Національної гвардії України та спеціальної міліції Міністерства внутрішніх справ України; Сектору з питань розвитку оборонно-промислового комплексу та військово-технічного співробітництва департаменту розвитку реального сектору економіки Секретаріату Кабінету Міністрів України; Департаменту економіки оборони та безпеки Міністерства економічного розвитку і торгівлі України; Державної служби експортного контролю України (за виключенням питань, які стосуються законності провадження у справах про адміністративні правопорушення); Державного космічного агентства України, підприємств, установ, організацій, що йому підпорядковані, а також інших підприємств космічної галузі в частині здійснення діяльності у цій сфері; Державного концерну «Укроборонпром», підприємств, що йому підпорядковані; Державної компанії за експорту та імпорту продукції і послуг військового та спеціального призначення «Укрспецекспорт»; Державного спеціалізованого підприємства «Укрспецторг», інших підприємств оборонно-промислового комплексу, а також уповноважених підприємств на реалізацію військового майна, списаного військового майна та металобрухту, що утворився у військових частинах; Міністерства промислової політики України (з питань управління підприємствами оборонно-промислового комплексу та виконання завдань з мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності підприємств, що належать до сфери його управління); Державного агентства резерву України (з питань державного мобілізаційного резерву); замовників, виконавців та співвиконавців державного оборонного замовлення (з виконання законодавства про державне оборонне замовлення); суб'єктів господарювання, яким видано ліцензії на право провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової техніки, військової зброї і боєприпасів до неї, а також щодо підприємств, які включенні до реєстру виробників продукції та послуг оборонного призначення, закупівля яких становить державну таємницю; інших центральних органів виконавчої влади, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ й організацій (з питань створення та зберігання матеріальних цінностей державного мобілізаційного резерву; підготовки та призову громадян на військову службу); органів державного контролю при здійсненні повноважень на об'єктах, визначених у цьому пункті.

Також наказом Генерального Прокурора України № 15 від 19 січня 2017 року передбачено, що слідчі військових прокуратур здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 402-421, 425-435 КК України, а також вчинених військовослужбовцями правоохоронних органів та іншими особами, зазначеними у частині 4 статті 216 КПК України, які проходять службу та/або працюють в державних органах чи установах, указаних у пункті 1 цього наказу (п. 7) [5].

Із матеріалів провадження № 4201709078 0000071 слідує, що неправомірну вимогу вимагав сільський голова. Тобто очевидним є те, що:

- 1) посада сільського голови не входить в перелік посад передбачених п.п. 1, 2 ч. 4 ст. 216 КПК;
- 2) кримінальне провадження не пов'язане з злочинами проти встановленого порядку несення військової служби.

Більше того підозрюваний у цьому провадженні, під час початку і проведення досудового розслідування, не був військовослужбовцем, не проходив службу та не працював в державних органах чи установах, указаних у пункті 1 наказу Генерального прокурора України № 15 від 19 січня 2017 року, а сільська рада не відноситься до переліку цих органів та установ.

Також на території Івано-Франківської області діє Прокуратура Івано-Франківської області та місцеві прокуратури, тому Генеральний прокурор не покладав виконання їх функцій на військові прокуратури.

Питання щодо процесуальних наслідків порушення правил підслідності під час досудового розслідування було предметом розгляду суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. За підсумками розгляду цього питання до судів загальної юрисдикції був направлений лист вих. № 9-2388/0/4-16 від 13.09.2016 р. [7].

В листі зазначено: «На думку суддів судової палати у кримінальних справах ВССУ, проведення досудового розслідування кримінального провадження, зокрема, проведення окремих слідчих (розшукових) дій, заходів забезпечення кримінального провадження тощо органом, до компетенції якого згідно із процесуальним законодавством не віднесено його здійснення, порушує загальні засади законності здійснення кримінального провадження, закріплені у ст. 9 Кримінального процесуального кодексу України (КПК), та унеможливає виконання завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК. Згідно з вимогами ч. 1 ст. 9 КПК під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. У ст. 216 КПК визначено підслідність органів досудового розслідування. Таким чином, законодавче розмежування підслідності між різними органами досудового розслідування визначає розподіл наданих кримінальним процесуальним законом повноважень таким органам. З огляду на наведене варто зазначити, що відповідно до положень п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК недопустимими визнаються докази, що були отримані після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених цим Кодексом, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень. Водночас питання допустимості тих чи інших доказів вирішується під час судового розгляду судом, який здійснює розгляд кримінального провадження».

Враховуючи вказане вище можна стверджувати, що досудове розслідування кримінального

провадження № 42017090780000071 не могло бути розпочатим і проводитися слідчим військової прокуратури, оскільки йому не підслідне.

Відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК України недопустимими є також докази, що були отримані після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених цим Кодексом, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Тобто усі докази, які отримані слідчим з очевидним порушенням правил підслідності, суд повинен визнати недопустимими.

Чому, в такому випадку, слідчі і прокурори свідомо порушують вимоги ст. 216 КПК України?

Такі дії, на наш погляд, зумовлені бажанням деяких посадових осіб створити ілюзію активної боротьби зі злочинністю.

Слід погодитися з науковцями, які вважають, що на визначення підслідності (в першу чергу, на початкових етапах провадження) значною мірою впливає таке явище як «інтерес державного суб'єкта, обумовлений корпоративною

приналежністю до того чи іншого органу (відомства)». Негатив даного явища насамперед виявляється у спотворенні поставленої перед правоохоронним органом мети загальнодержавного значення в угоду інтересам одного відомства, а яскравим його прикладом є робота не на результат, а на статистичні показники [8, с. 54].

Також на порушення правил підслідності, на наш погляд, впливає не досить чітке вирішення безпосередньо в ст. 216 КПК України питання щодо наслідків такого порушення.

Висновки і пропозиції. Статтю 216 КПК України необхідно доповнити частиною 11, в якій прямо зазначити, що докази отримані органом досудового розслідування з порушенням правил підслідності повинні визнаватися слідчим суддею, судом недопустимими. Також пункт 6 частини 2 статті 412 КПК необхідно викласти в такій редакції: «порушення правил підслідності або підсудності».

Зазначені зміни істотно зменшать, а в подальшому виключать випадки порушення правил підслідності під час провадження досудового розслідування.

Список літератури:

1. Омаров А. А. Інститут підслідності в кримінальному провадженні : Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Omarov/d_Omarov.pdf
2. Погорецький М.А. Удосконалення кримінального процесуального законодавства щодо підслідності органів до судового розслідування [Текст] / М.А. Погорецький, С.Г. Волкотруб // Вісник кримінального судочинства. – 2017. – № 1. – С. 71-80.
3. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду м. Львова від 06 червня 2017 року № 466/4014/17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66934599>.
4. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
5. Наказ Генерального Прокурора України № 15 від 19.01.2017 р. «Про основні засади організації роботи в органах прокуратури України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GP17001.html.
6. Наказ Генерального прокурора України № 12гн від 29.08.2014р. «Про особливості діяльності військових прокуратур». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?q=6.+Наказ+Генерального+прокурора+України+№+12гн+від+29.08.2014р.>
7. Лист Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 13.09.2016 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/u_vssu_rozgljanuto_zvernennja_cshodo_okremih_pitan_pov%2%80%99jazanih_iz_procesualnimi_naslidkami_porushenn.html.
8. Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Тітко Іван Андрійович ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2016. – 484

Благодыр А.А.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

Благодыр В.С.

Ивано-Франковский национальный медицинский университет

Благодыр С.Н.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПОДСЛЕДСТВЕННОСТИ УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА

Аннотация

В работе рассмотрены вопросы, касающиеся определения подследственности в ходе досудебного расследования уголовных правонарушений. В частности, авторы обращают внимание на различные подходы органов досудебного расследования относительно толкования требований уголовного процессуального кодекса Украины, которыми установлены правила подследственности и полномочия прокурора относительно определения подследственности.

Ключевые слова: досудебное расследование, подследственность, прокурор, следователь, суд.

Blagodyr A.A.

National University of Water and Environmental Engineering

Blagodyr V.S.

Ivano-Frankivsk National Medical University

Blagodyr S.N.

National University of Water and Environmental Engineering

SOME ISSUES OF CRIMINAL INVESTIGATION JURISDICTION

Summary

The work deals with the issues related to the determination of the investigative jurisdiction in the pre-trial investigation of criminal offenses. In particular, the authors draw attention to the various approaches of the pre-judicial investigation bodies regarding the interpretation of the requirements of the criminal procedural code of Ukraine, which establish the rules of investigation and the powers of the prosecutor to determine the jurisdiction.

Keywords: pre-trial investigation, investigation, prosecutor, investigator, court.

ПРАВОВІ ОСНОВИ РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ФОНДОМ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Вікторчук М.В., Подвірна О.В.

Національний університет водного господарства та природокористування

Досліджено нормативно-правові аспекти регуляторної діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо відшкодування банківських вкладів у разі неможливості банків виконати свої зобов'язання, розглянуто його звітність. Встановлено повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Охарактеризовано основні напрями функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в системі інформування громадськості. Визначено основні засади здійснення Фондом гарантування вкладів фізичних осіб інформаційної діяльності.

Ключові слова: система гарантування вкладів фізичних осіб, права і законні інтереси вкладників банку, інформаційна діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Постановка проблеми. Актуальність теми обумовлена необхідністю наукового дослідження діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд) з метою виявлення недоліків чинного законодавства України у сфері правового регулювання національної системи гарантування вкладів фізичних осіб.

З моменту набуття незалежності Україною розвиток її фінансової системи супроводжувався активним зростанням кількості комерційних банків, але, у зв'язку із наявністю численних недоліків у нормативно-правовій базі та постійними фінансовими кризами, захист прав і законних інтересів вкладників і кредиторів банківських установ знаходився на досить низькому рівні, що негативно впливало на обсяги заощаджень населення в банках, фінансовий стан останніх, стабільність всієї банківської системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі завжди приділялася увага дослідженню правового регулювання діяльності Фонду. Фінансово-правові основи діяльності Фонду в своїх дисертаційних дослідженнях розглядали: К. О. Алексійчук («Фінансово-правові засади гарантування банківських вкладів в Україні», 2014 р.), Н. Г. Кравченко («Фінансово-правовий режим банківських резервів», 2014 р.), М. С. Чемерис («Фінансово-правові основи гарантування і страхування вкладів фізичних осіб, 2015 р.». Очевидно, що без таких фундаментальних досліджень, зокрема щодо формування коштів, неможливими є якісні зміни нормативно-правового забезпечення захисту вкладів фізичних осіб в Україні.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зміни у правовому забезпеченні адміністративно-правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, які відбулись із прийняттям Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» сприяли вирішенню багатьох проблем та розбіжностей у чинному законодавстві та юридичній літературі, зокрема, щодо розкриття інформації про його діяльність.

Метою статті є дослідити правові основи розкриття інформації про діяльність Фондом гарантування вкладів фізичних осіб в Україні.

Виклад основного матеріалу. Порядок забезпечення доступу до публічної інформації Фонду,

закріплений Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Інструкції про порядок забезпечення доступу до публічної інформації у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб» від 09.07.2015 № 131 [1] (далі – Інструкція «Про порядок забезпечення доступу до публічної інформації у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб»). У п. 1 Розділу I Інструкції «Про порядок забезпечення доступу до публічної інформації у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб» визначається процедура доступу до публічної інформації у Фонді, процедура надання публічної інформації, процедура оскарження рішень, дій чи бездіяльності посадових осіб Фонду щодо надання або відмови у наданні інформації за запитом на публічну інформацію [1].

Доступ до публічної інформації розпорядником якої є Фонд забезпечується фізичним та юридичним особам, а також об'єднанням громадян без статусу юридичної особи (запитувачі інформації) шляхом: оприлюднення публічної інформації в офіційних друкованих виданнях; розміщення публічної інформації на офіційному сайті Фонду в мережі Інтернет; розміщення публічної інформації на інформаційних стендах та/або у приміщеннях для прийому громадян; надання інформації за запитами на публічну інформацію (п. 1 Розділу II Інструкції «Про порядок забезпечення доступу до публічної інформації у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб») [1].

На офіційному сайті Фонду публікується інформація: про прийняті Фондом рішення щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку та хід виведення банків з ринку; про продаж активів неплатоспроможних банків; що є актуальною та новиною; щодо переліку діючих банків-учасників Фонду; для вкладників банків; інша публічна інформація.

Щотижня уповноважені особи Фонду надають до уповноваженого підрозділу в електронному вигляді Звіт про проведену уповноваженою особою Фонду роботу в частині опрацювання (розгляду) запитів на публічну інформацію та виконання інших вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI [2] (далі – Закон України «Про доступ до публічної інформації»).

Фонд, як розпорядник інформації має надати відповідь на запит на інформацію не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту (ч. 1 ст. 20 Закону України «Про доступ до публічної інформації»). У разі якщо запит стосується надання великого обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, уповноваженим підрозділом готується висновок про необхідність продовження строку розгляду запиту до 20 робочих днів з обґрунтуванням такого продовження (п. 14 Розділу III Інструкції «Про порядок забезпечення доступу до публічної інформації у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб», ч. 4 ст. 20 Закону України «Про доступ до публічної інформації») [2].

Згідно з п. 17 Розділу III Інструкції «Про порядок забезпечення доступу до публічної інформації у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб» Фонд може відмовити у задоволенні запиту на інформацію в таких випадках: якщо Фонд або банк, щодо якого здійснюється тимчасова адміністрація (далі – ТА) або ліквідація, не володіє і не зобов'язаний відповідно до своєї компетенції, передбаченої законодавством, володіти інформацією, щодо якої зроблено запит; інформація, що запитується, належить до категорії інформації з обмеженим доступом відповідно до вимог ч. 2 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації»; не дотримано вимог до оформлення запиту на інформацію, передбачених ч. 5 ст. 19 Закону України «Про доступ до публічної інформації»; особа, яка подала запит на інформацію, не оплатила передбачені ст. 21 Закону України «Про доступ до публічної інформації» фактичні витрати, пов'язані з копіюванням або друком [1].

Доступ до публічної інформації про діяльність Фонду обмежується, якщо вказана інформація віднесена до інформації з обмеженим доступом відповідно до ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації», а саме: конфіденційна інформація, таємна інформація, службова інформація. Зокрема, до публічної інформації не відносяться інформація, що містить персональні дані особи та передбачає будь яку їх обробку. Така інформація може бути надана в порядку, передбаченому Законом України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 № 393/96-ВР [3].

З метою упрозорення діяльності Фонду та підвищення рівня його публічності Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження положення про Раду громадського моніторингу при Фонді гарантування вкладів фізичних осіб» від 18.03.2016 № 369 [4] (далі – Положення «Про Раду громадського моніторингу») було утворено Раду громадського моніторингу.

Основними завданнями Ради громадського моніторингу є: налагодження ефективної взаємодії між Фондом, який відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» здійснює процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку, та представниками громадських організацій вкладників неплатоспроможних банків, які представляють інтереси кредиторів неплатоспроможних банків; участь в розробці нормативно – правових актів, внутрішніх положень та процедур Фонду, які

стосуються виведення неплатоспроможних банків з ринку; моніторинг дотримання законодавства, затверджених процедур та правил особами та компаніями, залученими Фондом до процедур виведення банків з ринку, а також працівниками Фонду і неплатоспроможних банків; оперативний розгляд та надання пропозицій щодо усунення виявлених представниками громадськості порушень при здійсненні діяльності щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку; обмін інформацією між Фондом та громадськими організаціями вкладників неплатоспроможних банків щодо основних проблем, які мають місце при виведенні неплатоспроможних банків з ринку; підготовка пропозицій до проектів нормативно-правових актів з питань забезпечення прав, свобод і законних інтересів вкладників та інших кредиторів, розробником яких є Фонд (п. 3 Положення «Про Раду громадського моніторингу») [4].

До складу Ради громадського моніторингу включаються лише представники офіційно зареєстрованих громадських організацій неплатоспроможних банків. Кожен неплатоспроможний банк може бути представлений у Раді громадського моніторингу лише однією громадською організацією. Кожна громадська організація делегує у склад Ради громадського моніторингу не більше трьох представників від кожної організації (п. 8 Положення «Про Раду громадського моніторингу»).

Рада громадського моніторингу інформує Фонд та громадськість про свою роботу у спеціальній рубриці «Рада громадського моніторингу» на офіційному сайті Фонду та оприлюднення в інший прийнятний спосіб матеріалів засідань, план роботи, керівний склад, прийняті рішення, щорічні звіти про свою роботу тощо. Фонд надає сприяння забезпеченню ефективної роботи Ради громадського моніторингу, зокрема, забезпечує Раду громадського моніторингу та її робочі органи приміщеннями для проведення засідань [4].

Вбачається, що співпраця з дорадчим органом (Радою громадського моніторингу), який представляє інтереси вкладників і кредиторів, стане інструментом забезпечення контролю за процедурами ліквідації неплатоспроможних банків і прозорості діяльності Фонду. Подібна форма консолідації зусиль і досвіду вкладників та Фонду навколо вирішення загальносистемних проблем відкриває нові можливості для підвищення рівня захисту прав кредиторів банків [5].

Топовими темами обговорень на засіданнях Ради громадського моніторингу залишаються поточні стани робот Фонду та уповноважених осіб Фонду на ліквідацію банків. Громадськість має стежити за позовною роботою уповноваженої особи до компаній – боржників колишнього власника банків та надавати свої пропозиції щодо повернення кредитів у тому числі за рахунок їх майна [6].

Фонд є установою підзвітною Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України та Національному банку України (далі – НБУ) (ст. 5 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»). Разом із наданням звіту та аудиторського висновку про результати діяльності Фонду у вищезазначені установи їх

оприлюднення здійснюється в газетах «Урядовий кур'єр» або «Голос України», а також на офіційній сторінці Фонду в мережі Інтернет згідно зі ст. 7 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»). Підзвітність Фонду означає також делегування та відкликання КМУ та НБУ своїх представників в адміністративну раду Фонду.

Річний звіт Фонду [7; 8; 9] про діяльність містить інформацію за наступними напрямками: 1) основні показники діяльності Фонду у звітному періоді; 2) внутрішнє управління Фонду; 3) законодавство та регуляторна діяльність; 4) інформування громадськості; 5) аналіз банківського сектору; 6) регулятивна діяльність Фонду; 7) управління фінансами; 8) виведення неплатоспроможних банків з ринку; 9) захист інтересів вкладників; 10) фінансова звітність фонду. Варто зауважити, що форма подання Річного Звіту Фонду законодавчо не закріплена, тому наведені напрями є узагальненими у результаті аналізу річних звітів за періоди з 2013 до 2015 роки.

Основні показники діяльності Фонду у звітному періоді містить інформацію, що нормативно-правового забезпечення діяльності Фонду у звітному періоді, обсягу його повноважень та обов'язків, а також інструменти впливу. Надаються дані щодо розміру гарантованої суми відшкодування та динаміки його зміни за останні роки, грошових коштів Фонду та його інвестицій. Подаються відомості щодо джерел додаткового фінансування у разі недостатності коштів для здійснення виплат вкладниками неплатоспроможних банків. Розміщується статистика щодо кількості банків, які знаходяться у стадії ТА, ліквідації, а також інформація про строки та способи проведення зазначених заходів. Приводяться обсяги здійснених виплат гарантованої суми відшкодувань вкладникам у звітному році.

Також Фонд звітує про прийняті ним у рамках здійснення нормативного регулювання системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку регуляторних актів за напрямками: джерел формування коштів, реалізації повноважень щодо відшкодувань коштів за вкладами, удосконалення системи подання звітності банками-учасниками, реалізації повноважень у сфері виведення неплатоспроможних банків з ринку, – а також додаткові роз'яснювальні та інформаційні матеріали, методичні рекомендації тощо [8; 9].

Реформування фінансової сектору України, першим етапом якого стало масштабне очищення банківської системи від неплатоспроможних банків та банків, які порушують законодавство, потребувало активізації комунікацій з громадськістю. Саме тому Фонд максимально посилює інформаційно-роз'яснювальну та просвітницьку діяльність з метою інформування громадян про систему гарантування вкладів фізичних осіб, захист прав та охоронюваних законом інтересів вкладників та підвищення фінансової обізнаності населення. Одними із основних каналів інформування вкладників та потенційних вкладників у є офіційна сторінка Фонду в мережі Інтернет та газета «Голос України». Інформація на сайті Фонду, особливо щодо банків, які знаходяться в процесі ТА або ліквідації, своєчасно оновлюється.

Крім безпосереднього інформування вкладників та інших кредиторів банків Фонд активно співпрацює із засобами масової інформації, розповсюджуючи інформаційні повідомлення, новини та прес-релізи, коментарі, інтерв'ю та статистичні дані. Щомісячно випускаються прес-релізи про основні показники діяльності Фонду та тематичні прес-релізи, які розсилаються більш ніж на 500 електронних адрес редакцій засобів масової інформації. Також з метою забезпечення ефективних комунікацій з вкладниками для захисту їх прав та охоронюваних законом інтересів, під час здійснення ТА, ліквідації банків та для організації доступу громадян до публічної інформації, розпорядником якої є Фонд гарантування, функціонує структурний підрозділ Фонду – Відділ з комунікації та інформаційної діяльності, працівники якого ведуть особистий прийом громадян та надають фахові консультації в інформаційно-консультаційному центрі Фонду, а також координацію роботи щодо забезпечення прав громадян на доступ до публічної інформації. Але, варто відзначити, що найбільш оперативним та доступним для громадян каналом комунікації з Фондом є телефони «гарячих ліній» Фонду [9].

З метою підвищення обізнаності громадян про систему гарантування вкладів фізичних осіб, її переваги та обмеження, Фондом реалізується низка просвітніх кампаній із залученням ресурсів радіостанцій та телевізійних каналів.

У рамках забезпечення функціонування системи гарантування вкладів, захисту прав та інтересів вкладників, Фонд здійснює контроль за виконанням зобов'язань банків у зв'язку з їх участю в системі гарантування вкладів, у вигляді інспекційних перевірок учасників Фонду з метою визначення належного виконання обов'язків учасників Фонду, покладених на них Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та нормативно-правовими актами Фонду відповідно до затвердженого річного плану перевірок. Щорічно Фонд звітує про кількість та результати проведених інспекційних перевірок учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, у відповідності з рішенням затвердженим виконавчою дирекцією Фонду. Позапланові інспекційні перевірки банків здійснюються інспекційними групами Фонду на підставі рішень виконавчої дирекції Фонду переважно банків, віднесених до категорії проблемних [9].

Також Фонд звітує про кількість складених його уповноваженими особами протоколів про вчинення адміністративного правопорушення. Провадження в справах про адміністративні правопорушення здійснювалися відповідно до Кодексу України «Про адміністративні правопорушення» від 07.12.1984 № 8073-X [10], оскільки передбачено, що підставами для притягнення керівників банків до адміністративної відповідальності є допущення таких адміністративних правопорушень: порушення керівником банку порядку складання відомостей до Фонду (ч. 1 ст. 166-19 Кодексу України «Про адміністративні правопорушення»); порушення керівником банку порядку подання відомостей до Фонду (ч. 1 ст. 166-19 Кодексу України «Про

адміністративні правопорушення»); невиконання керівником банку законних рішень Фонду (ч. 2 ст. 166-19 Кодексу України «Про адміністративні правопорушення») та інші. Разом з тим до Звіту Фонду вноситься інформація щодо: кількості винесених рішень, суми штрафів накладених посадовою особою Фонду на банки, застосування Фондом адміністративно-господарських санкцій у формі письмового застереження або штрафу. Інформація щодо застосування Фондом санкцій надається у розрізі фактично вчинених банками-учасниками правопорушень.

Інформація щодо управління фінансами Фонду подається у розрізі даних про джерела формування фінансових ресурсів, напрямків їх використання, погашення кредиторських вимог Фонду, оцінку фінансової стійкості Фонду та його фінансові інвестиції.

У Звіті Фондом зазначаються обсяг отриманих коштів із джерел формування фінансових ресурсів закріплених ст. 19 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», обсяг коштів отриманих із додаткових джерел (кредитів НБУ, кредитів КМУ за рахунок державного бюджету), в яких виникає необхідність у зв'язку з дефіцитом ліквідності Фонду та здійсненням виплат коштів вкладникам неплатоспроможним банкам. Дані наводяться в динаміці з урахуванням результатів минулих років [9].

Також у Звіті Фондом зазначаються обсяги коштів витрачених за напрямками використання, закріпленими ст. 20 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Інформація подається в динаміці з урахуванням результатів минулих років. Витрати здійснюються згідно з затвердженим Фондом Кошторисом витрат, який затверджується відповідним рішенням адміністративної ради Фонду, результати виконання якого, також оприлюднюються у Звіті.

Інформація щодо стану погашення кредиторських вимог Фонду до неплатоспроможних банків, розкривається у розрізі кількості банків, які мають відповідні зобов'язання перед Фондом, із зазначенням банків, які знаходяться під управлінням Фонду та НБУ. Дані наводяться в динаміці сум відповідних вимог з урахуванням минулих років. Також Фонд подає інформацію щодо найбільших обсягів вимог до окремих банків, та наводить відповідний рейтинг. Динаміка погашень кредиторських вимог Фонду наводиться також у розрізі кількості банків та із зазначенням органу управління ними з урахуванням їх неплатоспроможності.

Фонд щорічно звітує про: стани запровадження планів врегулювання в неплатоспроможних банках, здійснення уповноваженими особами Фонду ТА та ліквідації неплатоспроможних банків, стадії продажу майна неплатоспроможних банків, обсяг задоволення вимог кредиторів банків, виявлення та оскарження сумнівних операцій.

Враховуючи велику кількість банків, що виводяться Фондом з ринку, необхідність централізації управління та реалізації активів (майна) банків, було запроваджено ідею створення кластерів банків – передачу в управління

одній уповноваженій особі декількох банків. Відповідний розподіл банків по кластерах та результати управління у кластері представляється Фондом у Звіті. Фондом представляється економічний ефект від створення відповідних кластерів – оптимізація витрат, централізація управління, оптимізація управлінської структури, створення єдиного консолідованого підходу до організації управління тощо. Фонд звітує про динаміку кількості відділень банків за період ведення ТА, а також про динаміку чисельного складу працівників.

При здійсненні продажу майна неплатоспроможних банків Фонд звітує про кількість відповідних банків, обсяги активів, які було продано та їх балансову вартість, наводить співвідношення балансової вартості проданого майна та обсягу коштів отриманих від реалізації. Фондом також зазначаються шляхи оприлюднення інформації про продаж відповідних активів та про умови цього продажу.

Фонд на постійній основі супроводжує виявлення і повідомлення правоохоронних органів про протиправні діяння, які мають ознаки злочину та спричинили неплатоспроможність банків, а також звернення з вимогами до власників істотної часті, контролерів та керівників банку про задоволення за рахунок їх майна частини вимог кредиторів у випадках, встановлених законодавством; звітує про кількість та структуру поданих заяв, результати їх розгляду, та вжиті за ініціативою Фонду у рамках чинного законодавства заходи. У Звіті Фонд також надає інформацію про результати співробітництва у даному напрямі із іншими органами державного управління [8].

Звітність Фонду складається з Висновку незалежного аудитора, звіт якого ґрунтується на наступних фінансових документах: баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал (у динаміці за декілька років), примітки до річної фінансової звітності [9].

Отже, аналізуючи Річний Звіт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, з точки зору повноти та прозорості розкриття інформації, можна дійти висновку про його інформативність та публічність. Однак, необхідно зауважити на відсутність єдиної, встановленої нормативно-правовими документами форми цього Звіту, що значно ускладнює процес консолідації інформації при здійсненні аналізу його діяльності. На нашу думку така форма повинна бути затверджена нормативними актами Фонду.

Підсумовуючи наведені аспекти розкриття інформації Фондом щодо функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, свідчить про тісну співпрацю між всіма учасниками системи гарантування вкладів фізичних осіб, покладену на захист прав та законних інтересів вкладників і кредиторів неплатоспроможних банків, які знаходяться в стадії ТА або ліквідації, але зміст звітності Фонду у процесі розкриття ним інформації щодо функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб потребує доопрацювання та нормативно-правового закріплення.

Список літератури:

1. Про затвердження Інструкції про порядок забезпечення доступу до публічної інформації у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб : Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 09.07.2015 № 131. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1093-15>.
2. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2013 № 2939-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
3. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>.
4. Про затвердження Положення про Раду громадського моніторингу при Фонді гарантування вкладів фізичних осіб: Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 18.03.2016 № 369. URL : <http://www.fg.gov.ua/rada-hromadskoho-monitorynhu>.
5. Перше засідання Ради громадського моніторингу при Фонді гарантування вкладів фізичних осіб: Прес-реліз // Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/news/4048-vidbulos-pershe-zasidannia-rady-hromadskoho-monitorynhu-pry-fondi-harantuvannia-vkladiv-fizychnykh-osib>.
6. Засідання Комітету моніторингу по роботі з пов'язаними особами Ради громадського моніторингу при Фонді гарантування вкладів фізичних осіб: Прес-реліз // Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL : <http://www.fg.gov.ua/not-paying/liquidation/29-vab-bank/4785-vidbulos-zasidannia-komitetu-monitorynhu-po-roboti-z-pov-iazanymy-osobamy-rady-hromadskoho-monitorynhu-pry-fondi-harantuvannia-vkladiv-fizychnykh-osib>.
7. Річний звіт Фонду за 2013 рік // Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: http://www.fg.gov.ua/about/report/Zvit_FGVFO_ukr_2013.pdf.
8. Річний звіт Фонду за 2014 рік // Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: http://www.fg.gov.ua/about/report/zvit_2014_ukr.pdf.
9. Річний звіт Фонду за 2015 рік // Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: http://www.fg.gov.ua/about/report/Report_DGF_2015.pdf.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

Викторчук М.В., Подвирна О.В.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РАСКРЫТИЯ ИНФОРМАЦИИ О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ФОНДА ГАРАНТИРОВАНИЯ ВКЛАДОВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ В УКРАИНЕ

Аннотация

Исследованы нормативно-правовые аспекты регуляторной деятельности Фонда гарантирования вкладов физических лиц по возмещению банковских вкладов в случае невозможности банков выполнить свои обязательства, рассмотрена его отчетность. Установлено полномочия Фонда гарантирования вкладов физических лиц. Охарактеризованы основные направления функционирования Фонда гарантирования вкладов физических лиц в системе информирования общественности. Определены основные принципы осуществления Фондом гарантирования вкладов физических лиц информационной деятельности.

Ключевые слова: система гарантирования вкладов физических лиц, права и законные интересы вкладчиков банка, информационная деятельность Фонда гарантирования вкладов физических лиц.

Viktorchuk M.V., Podvirna O.V.

National University of Water and Environmental Engineering

LEGAL BASES FOR DISCLOSING INFORMATION ON THE ACTIVITIES OF THE FUND FOR THE GUARANTEEING OF INDIVIDUAL DEPOSITS IN UKRAINE

Summary

The author has studied legal aspects of the regulatory activities of the Deposit Guarantee Fund of individuals for reimbursement of bank deposits in case, if banks fail to fulfill their obligations; has considered its reporting. The author has considered the authorities of the Deposit Guarantee Fund. The author has characterized the main areas of functioning of the Deposit Guarantee Fund of individuals within the system of informing the public. The author has determined the main stages of implementing regulatory activity by the Deposit Guarantee Fund. The author has determined the main foundations of information regulatory activity by the Deposit Guarantee Fund.

Keywords: system of guaranteeing deposits of individuals, rights and legitimate interests of depositors, informational activities of the Deposit Guarantee Fund of individuals.

УДК 342.6

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УРЯДУ В ПЕРІОД ДИРЕКТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Вовк Ю.Є.

Національний університет водного господарства та природокористування

Проаналізовано нормативно-правові акти, які регулювали діяльність уряду. З'ясовано, що в період Директорії Української Народної Республіки уряд відіграв особливу роль в системі вищих органів державної влади та управління. Його наділено повноваженнями як вищого виконавчого органу влади так і законодавчого органу. Значний вплив на діяльність уряду мала Директорія. Правовий статус уряду чітко не визначено.

Ключові слова: уряд, міністерство, повноваження, Директорія, закон, постанова, держава.

Постановка проблеми. Події, пов'язані з існуванням і діяльністю Директорії УНР займають помітне місце в історії українського державотворення. Це був період героїчних зусиль та самопожертви сотень тисяч патріотів, метою яких була побудова демократичної і суверенної української держави. В цей час відбувався також пошук оптимальної моделі державного управління.

Вирішення даного питання ускладнювалось наявністю прямої зовнішньої агресії з боку Російської Федерації, яка без оголошення війни розпочала військові дії проти УНР, заперечуючи при цьому присутність своїх військ на території України. При цьому російські більшовики наголошували на тому, що в Україні має місце громадянський конфлікт між різними групами населення.

В певній мірі події, які відбувались в той час є співзвучними з сучасними подіями. Адже в наш час цілком очевидною є присутність російських військ на території України та їх безпосередня участь в бойових діях.

Історія в деякій мірі повторюється. Але різниця полягає в тому, що в наш час українська держава відбулась як в організаційному так і в правовому аспектах. Процеси державотворення є незворотними. Поряд з цим, на відміну від початку ХХ століття значною є підтримка України з боку міжнародного співтовариства. І незважаючи на складну ситуацію, Україна в перспективі має можливість стати сильнішою державою в економічному та політичному відношеннях.

З огляду на певну подібність ситуації, досить цікавим та актуальним є питання щодо функціонування вищих органів влади і управління в період Директорії. Важливим є також з'ясувати правову основу їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання пов'язані з функціонуванням уряду досліджувались в працях сучасних українських вчених. Зокрема вийшло ряд праць С. Благівічного, В. Верстюка, О. Копиленка, М. Литвина, С. Кульчицького, О. Мироненка, В. Чеховича, Д. Яневського та ін. Проте в працях, які були опубліковані, здебільшого звертається увага на утворення уряду, організацію його діяльності, вплив політичних партій на процес формування уряду.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У свою чергу питання, яке стосується правового регулювання діяльності

уряду в період Директорії на належному рівні не досліджено.

Метою статті є висвітлення і аналіз нормативно-правових актів, які регулювали діяльність уряду.

Виклад основного матеріалу дослідження. З вступом передових загонів Директорії до Києва 14 грудня 1918 року та прийняттям постанови уряду П. Скоропадського про передачу влади Директорії, розпочався новий етап в історії українського державотворення. Відбулись певні зміни в організації діяльності органів державної влади. В першу чергу, як і в попередній період необхідно було налагодити діяльність уряду.

На початковому етапі, контроль за діяльністю урядових інституцій здійснювала Рада Комісарів. Даний орган влади проіснував з 14 по 24 грудня 1918 року. Його головою Революційним комітетом призначено В. Чехівського.

Назва даного органу була співзвучною з тією, що була в РСФРР. Причиною цього було те, що в той час тривала дискусія прихильників радянської і парламентської форми влади. Проте дана дискусія була нетривалою і в подальшому керівні дії Директорії зробили вибір на користь парламентської форми влади.

В сучасній юридичній літературі наголошується, що Рада Комісарів не була першим урядом УНР. Поряд з цим, проаналізувавши протоколи засідань Ради Комісарів, можна зробити висновок, що даний орган влади був наділений урядовими функціями. Він здійснював безпосереднє керівництво міністерствами і мав певні повноваження в сфері державного управління.

На нашу думку це був перший уряд УНР. Він мав тимчасовий характер і проіснував нетривалий період часу.

За досить короткий період функціонування, Рада Комісарів розгорнула активну діяльність і провела 8 засідань. Поряд з цим, члени Ради Комісарів взяли участь в затвердженні програмного документу – Декларації Директорії УНР [1, арк. 18].

Затверджена на засіданні Декларація Директорії була недосконалим документом і мала ряд суттєвих недоліків. Одним з основних було те, що не визначено права і обов'язки, місце в системі органів влади найважливішого в той час органу – уряду. З приводу програми діяльності лише досить лаконічно зазначалось, що уряду «дорується переведення в життя цих великих

задач» [2, с. 522]. В декларації також висловлювалось сподівання, «що весь трудовий народ України щиро допоможе своєму правительству в цій важкій, відповідальній роботі».

На відміну від попереднього періоду Гетьманату, значним недоліком нової влади було те, що на початку діяльності не прийнято нормативного акту, який визначив хоча б в загальних рисах статус органів влади, правові та організаційні засади їх діяльності. Його прийняття є важливим етапом в процесі державного будівництва, адже будь-яка влада повинна спиратись на певні нормативні акти як законну основу своєї діяльності. Очевидно причиною цього була невизначеність серед провідних політичних діячів, різне бачення провідними політичними силами шляхів розвитку України.

Попри певну невизначеність нової влади щодо подальшого розвитку України, необхідно було з'ясувати питання щодо попереднього законодавства, визначити орган влади, який тимчасово мав право розглядати і ухвалювати закони. 26 грудня 1918 року прийнято «Тимчасовий закон Ради Народних Міністрів про силу законів, про порядок утворення законів та про форми і порядок їх оголошення» [3, арк. 19-20].

Даним законом підтверджено чинність попереднього законодавства, прийнятого до 14 грудня 1918 року, за винятком лише тих нормативно-правових актів, що були скасовані законами і постановами Ради Народних Міністрів. Право законодавчої ініціативи належало Директорії, Раді Народних Міністрів, міністрам, керівникам відомств. В досить загальних рисах визначено законодавчий процес.

Всі законопроекти підлягали обов'язковому розгляду і затвердженню на засіданні Ради Народних Міністрів. Після їх схвалення надсилались на розгляд і затвердження Директорії, яка мала право вето.

Даним законом уряд тимчасово наділив себе повноваженнями, притаманними вищому представницькому органу влади і визначив свою сферу компетенції в сфері законодавчого процесу. Текст «Тимчасового закону Ради Народних Міністрів про силу законів, про порядок утворення законів та про форми і порядок їх оголошення» цілком очевидно що був погоджений з Директорією. Але поряд з цим, саме Директорія повинна була прийняти відповідний нормативний акт, адже згідно з Декларацією від 26 грудня вона оголошувалась «тимчасовою верховною владою революційного часу».

Директорія як найвищий орган влади в подальшому мала значний вплив на діяльність уряду. На спільному засіданні Ради Народних Міністрів і Директорії, яке відбулось 29 грудня 1918 року уряд поставила до відома, що Директорія своїм рішенням визначила, які саме міністерства підпорядковуються тому чи іншому члену.

Зокрема в протоколі зазначалось: «... голова Директорії відає справами міністерств: внутрішніх справ, закордонних, праці й державного секретарства. Член Директорії С. Петлюра: військового, морського, мистецтва, народного здоров'я та опікування. Член Директорії О. Андрієвський – юстиції, продовольчих справ, культів й контролю. Член Директорії Ф. Швець – народної

освіти, фінансів, торгу й промисловості й земельних справ. Член Директорії А. Макаренко – пошти та телеграфів і шляхів» [4, арк. 18].

Досить загальне формулювання: «відає справами міністерств», фактично давало можливість членам Директорії як здійснювати загальний контроль за діяльністю міністерств так і впливати безпосередньо на прийняття певних рішень. Поряд з цим, дане повноваження не було оформлено у вигляді нормативно-правового акту – постанови чи закону.

Уряд В. Чехівського проіснував не тривалий період часу. У зв'язку з складною ситуацією в державі, певними прорахунками в роботі, а також іншими чинниками, що мали місце В. Чехівський подав у відставку 26 січня 1919 року.

На засіданні уряду його заяву було заслухано і прийнято до відома. 31 січня 1919 року видано наказ Директорії № 115, згідно з яким звільнявся весь склад уряду В. Чехівського, а новий кабінет доручалось сформувати С. Остапенку [5, арк. 41 зв.].

Нормативного акту, який регулював би питання відставки на той час не було. В. Чехівський, а також його кабінет повинні були виконували свої обов'язки до 13 лютого 1919 року. Поряд з цим, згідно з «Загальним наказом Директорії № 28» від 8 лютого 1919 року В. Чехівського призначено членом Ради міністра закордонних справ і відкомандировано представником Директорії в Чехію [6, арк. 63].

Таким чином питання призначення на відповідні посади, а також звільнення – вирішувались згідно з розпорядженнями Директорії, яка на той час була найвищим колегіальним органом влади з невизначеною сферою компетенції. Повноваження Директорії як найвищого органу влади підтверджено «Універсалом Трудового конгресу України» від 28.01.1919 року.

У свою чергу повноваження Ради Народних Міністрів як вищого виконавчого органу влади підтверджено законом «Про форму української влади», ухваленим Конгресом 28 січня 1919 року. Зокрема зазначалось: «Виконавча влада УНР належить Раді Народних Міністрів, котра складається Директорією і в час перерви Конгресу відповідає перед Директорією» [7, арк. 1-13в]. Таким чином даним законом, ухваленим Конгресом трудового народу як представницьким органом, Директорії делеговано повноваження по формуванню уряду.

На підставі наданих повноважень, 13 лютого 1919 року на засіданні Директорії затверджено новий склад уряду на чолі з С. Остапенком. При цьому затверджені члени уряду мали різний статус. Зокрема одні члени мали статус міністра (військових справ, внутрішніх справ, фінансів, народного господарства, земельних справ, закордонних справ), інші «керуючого справами міністерства» (юстиції, шляхів, освіти, пошти і телеграфів, праці, культів, народного здоров'я, морських справ, преси. Серед затверджених членів уряду були також «т.в.о. керуючого міністерством єврейських справ», державний контролер, державний секретар [8, арк. 10-11]. В порівнянні з попереднім складом уряду передбачено три нові міністерства: преси, народного здоров'я, шляхів.

Станом на 13 лютого 1919 року такої посади як «керуючий міністерством» не було передбачено. Дана посада передбачена «Тимчасовим законом про порядок внесення і затвердження законів в Українській Народній Республіці» від 14 лютого 1919 року. Згідно з даним законом повинні були функціонувати Кабінет Народних Міністрів і Рада Народних Міністрів.

Голова Кабінету Народних Міністрів одночасно вважався головою Ради Народних Міністрів. Хоча це не було передбачено в самому законі. Даний висновок можна зробити проаналізувавши ті закони, які в подальшому приймалися і підписувалися С. Остапенком. Зокрема одні підписані ним як головою Ради Народних Міністрів, інші – як головою Кабінету Народних Міністрів.

Фактично в складі уряду виділено дві структури, очолювала які одна і та ж сама особа. Перша – Рада Народних Міністрів, «розширений склад уряду» і друга – Кабінет Міністрів як колегіальний орган, до складу якого входили найбільш авторитетні і впливові міністри.

Утворення Кабінету Народних Міністрів було виправданим кроком, адже в той час ситуація на фронті залишалась досить складною і армії УНР доводилось вести фактично безперервні бойові дії. Уряд працював в досить складних умовах та вимушений був змінювати своє місце перебування. Не завжди стало можливим збирати Раду Народних Міністрів в необхідному складі. Потрібний був орган, здатний у вужчому складі оперативно ухвалювати рішення і в разі необхідності приймати закони.

«Тимчасовим законом про порядок внесення і затвердження законів в Українській Народній Республіці» від 14 лютого 1919 року участь в законотворчому процесі була передбачена двох органів влади. Законопроекти передавались головою Кабінету Народних Міністрів на розгляд і ухвалення Ради Народних Міністрів або Кабінету Народних Міністрів. Ухвалені законопроекти передбачали їх подальше схвалення Директорією. В надзвичайних випадках закони та постанови могли прийматись безпосередньо Директорією без їх попереднього розгляду та ухвалення Кабінетом Народних Міністрів або Радою Народних Міністрів.

«Тимчасовий закон про порядок внесення і затвердження законів в Українській Народній Республіці» від 14 лютого 1919 року став правовою основою для законотворчої діяльності Кабінету Народних Міністрів і Ради Народних Міністрів у їх новому складі. Він був ухвалений Кабінетом Народних міністрів. Але даний орган не мав права його ухвалювати, адже це не

було передбачено жодним нормативно-правовим актом, прийнятим до 14 лютого 1919 року. І сам склад Кабінету Міністрів визначено лише цим нормативно-правовим актом.

На той час необхідно було спочатку прийняти рішення про утворення і визначення сфери компетенції Кабінету Народних Міністрів, прийняти відповідний нормативно-правовий акт, призначити членів даного органу. Це було прерогативою Ради Народних Міністрів та Директорії.

«Тимчасовий закон про порядок внесення і затвердження законів в Українській Народній Республіці» від 14 лютого 1919 року суперечив чинному законодавству і схваленим Директорією законам. Проте це був досить важливий нормативно-правовий акт, адже він хоч і в загальних рисах, визначав законодавчий процес в Українській Народній Республіці.

12 листопада 1920 року, в останні дні перебування армії УНР на території України, Радою Народних Міністрів прийнято два закони – «Про тимчасове Верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» та «Про Державну Народну Раду Української Народної Республіки».

Згідно з прийнятими законами було розмежовано функції законодавчої і виконавчої влади. Законодавча влада до скликання парламенту належала Державній Народній Раді, термін повноважень якої повинен був становити не більше одного року. Вищим виконавчим органом влади визначено Раду Народних Міністрів.

Реалізувати на практиці закони «Про тимчасове Верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» та «Про Державну Народну Раду Української Народної Республіки» не було можливості, адже в листопаді 1920 року армія УНР та уряд під натиском радянських військ залишили територію України.

Висновки. Таким чином в період Директорії не існувало принципу поділу влад. Уряд в силу об'єктивних обставин був як вищим виконавчим так і законодавчим органом влади і відіграв особливу роль в системі органів державного управління. Це було обумовлено складною ситуацією в державі, неможливістю провести вибори до загальнонаціонального представницького органу влади.

Значний вплив на діяльність уряду мала Директорія, яка призначала голову Ради Народних Міністрів, а також в окремих випадках здійснювала призначення міністрів, безпосередньо впливала на їх діяльність. Правовий статус уряду в період Директорії належним чином не було врегульовано.

Список літератури:

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі ЦДАВО України), ф. 1065, оп. 1, спр. 15, арк. 18.
2. Мазепа І.П. Україна в огні і бурі революції 1917-1921/ І.П. Мазепа. – К.: «Темпора», 2003. – 608 с.
3. ЦДАВО України, ф. 1065, оп. 1, спр. 22, арк. 19-20.
4. ЦДАВО України, ф. 1065, оп. 1, спр. 14, арк. 18.
5. ЦДАВО України, ф. 1065, оп. 1, спр. 25, арк. 41 зв.
6. ЦДАВО України, ф. 1092, оп. 6, спр. 2, арк. 63.
7. ЦДАВО України, ф. 2208, оп. 1, спр. 141, арк. 1-1 зв.
8. ЦДАВО України, ф. 1092, оп. 6, спр. 2, арк. 10-11.

Вовк Ю.Е.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРАВИТЕЛЬСТВА В ПЕРИОД ДИРЕКТОРИИ УКРАИНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ

Аннотация

Проанализированы нормативно-правовые акты, регулирующие деятельность правительства. Установлено, что в период Директории Украинской Народной Республики правительство играло особую роль в системе высших органов государственной власти и управления. Он наделен полномочиями как высшего исполнительного органа власти так и законодательного органа. Значительное влияние на деятельность правительства была Директория. Правовой статус правительства четко не определено.

Ключевые слова: правительство, министерство, полномочия, Директория, закон, постановление, правительство.

Vovk Y.E.

National University of Water and Environmental Engineering

LEGAL REGULATION OF ACTIVITY OF THE GOVERNMENT IN THE PERIOD OF THE DIRECTOR OF THE UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC

Summary

The normative-legal acts regulating the activity of the government were analyzed. It was clarified that during the period of the Directory of the Ukrainian People's Republic, the government played a special role in the system of supreme bodies of state power and administration. He is empowered as a supreme executive body and legislature. The Directorate had a significant influence on the government. The legal status of the government is not clearly defined.

Keywords: government, ministry, powers, directory, law, regulation, state.

УДК 347.965.42

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ НЕОБХІДНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА МОЖЛИВИХ МОДЕЛЕЙ ІНСТИТУТУ

Водоп'ян Т.В.

Національний університет водного господарства та природокористування

Статтю присвячено перспективам розвитку інституту медіації в Україні. Визначено аргументи які як підтримують впровадження медіації, так і аргументи на заперечення такої необхідності. Досліджено відомі моделі медіації, їх переваги та недоліки. Проаналізовано доцільність впровадження певної моделі медіації в Україні. Розглянуто вимоги до осіб, що можуть бути медіаторами. Окреслено коло актуальних проблем щодо впровадження та розвитку інституту медіації.

Ключові слова: медіація, медіатор, моделі медіації, присудова медіація, судова медіація.

Постановка проблеми. Проблема ефективного розгляду спорів в Україні стоїть гостро не один десяток років. Після здобуття незалежності, активізації господарської діяльності, ринків товарів послуг та праці, проголошення пріоритету прав людини, ухвалення численної кількості нормативних актів кількість юридичних спорів значно зросла. Зрозуміло, що на судову гілку влади, як на систему органів, діяльність яких спрямована на захист порушених прав та інтересів фізичних та юридичних осіб ліг основний тягар щодо розгляду тих спорів, які виникали та виникають в країні. Однак через вплив багатьох факторів система правосуддя далеко не завжди є ефективною при вирішенні спорів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інституту медіації в Україні присвячено праці таких науковців як Г. Єременко, Ю. Приценка, Н. Мазаракі, В.В. Землянська, Т.С. Кисельова, В.В. Резнікова, Т.А. Цувіна та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання аналізу доцільності впровадження інституту медіації та вибір оптимальної моделі досі є дискусійним у середовищі українських теоретиків та практиків. А отже зазначені питання потребують подальшого дослідження та аргументування.

Мета статті. Метою статті є перспективи розвитку інституту медіації в Україні та аналіз найбільш поширених моделей цього інституту.

Виклад основного матеріалу. Найбільш поширеним аргументом на користь впровадження інституту медіації в Україні є той, що вітчизняна судова система не здатна ефективно та швидко вирішувати юридичні спори. І хоча можна почути багато нарікань на судову систему України та її діяльність, насправді існує чимало чинників, які в результаті призводять до того, що особа не задоволена наявністю певного судового рішення чи процесом, у якому вона брала участь. Серед причин можна назвати і значну проблему з виконанням рішень, і тривалий розгляд справ, і випадки некомпетентності чи зловживань тощо.

Вагомим фактором щодо тривалості розгляду справ є навантаження, яке припадає на одного суддю в Україні. Так, у 2017 році на суддю Рівненського міського суду Рівненської області припадає в середньому 1073 справи та матеріали, що перебували на розгляді [1]. Водночас згідно даних Державної судової адміністрації результативний

показник для планування на основі результату видатків споживання на 2017 рік «Модельне навантаження на суддю» становить 183 модельні справи на 1 суддю на рік [2].

Такий стан справ змушує шукати інші способи вирішення спорів. Одним з результатів такого пошуку стало впровадження в Україні системи третейських судів. Однак через недосконалість законодавства та недобросовісну поведінку осіб, які беруть участь у третейському судочинстві цей інститут себе скомпрометував та наразі його роботу не можна назвати ефективною.

Намагання впровадити в Україні медіацію як альтернативний судочинству спосіб вирішення спорів періодично з'являлися ще з 1990-х років. «Просувачами» цієї процедури були іноземні донори, які періодично запускали в Україні проекти щодо впровадження медіації в різних сферах та проявах. Наразі, мабуть таки знову ж під тиском міжнародних інституцій, процес впровадження цієї процедури активізувався. Сьогодні маємо декілька законопроектів про медіацію на розгляді у парламенті.

Звісно впровадження медіації в Україні є безумовно позитивним явищем, оскільки дозволить не тільки зменшити навантаження на судову гілку влади, сприяти підвищенню іміджу та інвестиційної привабливості України, а насамперед дозволить відчутти людям, що вони можуть самостійно вирішувати ті ситуації, які виникають у їхньому житті чи діяльності, змінити якість відносин та підвищити загальний рівень розуміння та прийняття інших в нашому суспільстві.

Медіація є не тільки способом власне вирішення спорів, найголовніше, – ця процедура справляє трансформативний вплив її на учасників. Змінюється сама людина, яка бере участь у медіації, змінюється її ставлення до оточуючих, розуміння себе та природи конфлікту, людина стає більш терпимою до інших. У разі участі у трансформативній моделі медіації людина сама набуває навичок ефективно комунікувати з іншими.

За умови широкого запровадження медіації в Україні навряд чи слід прогнозувати якісь негативні наслідки. Досвід існування цієї процедури у багатьох країнах не виявив шкоди від неї. Сама процедура медіації є однозначно позитивним явищем та повинна мати місце в Україні.

Однак питання як саме буде впроваджуватися ця процедура є не менш важливим. Наприклад досвід Італії, де законодавчо було закріплено обов'язкове проходження медіації перед тим як звернутися до суду у певних категоріях цивільних та комерційних спорів призвело до того, що сторони формально зверталися до медіатора не з метою вирішення спору, а з метою отримання можливості звернутися до суду. Відсоток ефективності медіації за такою ситуації вкрай низький.

Попри той факт, що запровадження процедури медіації в Україні є безумовно позитивним, доцільним та доречним, необхідно зважено підходити до самого способу її запровадження аби уникнути нівелювання цієї процедури.

Загалом у світі існує чимало способів врегулювання спорів. Серед усього різноманіття альтернативних способів виділяють три основні, елементи яких так чи інакше містяться у більшості способів. Це арбітраж, медіація та власне переговори. Отже, в Україні можуть існувати усі ці способи врегулювання спорів, взаємодоповнюючи один одного та можна стверджувати, що в Україні всі ці способи мають місце та використовуються в тій чи іншій мірі.

Якщо розмірковувати про доцільність та переваги кожного з них, то можна зазначити наступне.

Арбітраж як альтернативна судочинству існує в Україні у вигляді третейського суду. Відомо, що ми маємо досвід третейських судів скомпрометований певним періодом їх діяльності, коли спори вирішувалися «так як було потрібно» однієї із сторін. Ще однією з можливих причин відсутності широкої популярності цього способу вирішення спорів є додаткова потреба звертатися до офіційного правосуддя за наданням дозволу на їх примусове виконання.

Однак, перевагами третейського судочинства є можливість сторін спору самим обирати осіб, які його вирішуватимуть, швидкість розгляду, менші витрати при стягненні значних сум тощо.

Не менш важливою рисою арбітражу є те, що арбітр керується нормами закону чи звичаями, а сторони не можуть впливати на прийняття арбітром того чи іншого рішення.

Вважаю, що третейське судочинство має свої переваги та може використовуватися сторонами для вирішення спору в Україні.

Медіація як альтернативний спосіб вирішення спору є більш неформальним у порівнянні з арбітражем. Формалізованим є лише порядок ведення процесу.

Найбільшою перевагою медіації є те, що саме сторони, а не будь-яка інша особа, приймають рішення щодо їх спору. Таке рішення може не відповідати встановленим законом вимогам. Тобто діє принцип – дозволено все, що не заборонено законом. Зокрема, можна припустити ситуацію, коли сторони приймуть рішення, яке не відповідає нормам права. Наприклад у справі про поділ майна подружжя, чоловік та дружини можуть прийняти рішення про передачу всього майна одному з них, в той час як норми сімейного законодавства встановлюють презумпцію рівності часток подружжя у спільній сумісній власності, а також за певних обставин можливість

відійти від принципу рівності часток. Ні суд, ні арбітр, які повинні керуватися нормами чинного законодавства, та діяти в його межах, не можуть ухвалити подібного рішення. Однак медіація розширює можливості для сторін у прийнятті ними таких рішень, які вони вважають для себе найкращими.

Крім того, медіація має і інші переваги. Зокрема, неформальність процесу, тобто відсутність регулювання його будь-якими нормами права. Це не означає, що процес хаотичний, він має свою певну структуру, однак моделей медіації існує чимало. Звичайно медіатор володіє широким свободою у веденні процесу, може повертатися до окремих її етапів. Медіація може відбуватися у будь-який час, зручний сторонам та медіатору. Зустрічі можуть бути будь-якої тривалості. Медіація може відбутися як за один раз, так і шляхом влаштування певної кількості зустрічей.

Не менш важливими перевагами медіації у порівнянні з іншими способами вирішення спорів є добровільність, яка дозволяє як сторонам, так і медіатору у будь-який час припинити цю процедуру та вийти з неї. Таке неможливе в ні в суді, ні в арбітражі, за винятком чітко встановлених законом випадків (відвід, відмова від позову).

Важливою перевагою медіації є конфіденційність. В певній мірі арбітраж теж має таку перевагу, адже при вирішенні спору, зокрема, у третейському суді, що діє за законодавством України, за проханням однієї з сторін за певних обставин справа може розглядатися в закритому порядку.

Однак при проведенні медіації цей принцип набуває найширшої реалізації. Сторони можуть бути впевнені, що при медіації все, що було ними повідомлено залишиться у таємниці, і як відомо нові процесуальні кодекси встановлюють імунітет для медіатора та надають йому можливість не свідчити в суді, про відомості, які йому стали відомі у зв'язку з проведенням медіації. Забезпечення конфіденційності є значною перевагою медіації порівняно з іншими способами врегулювання спору. Конфліктуючі сторони можуть бути впевнені у збереженні їх приватності та конфіденційності повідомленої ними інформації.

Вважаю, що місце для медіації як способу вирішення спору безумовно є в Україні.

Також видається цікавим комбінований спосіб вирішення спору за якого рішення по ньому приймається арбітром, потім сторони проходять процедуру медіації, та у випадку якщо ними не було досягнуто згоди у медіації, в силу вступає рішення арбітражу. Вважаю, така модель стимулюватиме сторін досягти рішення самим в тому форматі, які вони вважатимуть якнайкращим для себе.

Переговорні процедури за участі адвокатів, що володіють відповідною технікою (collaborative lawyers) також мають свою перевагу у випадках, коли сторони не готові вести переговори безпосередньо один одним та потребують підтримки свого адвоката. Такий спосіб видається досить прийнятним в українських реаліях, особливо у випадках, коли одна зі сторін перебуває у значно більш невідповідному становищі порівняно з іншою. Наприклад, при розлученні, коли чоловік

має набагато більше влади, ресурсів тощо, а дружина відчуває себе занадто слабкою та невпевнено порівняно з ним. В такому разі присутність з кожної зі сторін особи, яка підтримує баланс між сторонами, та на яку «слабша» сторона може спертися та у результаті відчути себе більш впевнено.

В Україні можуть бути представлені всі перелічені способи врегулювання спорів. Оскільки жоден з них не може претендувати та абсолютність та універсальність. У кожному конкретному випадку слід вирішувати питання про доцільність того чи іншого способу вирішення спору.

Щодо моделі медіації, варто зазначити, що у світі існують різні моделі медіації. Розглядаючи співвідношення медіації та судової діяльності можна виокремити декілька її моделей.

По-перше, так звана, судова медіація. Цей вид найбільше пов'язаний із судовою діяльністю, оскільки судді є одночасно професійними медіаторами та проводять медіацію у суді. Так, після подання заяви до суду, суддя чи інший працівник суду пропонують сторонам пройти процедуру медіації у суді. Медіацію за такої системи може проводити суддя, якому розподілено відповідну заяву, або суддя-медіатор, який визначається при надходженні заяви. Якщо медіація за участю судді-медіатора не приводить до прийняття сторонами рішення по спору, то справа надалі розглядається у судовому провадженні за однієї важливої умови. Суддя, який проводив медіацію між сторонами не може розглядати таку справу як власне професійний суддя. Моделі судової медіації закріплені в Норвегії, канадській провінції Квебек.

По-друге, присудова медіація. Така модель медіації передбачає право чи обов'язок суду направляти сторони для проходження медіації у спорі, з яким вони звертаються до суду. Є дві основні форми присудової медіації: 1) суд рекомендує чи повідомляє сторін про можливість вирішення спору шляхом медіації (Великобританія, Норвегія); 2) існують імперативні норми, які дозволяють судді направити сторін на медіацію, що є обов'язковим для них (розповсюджено в США).

По-третє, досудова медіація. Зазначена модель передбачає обов'язкове проходження медіації сторонами перед зверненням до суду, передбачена в Японії, Італії.

По-четверте, позасудова (приватна) медіація. Це медіація до якої вдаються конфліктуючі сторони безвідносно наміру звертатися до суду за вирішенням спору між ними. Сторони самі погоджуються на вказану процедуру, обирають медіатора тощо.

Слід зазначити, що судові процеси більшості країн дають можливість сторонам вирішити спір мирним шляхом під час провадження у справі. Відтак учасники процесу можуть використати таку можливість для проходження процедури медіації. Конфліктуючі сторони у такому випадку можуть звернутися до медіатора в приватному порядку або ж за вказівкою суду.

Що стосується вибору моделі медіації для України, то у цьому випадку слід враховувати існуючий суспільно-політичний стан країни, попередній досвід та історичні передумови.

Не вдаючись до аналізу причин, зазначимо, що добре відомим є факт недовіри населення України до системи правосуддя в цілому та суддів зокрема. Також незаперечним є те, що попри наявність більш як двадцятирічного досвіду спроб впровадження медіації в Україні, частка населення обізнаного щодо суті вказаної процедури є вкрай низькою.

Якщо розглядати можливість впровадження в Україні судової медіації (за участі судді), то можна вказати на наступне. Існує висока ймовірність того, що наслідком запровадження моделі судової медіації буде нівеляція такої процедури у зв'язку з ототожненням її із українським судочинством. Крім того, медіація, яка проводиться суддею потребує від останнього набуття додаткових навичок та знань, а також провадження діяльності, яка є відмінною від професійного судочинства. За умов значного перевантаження суддів загальної юрисдикції, видається малоймовірним наявність у суддів достатніх ресурсів (часу, можливостей тощо) по-перше, для опанування вказаного методу вирішення спорів, а по-друге, здійснення такої діяльності паралельно із провадженням судочинства.

Також слід зазначити, що діяльність професійного судді передбачає виконання функцій держави з певним чітко визначеним Конституцією України, Законом України «Про судоустрій та статус суддів», процесуальними кодексами статусом, компетенцією та правосуб'єктністю. Виконання ж функції медіатора не входить до сфери діяльності судді. Наприклад, індивідуальні зустрічі судді-медіатора зі сторонами навряд чи будуть позитивно сприйняті в контексті українських реалій. Якщо все ж таки розглядати медіацію як альтернативний (судовому) метод вирішення спорів, то навряд чи слід впроваджувати її у систему судочинства, що на даний час зроблено.

Видається позитивною практика приватної медіації. Однак в умовах тотальної недовіри, яка панує в українському суспільстві, впровадження медіації як альтернативи судовому розгляду спорів, натикається на чимало перепон. Серед них найбільшою мабуть є необізнаність з самою процедурою.

Щодо оцінки вимог до особи, яка може бути медіатором в різних країнах це питання вирішується по-різному. Вимоги варіюються від найзагальніших (бути просто психічно здоровим) до численних вимог, що включають віковий ценз, проходження спеціального навчання, акредитації та включення у спеціальні реєстри. Серед європейських країн найбільш врегульованим питання доступу до професії медіатора можна спостерігати в Австрії. Якщо ж говорити про такий вид медіації як шкільна медіація, то тут медіатором може виступати неповнолітній, який веде процес примирення конфліктуючих однолітків.

Якщо розглядати питання вимог до медіатора, який би міг вирішувати різного рівня спори, то вони безумовно необхідні.

Серед базових вимог мають бути:

1. Вимога про дієздатність особи. Вимога про дієздатність особи є очевидною, оскільки особа, яка повинна сприяти вирішенню конфлікту

повинна бути здатна усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними.

2. Досягнення певного віку. Видається доцільним встановити мінімальну вікову межу для того, щоб особа була спроможною модерувати вирішення конфлікту. Для цього необхідно мати певний життєвий досвід. Виключення можна зробити для дітей чи молоді, які є шкільними медіаторами.

3. Вимога щодо базової освіти. На мою особисту думку, особа може і не мати вищої освіти для того, щоб бути медіатором. В сучасному світі можливості навчання та самоосвіти є дуже широкими, тому особа може не мати академічної освіти, водночас бути розвинутою особистістю. Чи потрібно мати юридичну чи психологічну освіту для того, щоб бути медіатором? З цього приводу можна зазначити, що представники названих професій звичайно мають деякі навички, які потребує медіатор: вміння слухати, збирати інформацію та аналізувати. Однак і представник буд-якої іншої професії може набути таких навичок.

4. Спеціальне навчання. Основною вимогою для особи, яка має бажання бути медіатором є вимога щодо спеціального навчання. Щодо змісту та тривалості такого навчання можна дискутувати. У різних країнах це питання вирішується по-різному. Обсяг підготовки медіаторів становить від кількох десятків годин до майже трьохсот годин. Важливим при цьому є частка в навчанні, яка передбачає відпрацювання практичних навичок. Оптимальним видається 50-60 годин навчання медіатора.

5. Наявність практики чи стажування в якості медіатора. В деяких країнах крім вимоги щодо навчання медіатора є ще окрема вимога щодо набуття практичних навичок. Це може відбуватися або шляхом стажування чи співмедіації (комедіації) з досвідченим медіатором.

6. Перебування медіатора в певному реєстрі. Така вимога загалом висувається лише в небагатьох країнах світу. Зокрема в Австрії є медіатори, які перебувають у державному реєстрі, що ведеться міністерством юстиції, та є такі, що не перебувають у вказаному реєстрі. Право здійснювати діяльність як медіатори мають і одні, і інші. Відмінністю є те, що звернення до медіатора, який перебуває у реєстрі зупиняє строк позовної давності на час процесу медіації.

Щодо перспективи впровадження реєстру медіаторів в Україні, то він видається доцільним, однак необхідно визначити, хто буде відповідальним за його ведення.

Крім вимог до того хто може бути медіатором, нормативними актами встановлюються

обмеження щодо осіб, які не можуть бути медіаторами.

Зокрема проект Закону України «Про медіацію» [3] прийнятий у першому читанні встановлює, що медіатором не може бути особа:

1) визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною;

2) яка має не погашену або не зняту у встановленому законом порядку судимість;

3) звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, з державної служби або із служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення;

4) щодо якої відповідно до статті 22 цього Закону прийняте рішення про припинення статусу медіатора (Відповідно до ст. 22 за результатами розгляду скарги сторони (сторін) медіації організація, що забезпечує проведення медіації, об'єднання медіаторів можуть прийняти рішення про вилучення медіатора з реєстру медіаторів або про виключення його із складу членів організації, або про припинення статусу медіатора).

Якщо перші чотири пункти не викликають запитань, то останній пункт є не зрозумілим в аспекті його реалізації. Видається, що для того, щоб організація могла припинити статус медіатора, вона повинна спочатку його надати. У випадку, коли для того, щоб бути медіатором ніхто рішення про надання статусу медіатора не приймає, то незрозумілим є повноваження невідомої організації про припинення статусу медіатора.

Отже основною серед перелічених вимог до медіатора вважаю вимогу про спеціальне навчання, яке надає особі необхідні знання та навички для проведення медіації.

Висновки і пропозиції. Альтернативні судовим способи врегулювання спорів виникли через недоліки судового врегулювання спорів. Виділяють такі основні альтернативні способи вирішення спорів: арбітраж, медіація та власне переговори. Оптимальною моделлю впровадження медіації в Україні видається така модель, коли для певних категорій спорів (трудові, сімейні тощо) її попереднє проходження перед зверненням до суду було б обов'язковим. Щонайменше одна попередня зустріч з медіатором для з'ясування можливості проведення медіації у вказаних категоріях справ. Одним із можливих варіантів також є створення державних центрів медіації, які б співпрацювали із судами. Значну увагу також слід приділити вимогам до осіб, що бажають бути медіаторами та встановити мінімальні вимоги до них.

Список літератури:

1. Базові показники роботи Рівненського міського суду за 2017 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rvm.rv.court.gov.ua/sud1715/pokazniki-diyalnosti/pokazn1/>
2. З 1 вересня 2017 року діятиме нова кількість суддів у судах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/367417/>
3. Проект Закону України «Про медіацію» № 3665 від 17.12.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463;8

Водопьян Т.В.

Национальный университет водного хозяйства та природопользования

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МЕДИАЦИИ В УКРАИНЕ:
АНАЛИЗ НЕОБХОДИМОСТИ ВНЕДРЕНИЯ
И ВОЗМОЖНЫХ МОДЕЛЕЙ ИНСТИТУТА**

Аннотация

Статья посвящена перспективам развития института медиации в Украине. Определены аргументы, которые как поддерживают внедрение медиации, так и аргументы на возражения такой необходимости. Исследованы известные модели медиации, их преимущества и недостатки. Проанализирована целесообразность внедрения определенной модели медиации в Украине. Рассмотрены требования к лицам, которые могут быть медиаторами. Очерчен круг актуальных проблем по внедрению и развитию института медиации.

Ключевые слова: медиация, медиатор, модели медиации, присудебная медиация, судебная медиация.

Vodopian T.V.

National University of Water and Environmental Engineering

**PERSPECTIVES FOR MEDIATION DEVELOPMENT IN UKRAINE:
ANALYSIS OF IMPLEMENTATION NECESSITY
AND POSSIBLE MODELS OF THE INSTITUTE**

Summary

The article is devoted to the prospects of the development of the mediation institute in Ukraine. The arguments which support the implementation of mediation and the arguments for the objection of such necessity are determined. Famous mediation models, their advantages and disadvantages are researched. Requirements for persons who may be mediators are considered. The feasibility of implementing a particular model of mediation in Ukraine has been analyzed. The circle of actual problems concerning implementation and development of the mediation institution is outlined.

Keywords: mediation, mediator, mediation models, pre-trial mediation, judicial mediation.

ОСОБЛИВОСТІ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ТА ПЕРСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Водоп'ян Т.В., Слаб'як Т.Б.

Національний університет водного господарства та природокористування

У роботі проведено історичний екскурс становлення інституту банкрутства в українському суспільстві. Проаналізовано Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та законопроект «Про внесення змін до деяких законів України (щодо підвищення ефективності процедур банкрутства)». Здійснено аналіз проблемних питань у сфері банкрутства та запропоновані зміни до профільного закону.

Ключові слова: банкрутство, кредитор, боржник, неплатоспроможність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Банкрутство підприємств в Україні є поширеним явищем сьогодення. Світова економічна криза, нестабільність економічного і політичного середовища в країні, недосконалість правового та податкового законодавства призвели до збільшення кількості неплатоспроможних підприємств, які прямують до банкрутства, що призводить у більшості випадків до їх ліквідації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема інституту банкрутства в Україні була предметом дослідження таких науковців як Бірюков О.М., Федорук О.В., Козак Л.С., Титич В.М. та багатьох інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасний етап розвитку вітчизняного законодавства у сфері регулювання процедури банкрутства не є бездоганим та потребує удосконалення. На сьогоднішній день багато підприємств безпідставно банкрутують та заганяють себе у борги. Інститут банкрутства в Україні повинен бути спрямований на запобігання виникненню такого явища як банкрутство та у результаті ліквідації підприємств.

Метою статті є історичний аналіз процедури банкрутства, а також висвітлення проблем врегулювання інституту банкрутства в Україні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Інститут банкрутства має давню історію. Своім подальшим розвитком він зобов'язаний еволюції підприємств та вільній конкуренції. Об'єктивним розвитком ринкової економіки, заснованої на конкуренції, є постійне перетікання капіталів у найбільш дохідні сфери, перерозподіл власності – від суб'єктів господарювання, що неефективно ведуть свою господарську діяльність, до суб'єктів, які ефективно справляються з цією задачею.

Банкрутство в Україні зароджується разом із зародженням приватної власності. Одні особи банкрутували, втрачаючи все своє майно, в той час як інші збагачувалися. Таким чином відбувався круговорот капіталу. Під час перебування України у складі СРСР інститут банкрутства не визнавався та не був закріплений в законодавстві, причиною було те що в СРСР існувала планова економіка та не визнавалася приватна власність. Після проголошення Україною незалежності та встановлення приватної власності інститут банкрутства знову повернувся в українське суспільство. Україна отримала незалежність

у 1991 році внаслідок розпаду СРСР. В той час вона була однією з найбільш розвинених радянських республік. Основою її економіки було не просто добре відоме вискоєфективне сільське господарство, але потужний військово-промисловий комплекс, що виробляє ракети, зброю, танки, космічні технології та найбільший в світі вантажний літак. Українські навчальні заклади мали досить високий рівень, який забезпечував необхідну кількість інженерів та менеджерів, і мав добре розвинуту мережу науково-дослідних установ. Отже, ставши самостійним суб'єктом міжнародного права і заявивши про намір побудувати ринкову економіку, Україна стала розглядатися як привабливе місце для інвестицій іноземними інвесторами. Почався процес реформування економіки та регулювання, який у 1992 році призвів до появи складного квазіринку.

Враховуючи те, що реформи не були цілісними, і не були реалізовані експертами в цих сферах, це незабаром призвело до загальної економічної кризи. У 1992 році економіка та суспільство на всіх рівнях зазнали «кризи неплатежів», що призвело до неплатоспроможності чи банкрутства багатьох підприємств. Така ситуація змусила уряд запровадити в Україні систему законодавства про банкрутство. Цей процес також сприяв бажанню влади використовувати законодавство про банкрутство як інструмент керованої приватизації для власного прибутку.

Перша спроба законного регулювання приватності неплатоспроможності була зроблена шляхом прийняття Закону України «Про банкрутство» (набрав чинності 01.07.1992). Закон був мало ефективним і мав лише 22 статті, які не передбачали необхідного детального нормативного регулювання. Мета закону полягала у регулюванні судової процедури банкрутства (ліквідації) юридичних осіб з метою задоволення вимог кредиторів.

Основним недоліком закону було те, що він не передбачав конкретних механізмів припинення виконання боржником грошових зобов'язань та податкових зобов'язань (обов'язкових платежів), а також застосування правових заходів для виконання цих зобов'язань. Оскільки на той час інституту професійних арбітражних керуючих (розпорядників майна) не існувало, їх функції виконували кредитори (які, як правило, не мають знань, необхідних для проведення процедури ліквідації). Технічні та юридичні недоліки

цього Закону вирішувалися виключно юридичною практикою та відповідними тлумаченнями Вищого господарського суду України [1].

Цей Закон також містить положення про реорганізацію, однак зазначені недоліки перешкождали їх реалізації. І несприятливий інвестиційний клімат в Україні разом з недосконалими процедурами відновлення платоспроможності заважали іноземним інвесторам брати участь у цьому процесі.

До Закону України «Про банкрутство» було внесено зміни та його назву було викладено у новій редакції, відтоді він іменується Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Текст закону було доповнено багатьма новими положеннями та нормами. На сьогоднішній день цей закон зберіг свою назву, однак він зазнає частих змін та доповнень. Остання редакція Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» була 04.06.2017 р. [2].

Не зважаючи на численні зміни до вітчизняного законодавства про банкрутство, воно лишається недосконалим, а Україна має чимало труднощів пов'язаних з цією процедурою.

Згідно з даними, зібраними за допомогою методології рейтингу Doing Business, найгірша ситуація пов'язана з врегулюванням процедури банкрутства серед усіх рейтингових компонентів в Україні. За рейтингами 2018 року, середня тривалість процедури банкрутства підприємства, описана методологією оцінки, становить 2,9 року (у порівнянні з розвитком країн ОЕСР – 1,7 роки), вартість яких становить 40,5 % від вартості майна боржника (13,1% для країн ОЕСР) Однак найбільший шок – це індекс коштів, наданих внутрішньою процедурою банкрутства, для повернення кредитору – 8,9%.[3] Що стосується цього показника, Україна посідає 149-те місце серед 165 країн, де існує процедура юридичного банкрутства [4].

Серед основних причин такого низького рейтингу України слід назвати наступні. По-перше, тривала процедура банкрутства, яка в середньому становить майже три роки. Ще однією причиною є надто велика вартість процесу банкрутства, що «з'їдає» майже половину вартості активів підприємства (40,5%). Цей показник в Європі та Центральній Азії складає 13,1%, а у сусідів України Білорусії та Молдови 17% та 15% відповідно. І останньою в трійці найважливіших причин можна назвати низьку ефективність процедури неплатоспроможності, оскільки за даними Світового банку лише 8,9 цента на долар повертається кредиторам при банкрутстві. Можна порівняти цей показник із Європою та центральною Азією – 38, а також сусідніми Білорусією – 37,2, Молдовою – 28 і як висновок – справи в Україні видаються чи не найгіршими.

У зв'язку з таким станом справ неодноразово робилися спроби удосконалити чинне законодавство про банкрутство, однак істотного покращення у цій сфері не відбулося. Останній проект закону «Про внесення змін до деяких законів України (щодо підвищення ефективності процедури банкрутства)» (№ 3132 від 17.09.2015), містить ряд норм, спрямованих на удосконалення

процедури банкрутства, проте деякі з них все ще є спірними.

Згаданий законопроект був розроблений із врахуванням підходу до комерційного банкрутства притаманному ЄС, де увага зосереджена на необхідності удосконалення процедур реструктуризації боргу, розробці позасудових можливостей. Провідні механізми узагальнені у Принципах ефективного банкрутства та кредитор/боржників-орієнтовані системи (2015 рік), розроблених Світовим банком.

Слід відзначити, що у зазначеному законопроекті велику увагу приділено захисту інтересів кредиторів, що здійснюється через забезпечення прав таких осіб на отримання інформації про порушення провадження у справі про банкрутство. А саме, чітко визначено протягом якого строку, має бути оприлюднена ухвала про порушення провадження у справі про банкрутство та місце її оприлюднення – веб-сторінка Вищого господарського суду України. Однак із утворенням Верховного Суду, в складі якого існує Касаційний господарський суд, вказане положення потребує коригування.

У законопроекті також закріплено способи гарантування прав кредиторів на доступ до інформації про порушення справи про банкрутство. Крім того, містяться норми, якими визначено місце проведення зборів кредиторів.

Певні положення законопроекту посилюють унеможливлення затягування процесу. Серед таких гарантій є визначення строків ліквідаційної процедури, яка за положеннями проекту не може перевищувати 12 місяців. Продаж майна боржника відбуватиметься тільки шляхом проведення аукціону, що в свою чергу також сприятиме захисту інтересів кредиторів. Крім позитивних норм, законопроект також викликає певні нарікання, наприклад у ньому відсутня норма про захист заставного кредитора.

Однак досі лишається чимало проблемних питань, які унеможливають оптимальне функціонування інституту банкрутства в Україні. Серед них можна назвати можливість боржника через створення підконтрольних йому вимог кредиторів нівелювати вимоги кредиторів, відсутність достатніх підстав для скасування фіктивних угод з пов'язаними особами, також відсутній механізм для забезпечення оцінки реального стану боржника та перспектив його діяльності у майбутньому, можливість порушити провадження у справі про банкрутство за відсутності ознак неплатоспроможності, необхідність надання права суду самостійно припинити процедуру санації, врегулювати питання участі інвесторів у процедурі банкрутства.

Проаналізуємо найбільш «болючі» проблеми України у сфері банкрутства.

1. *Уникнення банкрутства.* Одна з головних проблем банкрутства в Україні полягає в тому, що така процедура зазвичай починається підприємствами, які довгий час є неплатоспроможними, і їх більш-менш ліквідні активи вже вилучені. Як наслідок, більшість кредиторів залишаються з нічим і процедура банкрутства не вирішує їх проблем.

Як правило, згідно з міжнародною практикою ця проблема вирішується наступним чином:

керівник підприємства зобов'язаний звернутися до суду з проханням про банкрутство компанії, якою він управляє, якщо є перші ознаки неплатоспроможності. Спроба впровадити цей підхід була зроблена у внутрішньому Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», однак вона була невдалою, оскільки закон не передбачав умов такого запиту чи відповідальності за невиконання цього зобов'язання. Отже, положення закону про обов'язкове звернення боржника до суду фактично не працюють. В практиці деяких західних країн закріплено, що той хто приховує неплатоспроможність свого підприємства та не звертається до суду, несе повну відповідальність за борги підприємства з усіма його активами. Таке положення для України може бути цікавим у зв'язку з широким розповсюдженням згаданої проблеми.

2. *Посилення захисту прав забезпечених кредиторів.* Іншою слабкою точкою Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» є відсутність належного захисту забезпечених кредиторів. Закон про банкрутство базується на двох основних ідеях стосовно цих кредиторів:

1) максимальний захист інтересів кредиторів, вимоги яких забезпечені заставою (наприклад, шляхом вилучення заставленого майна з ліквідаційної маси; передання доходів від продажу такої власності виключно забезпеченим кредиторам; надання забезпеченим кредиторам права накладати вето на план реорганізації або мирової угоди тощо);

2) позбавлення забезпечених кредиторів оперативного впливу на процедури банкрутства (шляхом виключення їх участі у засіданнях та комісії кредиторів, а також позбавлення права власності на заставлене майно окремо).

У теорії ці положення є достатніми, але сьогодні їх реалізація має багато недоліків. По-перше через те, що захищений кредитор втрачає усі повноваження щодо майна, яке йому було передано в якості застави, і він рано чи пізно опиняється в ситуації, коли ця нерухомість продається або за дуже низькою ціною, або протягом тривалого часу, або виникають інші труднощі. У зв'язку з цим кредитори, чії вимоги забезпечуються заставою, не ініціюють процедуру банкрутства і намагаються уникати цього всіма можливими способами.

Здається, що описана вище проблема могла б і повинна бути вирішена шляхом посилення контролю над заставним майном кредиторів та збільшення їх прав, пов'язаних з продажем заставних активів. Проте зусилля банківського співтовариства щодо право голосу у комітеті або на засіданнях кредиторів здається непродуктивним, оскільки в цьому випадку забезпечені кредитори визначають долю боржника у питаннях, які не стосуються їхніх прав та інтересів, але значно впливають на права та інтереси інших кредиторів.

3. *Мирова угода та санація.* Процедура банкрутства не повинна завжди закінчитися ліквідацією активів боржника. Іноді постійна робота підприємства після внесення коректив у свою діяльність, таких як продаж частки активів,

реструктуризація боргу, передача корпоративних прав кредиторам та іншим, відповідатиме інтересам всіх зацікавлених сторін. Законодавство про банкрутство надає такі можливості певною мірою, але робить це за допомогою двох різних інструментів, юридичний та економічний характер яких однаковий: процедура санації та мирова угода. Поєднання цих двох механізмів в рамках єдиної процедури реструктуризації та надання комплексного підходу до вирішення проблеми неплатоспроможності за допомогою всіх наявних інструментів зробить цю процедуру більш ефективною та привабливою як для боржника, так і для кредитора.

4. *Межі максимального строку мораторію.* Оптимальна процедура банкрутства повинна знайти баланс між інтересами кредиторів та боржників, а також враховувати соціальні наслідки припинення діяльності підприємства. Однак чинний Закон про банкрутство вважається скоріше законом, який захищає в першу чергу інтереси боржників. Це багато в чому пояснюється мораторієм, запровадженим для кожної процедури банкрутства. Цей мораторій позбавляє кредиторів можливості примусового відшкодування всієї суми коштів у боржника. Мораторій або його аналогії існують практично в кожній країні світу, де існує практика банкрутства, але відмінною особливістю України є надмірна тривалість мораторію. По суті, мораторій застосовується до всієї процедури банкрутства, отже затримка цього процесу протягом кількох років не дозволяє кредиторам ефективно захищати свої права.

Однією з можливих вирішень такої проблеми могло б стати встановлення фіксованих граничних строків на період мораторію, причому закінчення такого строку призведе до автоматичного припинення мораторію, незважаючи на продовження справи про банкрутство. Це правило не тільки дозволить кредиторам побачити «світло в кінці тунелю», але також запровадити певний механізм прискорення процедури банкрутства та дотримання термінів, передбачених законом для такої процедури.

5. *Призначення розпорядника майна.* Впровадження автоматизованої системи, яка випадковим чином обирає розпорядника майна на основі досвіду та навантаження фахівців із неплатоспроможності, була спробою покращити тенденцію розгляду справи про банкрутство. Проте, за оцінками багатьох експертів, експлуатація такої системи далека від того, щоб бути ідеальною, а вибір розпорядника в «ручному режимі» в ситуаціях, коли вибрати систему не вдалося, дозволяє застосувати дуже суб'єктивний підхід до обрання кандидата на посаду розпорядника нерухомості.

Проблема призначення розпорядника майна дуже складна і може бути вирішена лише шляхом впровадження низки заходів, таких як забезпечення належної заробітної плати розпорядникам майна, впровадження ефективних механізмів відповідальності та надання кредиторам можливості офіційно та відкрито впливати на вибори розпорядника майна, у тому числі шляхом вибору кандидатів, запропонованих автоматизованою системою.

6. *Плата у справі про банкрутство.* Суспільство почало поступово приймати думку, що, як

правило, людина, яка управляє значними ресурсами, не буде працювати за мінімальну плату. Арбітражний керуючий – дуже хороший приклад цього правила. Арбітражний керуючий – це особа, яка повинна мати глибокі правові, економічні, управлінські знання та навички, а також нести відповідальність за свої дії (включаючи кримінальну відповідальність) [5].

На відміну від міжнародної практики, Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» не вважає плату арбітражному керуючому першочерговою виплатою у процесі ліквідації та гарантує оплату праці розпорядника майна. Як результат, страждають не лише арбітражні керуючі, а й також багато кредиторів, чий інтерес не враховується оптимально. Тільки висока та гарантована заробітна плата арбітражних керуючих може забезпечити їх необхідну мінімальну об'єктивність та неупередженість у процесі банкрутства.

Закон про банкрутство також має ряд інших моментів, які потребують вдосконалення, включаючи поліпшення регулювання позасудової реорганізації, визнання процедур іноземного банкрутства та повного приведення Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у відповідність до Типового закону ЮНСІТРАЛ про транскордонну неспроможність, введення баз

даних для кредиторів для інформування їх про стан банкрутства. Особлива увага повинна приділятися процедурі банкрутства фізичних осіб, реалізація якої дозволить регулювати статус і долю безнадійних боргів фізичних осіб у банках цивілізованим способом і частково звільняти тиск, пов'язаний з кредитами в іноземній валюті, забезпеченими заставою. Видається слушним, передбачити для фізичної особи, яка є нездатною виконати свої майнові зобов'язання і погасити борги, можливість порушити справу про банкрутство і ввести процедуру реструктуризації боргів боржника або бути визнаною банкрутом у справі про банкрутство із застосуванням до неї процедури задоволення вимог кредиторів [6].

Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» потребує вище перерахованих змін та доповнень. Ці зміни дадуть змогу запровадити нову систему регулювання правових відносин. У той же час ми не повинні думати, що українське законодавство є дуже недосконалим та примітивним. Навпаки, відповідний Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або декларування про банкрутство» технічно включає майже всі підприємства, часто зустрічаються в розвинених країнах, що мають ефективні системи банкрутства. Проте недосконале формулювання деяких положень закону та особливо їх реалізація заперечує будь-які інноваційні спроби законодавців.

Список літератури:

1. Титич В.М. Неплатоспроможність та банкрутство в Україні: історія та сучасний стан регулювання, міжнародні аспекти / Титич В.М. // Міжнародний юрист [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurojuris.net/en/node/42273>
2. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 р. № 2343-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
3. Бірюков О.М. Закон про банкрутство в контексті. Регіональні та міжнародні події / Бірюков О.М. // Щорічне опитування міжнародного та порівняльного права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://digitalcommons.law.ggu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1111&context=annlsurvey>
4. Doing business. Measuring Business Regulations. Data Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine#resolving-insolvency>.
5. Довго, дорого і неефективно: процедура банкрутства в сьогоднішніх реаліях України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.brdo.com.ua/analytics/long-expensive-inefficient-bankruptcy-procedure-today-s-realities-ukraine/>
6. Бутирський А. А. Загальні особливості українського законодавства про банкрутство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studium.kutno.pl/wp-content/uploads/2017/04/Butyrskiy_A_Studium_nr_4_2015.pdf

Водоп'ян Т.В., Слаб'як Т.Б.

Национальный университет водного хозяйства та природопользования

ОСОБЕННОСТИ БАНКРОТСТВА В УКРАИНЕ: РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ И ПЕРСПЕКТИВНЫЙ АНАЛИЗ

Аннотация

В данной работе проведен исторический экскурс становления института банкрутства в украинском обществе. Проанализированы Закон Украины «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом» и законопроект «О внесении изменений в некоторые законы Украины (относительно повышения эффективности процедур банкрутства)». Осуществлен анализ проблемных вопросов в сфере банкрутства и предложены изменения в профильный закон.

Ключевые слова: банкрутство, кредитор, должник, неплатежеспособность.

Vodopian T.V., Slabyak T.B.

National University of Water and Environmental Engineering

FEATURES OF BANKRUPTCY IN UKRAINE: RETROSPECTIVE AND PERSPECTIVE ANALYSIS

Summary

A historical excursion of the establishment of the bankruptcy institute in Ukrainian society was made in this paper. The Law of Ukraine “On restoring solvency of the debtor or recognizing it as a bankrupt” and the draft law “On amendments to some laws of Ukraine (regarding the increase of the efficiency of bankruptcy procedures)” have been analyzed. The analysis of problem issues in the field of bankruptcy and proposed changes to the standard law were made.

Keywords: bankruptcy, creditor, debtor, insolvency.

УДК 351.746

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ УКРАЇНИ: ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Гвоздецький В.Д., Жардан Д.І.

Національний університет водного господарства та природокористування

У статті проаналізовано Закон України «Про Державне бюро розслідувань» та інші законодавчі акти, що забезпечують правове регулювання названого органу. Визначено місце Державного бюро розслідувань в системі органів державної влади. Особлива увага приділена дослідженню повноважень Державного бюро розслідувань.

Ключові слова: Державне бюро розслідувань, правовий статус, повноваження.

Постановка проблеми. Система правоохоронних органів України в умовах адаптації до європейських стандартів перебуває в стані реформування, в контексті якого варто відзначити створення нового правоохоронного органу – Державного бюро розслідувань (ДБР). Питання формування та функціонування ДБР не є новою, оскільки його створення було передбачено ще зобов'язаннями при вступі України до Ради Європи [8]. Положення про його створення було закріплено ще в КПК України від 2012 року, визначено місце в системі органів досудового розслідування та максимальний строк створення – 20 листопада 2017 року, проте правовий статус та повноваження даного органу не були визначені в спеціальному законі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання функціонування ДБР досліджувалися в наукових працях О.В. Ільченко, О.В. Климчук, О.П. Левківської, Є.Д. Скулиш, М.М. Чикалова, В.І. Цимбалюка.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зобов'язання створення Державного бюро розслідувань було також передбачено коаліційною угодою від 21 листопада 2014 року між парламентськими партіями Верховної Ради України (ВРУ) VIII скликання [10]. Прийняття Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 року [2] стало важливим моментом у визначенні правових засад його діяльності і зумовлює необхідність наукових досліджень у сфері його позитивних аспектів та недоліків. Окрім того, прийняття даного закону потребує узгодженості його положень із нормами інших діючих нормативних актів, які поширюють дію на новостворене ДБР.

Метою статті є теоретико-правовий аналіз чинних нормативно-правових актів, які визначають основи діяльності новоствореного Державного бюро розслідувань.

Виклад основного матеріалу. Побудова правової держави в Україні неможлива без подолання злочинності, що серед іншого вимагає вдосконалення законодавства та відповідної сфери. Після численних дискусій та багаторічної роботи юристів нарешті в Україні було ухвалено Закон України «Про Державне бюро розслідувань», відповідно до якого ДБР набуло правового статусу та функціональної компетенції. Правову основу організації та функціонування ДБР становлять Конституція України як базовий нормативний акт, міжнародні договори України, ратифіковані

ВРУ, спеціальний Закон України «Про Державне бюро розслідувань», КПК України та інші нормативно-правові акти, які базуються на їх основі, а також положення Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» та інших нормативно-правових актів у сфері діяльності органів виконавчої влади в Україні і не суперечать Закону України «Про Державне бюро України».

Закон України «Про Державне бюро України» являється основним спеціальним законодавчим актом, який визначає правові основи організації та діяльності ДБР. Структурно Закон України «Про Державне бюро розслідувань» складається із 6 розділів, які об'єднують 30 статей і визначають основні принципи, гарантії, завдання ДБР, повноваження новоствореного органу та шляхи їх реалізації, структурну організацію, правовий статус Директора ДБР та очільників (директорів) територіальних підрозділів. Вказаним законом врегульовані також питання правового статусу службовців ДБР, їх захисту та передбаченої законодавством відповідальності, порядок взаємовідносин між ДБР та іншими органами державної влади і організація контролю за діяльністю новоствореного органу [2]. Тобто, положення спеціального закону спрямовані на нормативне забезпечення ефективності здійснення повноважень ДБР як незалежного спеціалізованого органу у сфері правоохоронної діяльності.

Засади правового статусу ДБР закріплені в ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», яка визначає його як центральний орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, які відносяться до його кола завдань [2]. Така правова конструкція, яку легітимізував законодавець, породжує дискусії в колі експертів та науковців. Так, зокрема, частина дослідників визнає за новоствореним органом статус центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом. О.В. Ільченко вважає, що ДБР має складний правовий статус і відноситься до центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом та до системи правоохоронних органів. При цьому науковець зауважує, що окреслене місце новоствореного ДБР в системі органів державної влади розширює сферу повноважень даного органу щодо антикорупційної політики і водночас може мати негативні аспекти в плані досягнення конкретних результатів діяльності ДБР [3, с. 282].

Ю.О. Бусол вважає, що в контексті ст.17 Конституції України та ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» ДБР входить в систему правоохоронних органів та не наділяється спеціальним статусом [1]. Водночас науковець зауважує, що закон не дає однозначної відповіді на питання про те, чи має ДБР спеціальний статус чи ні, оскільки положення спеціального закону визначають його як: 1) центральний орган виконавчої влади (ст. 1); 2) орган, наділений повноваженнями в сфері правоохоронної діяльності (ст. 1); 3) орган, наділений спеціальним статусом (ст. 4). Така неузгодженість щодо визначення правового статусу ДБР в майбутньому може позначитись на результатах роботи новоствореного органу та наділяє його надто широкими повноваженнями [5].

Законом також визначається структурна організація новоствореного ДБР. Так, відповідно до ст. 9 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» систему органів ДБР складають: 1) центральний апарат; 2) територіальні органи (територіальні управління у кількості 7); 3) спеціальні підрозділи; 4) навчальні заклади та науково-дослідні установи. Також законом встановлена гранична кількість службовців ДБР, яка не може бути вищою, ніж 1500 осіб [2]. На чолі органу стоїть Директор, який призначається Президентом України за поданням Прем'єр-міністра строком на 5 років з правом бути переобраним ще на один строк. Такий порядок призначення передбачає відбір кандидатів на зайняття посади ДБР на конкурсній основі, спеціальною конкурсною комісією. До осіб, які бажають посісти посаду Директора ДБР чи його заступників закон встановлює певні вимоги, зокрема: належність до громадянства України, досягнення 35-річного віку, безпартійність, досвід роботи у сфері юриспруденції не менше 10 років.

Важливим також є питання забезпечення кадрового потенціалу ДБР, від професіоналізму якого залежатиме ефективність діяльності цілої системи новоствореного органу. Так, ст. 14 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» визначає вимоги до осіб, які бажають вступити на службу до ДБР: працівником новоствореного органу може бути громадянин України, який приймається на службу на конкурсній основі в добровільному порядку (за контрактом) та має відповідний рівень особистих, ділових та моральних якостей, вік, освітній і професійний рівень та стан здоров'я, необхідний для виконання відповідних службових обов'язків. Вимоги щодо кваліфікації та професійної придатності для зайняття посад у цих підрозділах затверджуються Директором ДБР [2].

Як бачимо, законодавець запроваджує високі кваліфікаційні та професійні вимоги щодо посадовців ДБР. В даному контексті важливо врахувати наступні моменти. На основі досліджень правоохоронної системи України експерти виділяють проблему розуміння прав людини, поваги до цих прав власне працівниками тих органів, перед якими стоїть завдання їхнього захисту. За висновками дослідників у баченні правоохоронців часто права людини – це якісь міжнародні вимоги, які не мають жодного відношення до щоденного життя [12]. Тому, в умовах

впровадження європейських демократичних стандартів у правоохоронну систему України необхідним є у комплексі із проведенням професійної підготовки службовців новоствореного органу запроваджувати систему тренінгів, семінарів та круглих столів щодо дослідження міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини.

Варто відзначити, що спеціальний закон наділяє Державне бюро розслідувань компетенцією у сфері правоохоронної діяльності. Як впливає із його нормативних положень, призначення та мета діяльності ДБР розкривається у повноваженнях щодо виявлення, розкриття, припинення та розслідування наступних видів злочинів:

1) злочинів, пов'язаних з діяльністю організованих груп і злочинних організацій;

2) торгур та інших злочинів, пов'язаних з жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність поведінням або покаранням, які були вчинені працівниками правоохоронних органів;

3) особливо тяжкі насильницькі злочини, за вчинення яких КК України передбачає покарання у виді довічного позбавлення волі;

4) військові злочини (за винятком злочинів, передбачених ст.422 КК України).

Окремо варто відзначити, що визначення функціональної компетенції ДБР має наслідком реорганізацію системи органів досудового розслідування, визначеної у КПК України з метою покращення ефективності здійснення досудового розслідування кримінальних справ щодо високопосадовців, суддів та працівників правоохоронних органів [4, с. 161]. Так, відтепер ДБР в Україні також виконуватиме функцію досудового розслідування у кримінальних провадженнях, вчинених вищими посадовими особами держави, суддями та правоохоронцями, яку воно отримало внаслідок передання відповідних повноважень від Генеральної прокуратури України [9]. Зокрема, відповідно до ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» на ДБР покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, які вчиняють держслужбовці (1-3 категорія), судді, правоохоронці (окрім злочинів, які розслідує Національне антикорупційне бюро України (НАБУ)), службові особи НАБУ, керівником та прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (за винятком випадків, коли ці злочини розслідує НАБУ).

Як відзначають експерти, наділення ДБР функціональними повноваженнями щодо досудового розслідування злочинів, вчинених працівниками правоохоронних органів є дуже важливою для забезпечення очікувань суспільства від даної структури і можливість ДБР отримати повагу від громадськості та інших правоохоронних органів [11].

Аналіз даної групи повноважень, якими наділяється ДБР, дозволяє визначити його як орган, діяльність якого спрямована на боротьбу з корупційними правопорушеннями, при цьому його повноваження чітко відмежовані від повноважень Національного антикорупційного бюро України у сфері досудового розслідування корупційних правопорушень, що має забезпечити уникнення дублювання функцій. Як впливає із зазначеного положення, визначаючи коло

злочинів, які розслідуватиме ДБР, законодавець використовує персональний критерій, тому підслідність новоствореного органу можна визначити як персональну [3, с. 282].

ДБР також отримує повноваження щодо формування та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності поряд із іншими уповноваженими органами, розшуку осіб, які переховуються від слідства та суду за злочини, віднесені до компетенції ДБР, а також вживатиме заходи щодо відшкодування завданих державі збитків і шкоди та забезпечуватиме можливість здійснення спеціальної конфіскації майна, яке отримане внаслідок вчинення злочину та ряд інформаційно-аналітичних заходів і дотримання державної таємниці [6].

Слід відзначити, що з метою забезпечення принципу прозорості діяльності ДБР законодавець передбачив можливість забезпечення участі громадянського суспільства у здійсненні контролю за функціонуванням новоствореного органу. Так, ст. 28 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» закріплює правовий статус та права Ради громадського контролю, як консультативно-дорадчого органу при ДБР [7]. Дана

норма спрямована на забезпечення дотриманням прав людини і громадянина службовцями новоствореного органу, а також до зведення до мінімуму ризиків здійснення неправомірних дій та прийняття рішень, які не узгоджуватимуться з інтересами суспільства.

Висновки і пропозиції. Таким чином, ДБР є правоохоронним органом, якому держава доручила виконання важливих завдань. Як впливає із проведеного аналізу функціональних повноважень ДБР, його діяльність має стати успішним засобом подолання організованої злочинності, зменшення рівня корупції та утвердження прав людини і громадянина, забезпечення поваги до цих прав, що в загальному підсумку сприятиме розбудові правової держави в Україні.

Безумовно, утвердження правових і демократичних засад у суспільстві залежить від того, наскільки ефективною та успішною буде діяльність ДБР, а неодмінною основою функціонування має бути прогресивне законодавство. В цілому, положення Закон України «Про Державне бюро розслідувань» можна визначити як такі, що визначають правовий статус та засади функціонування новоствореного органу.

Список літератури:

1. Конституція України [Текст]: закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради, 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 6. – Ст. 55. – С. 5.
3. Ільченко О.В. Правові аспекти створення та діяльності Державного бюро розслідувань [Текст] / О.В. Ільченко // Порівняльно-аналітичне право. – 2017. – № 4. – С. 281-283.
4. Цимбалюк В.І. Функція досудового слідства в повноваженнях Державного бюро розслідувань та Національного антикорупційного бюро [Текст] / В.І. Цимбалюк // Право і Безпека. – 2014. – № 3. – С. 160-164.
5. Бусол О.Ю. Конституційні проблеми спеціального статусу Державного бюро розслідувань в Україні [Електронний ресурс] / О.Ю. Бусол // Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ СІАЗ НЮБ ФПУ. – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2260:konstitutsijni-problemi-spetsialnogo-statusu-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350
6. Кривецький О. Чи стане механізм Державного бюро розслідувань дієвим? [Електронний ресурс] / О. Кривецький // Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ СІАЗ НЮБ ФПУ. – Режим доступу: http://www.nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1986:derzhavne-byuro-rozsliduvan&catid=8&Itemid=350
7. Питання Ради громадського контролю при Державному бюро розслідувань [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pitannya-radi-gromadskogo-kontrolyu-pri-derzhavnomu-byuro-rozsliduvan>
8. Про Державне бюро розслідувань [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan1>
9. Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/strategichna-programa-diyalnosti-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan>
10. Угода про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» від 27.11.2014 року // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15>
11. Хто захистить ДБР? [Електронний ресурс] // Український інститут майбутнього. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/columns/dmonastyrskiy/hto-zahistit-dbr-442696.html>
12. Що не так з роботою прокурорів в Україні та як це змінити, – експерти ЕЦПЛ [Електронний ресурс] // Експертний центр з прав людини. – Режим доступу: <https://ecpl.com.ua/news/scho-ne-tak-z-robotoyu-prokuroriv-v-ukrajini-ta-yak-tse-zminyty-eksperty-etspl/>

Гвоздецкий В.Д., Жардан Д.И.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ГОСУДАРСТВЕННОЕ БЮРО РАССЛЕДОВАНИЙ УКРАИНЫ: ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В статье проанализированы Закон Украины «О Государственном бюро расследований» и другие законодательные акты, обеспечивающие правовое регулирование названного органа. Определено место Государственного бюро расследований в системе органов государственной власти. Особое внимание уделено исследованию полномочий Государственного бюро расследований.

Ключевые слова: Государственное бюро расследований, правовой статус, полномочия.

Gvozdetskyi V.D., Jardan D.I.

National University of Water and Environmental Engineering

STATE RESEARCH OFFICE OF UKRAINE: LEGAL ENFORCEMENT

Summary

The article analyzes the Law of Ukraine “On the State Bureau of Investigations” and other legislative acts that provide legal regulation of this body. The place of the State Bureau of Investigations in the system of state authorities is determined. Particular attention is paid to the investigation of the powers of the State Bureau of Investigations.

Keywords: State Bureau of Investigations, legal status, powers.

УДК 342.7(477)+342.72/73(438)(043.5)

ОСОБЛИВОСТІ МУНІЦИПАЛЬНОГО РІВНЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Голяк Л.В., Садовнік В.П.

Національний університет водного господарства та природокористування

Розглядаються проблеми інтеграції правозахисного аспекту у всі ініціативи місцевих органів влади. Підкреслюється, що розвиток прав людини безпосередньо пов'язаний із розвитком локальної демократії, запровадженням системи ефективного управління на місцях. Доводиться, що муніципальні права і свободи складають важливий елемент змісту всієї системи місцевого самоврядування. Тому метою місцевих органів влади є наближення органів управління до пересічних громадян і створення сприятливих умов для ефективної участі громадян у прийнятті рішень. Завданням органів місцевого самоврядування є, передусім, створення системи дієвих механізмів реалізації і захисту конкретних прав членів територіальних громад. **Ключові слова:** локальна демократія, муніципалітет, органи місцевого самоврядування, громадський контроль, муніципальні права людини, належне врядування.

Постановка проблеми. В системі прав людини стверджується, що кожна людина має певні свободи і права на отримання економічних, соціальних і політичних благ тільки в силу того, що є людською істотою. Головна відповідальність за дотримання, захист та здійснення прав людини покладена на державу та її центральні органи влади. Держава визнається правовою, якщо вона визнає, поважає, забезпечує, здійснює та захищає права людини. Не має бути будь-яких важливих державних інтересів, які б виправдовували обмеження основних прав людини. На якість визнання держави правовою і демократичною впливає і розвиток муніципальної демократії та створення ефективною системи місцевого самоврядування, яка оптимально поєднує права людини з інтересами територіальної громади та держави в цілому. У демократичних децентралізованих державах саме місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування відіграють більш активну й самостійну роль у заохоченні, просуванні та захисті прав людини. Адже, як справедливо відмічає доктор юридичних наук О. Батанов, «саме місцеве самоврядування оптимально фіксує у собі як елементарні проблеми людської життєдіяльності, так і політичні, економічні, духовно-моральні цінності та соціальні досягнення людства у будь-якій галузі суспільного розвитку. В силу цього, відносно невеликі територіальні розміри територіальних громад, локальність діяльності їх органів, здебільшого безпосередній характер взаємовідносин жителів між собою та з органами місцевого самоврядування, природний характер проблем життєдіяльності – усе це в цілому обумовлює особливу муніципальну соціальність» [4, с. 460-462].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх наукових розвідок у сфері локальної демократії свідчить про підвищення інтересу до проблеми визначення методологічних підходів до дослідження розвитку місцевого самоврядування. Формування сучасних поглядів про систему інститутів муніципального права, науковий аналіз муніципальних прав і свобод людини членів територіальної громади знайшли своє відображення у роботах таких вітчизняних науковців у галузі конституційного і муніципального права, як М.О. Баймуратов, О.В. Батанов, Т.М. Буряк, В.А. Григор'єв, А.М. Колодій,

І.Л. Литвиненко, М.О. Пухтинський, П.А. Трачук, О.Ф. Фрицький та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас існує брак досліджень, які б повною мірою розкривали особливості методологічних підходів до розкриття категорії «муніципальні права людини» у поєднанні з принципами належного врядування у сфері місцевого самоврядування, що підкреслює актуальність та своєчасність обраної теми.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності впровадження правозахисного підходу у діяльність органів місцевого самоврядування у світлі гуманістичних напрямків реформування місцевого самоврядування та з урахуванням комплексного характеру досліджуваної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення в нашій країні інституту локальної демократії і повноцінної системи місцевого самоврядування, як вірно зазначає доктор юридичних наук М. Баймуратов, нерозривно пов'язано з проблематикою прав і свобод людини, оскільки саме локальна демократія створює найоптимальніші умови для продукування мешканцями – членами територіальних громад відповідних індивідуально-колективних інтересів щодо реалізації майже всього спектру прав людини і громадянина, що відбувається у сфері місцевого самоврядування на локальному рівні функціонування соціуму [1, с. 52-56]. Зазначені обставини призводять, як зазначає І. Литвиненко, до значних змін в українській правовій науці у бік переорієнтації досліджуваної наукової проблематики під кутом всебічного визнання і забезпечення прав та свобод людини і громадянина [6, с. 2-4], а також сприяють активізації наукових досліджень, зокрема, й щодо обґрунтування феномену муніципальних прав людини.

Муніципальні права і свободи складають важливий елемент змісту всієї системи місцевого самоврядування. Муніципальні права – це права, які забезпечують реальні можливості кожного члена місцевої громади в участі у вирішенні всіх питань місцевого значення, в управлінні та користуванні муніципальною власністю, безпосередньому здійсненні особистої свободи на основі безпеки й недоторканості особистості. У своїй сукупності муніципальні права і свободи

складають самоуправлінський статус особистості як мешканця місцевої громади, котрий є особливою муніципально-правовою категорією, що відображає місце і роль людини у системі муніципальної демократії і в котрому проявляється колективістська сутність людини, її суспільна свідомість та поведінка. В цьому плані в самоуправлінський статус входять як права індивіда, так і права місцевої громади, тобто колективні права на вирішення всіх питань місцевого значення. Це так звані місцеві (територіальні) права і свободи, суб'єктами котрих є місцева громада в цілому, а користувачами – кожен член цієї громади.

Таким чином, правове становище людини у системі місцевого самоврядування характеризується органічною єдністю двох груп муніципальних прав і свобод: по-перше, індивідуальних, які належать кожному громадянину окремо і можуть бути реалізовані окремим членом місцевої громади незалежно від інших його членів; і по-друге, колективних прав, реалізація котрих можлива лише через колективні дії всіх чи більшості членів місцевої громади. За допомогою саме цієї єдності забезпечується, з одного боку, особистісна орієнтація всієї системи місцевого самоврядування, і, з іншого, інтеграція автономних, індивідуалістичних початків муніципальної свободи з принципами колективізму, спільності на місцевому рівні організації політичного та економічного життя.

Принцип дотримання прав і свобод людини і громадянина у муніципальній діяльності обумовлений тим, що Конституція України проголошує людину, її права і свободи найвищою цінністю і встановлює, що вони визначають головний зміст діяльності не лише загальнодержавних органів влади, а й муніципальних органів та інститутів. Оскільки місцеві органи влади максимально наближені до населення, вони, в принципі, можуть краще, ніж центральний уряд, вирішувати питання, які потребують знання місцевих реалій, і регулювання, що враховує місцеві потреби та пріоритети. Мета місцевих органів влади полягає в наближенні органів управління до пересічних громадян і створення сприятливих умов для ефективної участі громадян у прийнятті рішень, які зачіпають їх повсякденне життя. Місцеві органи влади більш ефективні і легітимні, якщо залучають громадян до процесу прийняття рішень, які зачіпають їх інтереси. Наділення громадян правом висловлювати свої думки, висловлювати невдоволення і відстоювати пріоритети – один з найважливіших елементів системи прав людини. Участь громадян і право висловлюватися про найважливіші рішення, як зазначено у Рекомендації Rec (2001) 19 Комітету міністрів Ради Європи, є осердям демократії, а громадяни, віддані демократичним цінностям, які є свідомими своїх громадянських обов'язків і беруть участь у політичній діяльності, становлять життєву силу будь-якої демократичної системи [10].

В багатьох державах положення, які зобов'язують місцеві органи влади забезпечувати дотримання прав людини, закріплені на конституційному рівні. Як зазначено у Підсумковій доповіді Консультативного комітету Ради з

прав людини ООН «Роль місцевих органів влади в заохоченні та захисті прав людини» (2015 р.), включення в національне законодавство чіткої правової норми, яка зобов'язує місцеві органи влади забезпечувати захист і заохочення прав людини, допоможе місцевій владі усвідомити свої обов'язки в області прав людини і зрозуміти, що за будь-яке недотримання цих обов'язків вони будуть нести відповідальність згідно з національним законодавством, а також міжнародним зобов'язанням держави в цілому. Крім того, така норма покладає на місцеві органи влади конкретне зобов'язання застосовувати правозахисний підхід до надання державних послуг в рамках визначених для них повноважень. Інтеграція правозахисного аспекту у всі ініціативи місцевих органів влади має вкрай важливе значення для боротьби з порушеннями прав людини [11].

Місцева влада близька до повсякденних потреб громадян і щодня займається питаннями прав людини. Тому між правами людини і діяльністю органів місцевого управління існує очевидний і тісний взаємозв'язок. В рамках виконання своїх функцій місцеві органи влади приймають рішення, що стосуються, зокрема, питань освіти, житла, здоров'я, навколишнього середовища та правопорядку, які безпосередньо пов'язані із здійсненням прав людини і які можуть сприяти розширенню або зменшенню можливостей громадян, пов'язаних із здійсненням їх прав людини. Насправді важко уявити, щоб права людини здійснювалися без участі місцевих органів влади, які надають необхідні послуги. Посадовим особам місцевих органів влади в ході їх повсякденної роботи доводиться вирішувати широке коло питань в області прав людини.

Діяльність органів місцевого самоврядування по забезпеченню прав та свобод людини і громадянина носить всеохоплюючий характер і розповсюджується на всі види прав і свобод та відбувається в межах їх гарантування, тобто створення системи умов, механізмів реалізації конкретних прав, які охоплюють усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичне задоволення інтересів людини, усунення можливих перешкод їх повного та належного здійснення.

Забезпечення прав та свобод людини і громадянина розглядається в якості обов'язку органів місцевого самоврядування, якій складає зміст їх діяльності і включає в себе такі елементи: забезпечення умов (економічних, політичних, юридичних) для здійснення громадянами фактичної можливості використання своїх прав; прийняття актів, які розвивають і конкретизують вказані права і свободи, та рішень спрямованих на відновлення порушених прав; проведення профілактичної роботи, спрямованої на виключення порушень прав людини; співпраця з органами державної влади у сфері забезпечення прав та свобод людини і громадянина [6, с. 7].

Як зазначає Д. Карбушев, особливості муніципального рівня забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина обумовлені характеристиками місцевого самоврядування як недержавного інституту організації публічної влади народу. До них належать такі: а) адресний характер, що передбачає забезпечення і захист

індивідуальних прав і свобод конкретних громадян, а також колективних прав і свобод, що реалізуються об'єднаннями громадян, які перебувають на території муніципального утворення; б) спрямованість право забезпечувальної і правозахисної діяльності місцевого самоврядування не на весь спектр основних прав і свобод, а тільки на ту їх частину, яка входить у вирішення питань місцевого значення, а також здійснення повноважень, переданих органам місцевого самоврядування; в) поєднання владно-публічних і громадських методів забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина; г) локальний характер, зумовлений тим, що місцеве самоврядування здійснюється в муніципальних утвореннях, і передбачає забезпечення і захист прав та свобод людини і громадянина переважно на території муніципального утворення [5, с. 11].

Інтеграція правозахисного аспекту у всі ініціативи місцевих органів влади має вкрай важливе значення. Обов'язок захищати вимагає вжиття заходів з метою недопущення порушення третіми особами прав і свобод людини. У зв'язку з цим можуть бути створені місцеві правозахисні механізми, такі як інститут омбудсмена або спеціалізовані установи по боротьбі з дискримінацією.

Глибокі економічні та політичні перетворення у нашому суспільстві та реформування місцевого самоврядування безпосередньо пов'язані із виробленням і практичною реалізацією принципово нових для нас підходів до забезпечення та захисту прав людини, до вирішення проблем у даній сфері не лише на загальнодержавному, а й на муніципальному рівні. Місцева демократія та ефективне управління на всіх рівнях відіграють величезну роль у будь якій правовій державі і сприяють забезпеченню стабільності та економічному і соціальному прогресу.

Принципи демократії, верховенства прав і свобод людини у практиці муніципального будівництва знайшли своє закріплення у міжнародно-правових стандартах місцевого самоврядування. Міжнародно-правове визнання невідчужуваних, природних прав і свобод, закріплене за допомогою прийняття міжнародних норм профільного характеру, що містяться в міжнародних актах, привело до формування і чіткого визначення їх мінімуму, незнижуваного на національному рівні, який і прийнято називати міжнародними стандартами прав людини. Такими стандартами, що регламентують основні принципи, форми і методи здійснення муніципальної діяльності у контексті визнання людини, її прав і свобод найвищими цінностями, виступають міжнародно-правові норми, прийняті державами світу в рамках міжнародних міждержавних організацій. Так, ст. 3 Європейської Хартії місцевого самоврядування встановлює, що забезпечення інтересів місцевого населення є одним із завдань місцевого самоврядування, що передбачає не лише необхідність дотримання основних прав і свобод людини і громадянина при здійсненні місцевого самоврядування, а й здійснення муніципальними органами і установами деяких позитивних дій по створенню умов для найбільш повної реалізації прав і свобод громадян на території муніципального утворення, попереджуючи і прискікуючи

порушення прав і свобод людини і громадянина, а також поновлення порушених прав [2]. А у доповіді Міжнародної Ради з політики у галузі прав людини зазначено, що права людини з точки зору місцевого самоврядування стосуються, передусім, надання прав на отримання певних благ, в тому числі й на участь у політичних процесах на місцевому рівні й на доступ до базових послуг. Підкреслюється, що розвиток прав людини безпосередньо пов'язаний із розвитком місцевого самоврядування, запровадженням системи ефективного управління на місцях [7, с. 5].

Місцеві органи влади повинні продумати питання про те, яким чином вони можуть більш систематично і відкрито інтегрувати права людини в процес планування, реалізації та оцінки своєї діяльності. Заявляючи про свої обов'язки і чітко визначаючи зв'язок між правами людини і послугами (водопостачання, житло, охорону здоров'я, освіту), місцева влада і громадяни будуть краще розуміти і застосовувати методи контролю над діяльністю адміністрації. Різні підходи до місцевого самоврядування, в тому числі модель ефективного управління і модель сталого людського розвитку, включають багато понять і цінностей з системи захисту прав людини.

Тенденцією останніх років являється проведення реформування місцевого самоврядування у напрямку підвищення результативності діяльності органів місцевого самоврядування у сфері управління та надання більш якісних послуг громадянам, що в кінцевому результаті сприяє реалізації економічних і соціальних прав людини, наближення послуг до їх споживачів, досягнення прозорості дій публічної адміністрації, більш активне залучення громадян до прийняття рішень, консолідація бюджетної політики, розвиток ресурсної бази органів місцевого самоврядування тощо [9, с. 7].

Зв'язок управлінської діяльності публічної адміністрації і прав людини обумовлений тим, що саме належне урядування (Good Governance) забезпечує дотримання прав людини, необхідних для її життєдіяльності і розвитку [14, с. 81]. А права людини, в свою чергу, виступають свого роду стимулом удосконалення правозахисної діяльності держави, вимагаючи від неї «перетворення» можливостей (проголошених Конституцією прав людини) у дійсність (їх реалізацію) – «гарного управління» (належного урядування) [12, с. 21].

«Good Governance» – термін, що виник у західній юридичній літературі як емпірична конструкція, що використовується, переважно, у міжнародних документах і не має одностайного перекладу. Як правило, перекладається як «належне державне управління», «якісне управління», «належне врядування», «добре управління» тощо. У ньому відображені збірні риси такого управління, яке повинно бути нормою. Погляд на публічне управління як на діяльність публічної адміністрації на основі закону з метою забезпечення впорядкованого функціонування всіх сфер суспільного життя і реалізації конституційних прав і свобод громадян характерний для всіх країн, які встановили принцип правової держави в своїх конституціях. У країнах Європейського союзу до цієї діяльності пред'являється

цілий набір вимог, які отримали концентроване відображення в принципі належного або ефективного управління (хороший принцип управління (good governance principle).

«Добре місцеве і регіональне врядування», зазначається у Додатковому протоколі до Європейської Хартії місцевого самоврядування, «є суспільною цінністю, яку усі країни-члени Ради Європи бажають досягти задля забезпечення добробуту своїх громадян та високої якості послуг» [3, с. 356-358].

Ефективне управління – це забезпечення максимальної гармонії суспільних відносин й безпеки кожного учасника шляхом правового регулювання відносин, що виникають між ними, це правове регулювання відносин і проблем володіння, користування, розпорядження тощо. Безпека члену громадянського суспільства, людини і громадянина – це, передусім, безпека його життя, можливість працювати, реалізовувати свої знання, можливості й вміння, отримувати за свою працю необхідну кількість засобів існування, вчитися, мати можливість відпочивати і поновлювати витрачену енергію, лікуватися тощо, залишаючись на всіх етапах життя вільним і рівноправним членом свого суспільства. А влада повинна у довгострокових інтересах всього суспільства і стабільності держави управляти цими процесами і правовим шляхом регулювати відповідні відносини.

Тобто, за слушним зауваженням деяких науковців, «належне управління» або «належне врядування» і права людини взаємно доповнюють один одного: принципи прав людини забезпечують набір пріоритетів, які направляють

роботу урядів та інших політичних і соціальних учасників суспільних процесів на виконання управлінських функцій відповідно до визначених критеріїв ефективності, за порушення яких суб'єкти управлінської діяльності можуть бути притягнуті до відповідальності. Саме права людини обумовлюють зміст і основні напрями вдосконалення державного управління. Зокрема, права людини виступають універсальним мотиватором розвитку законодавчої бази, політики, формування соціальних програм, спрямування бюджетних асигнувань та інших урядових заходів [8, с. 1].

Висновки. Децентралізація, захист громадянських прав, покращення умов життя за рахунок покращення якості й доступності адміністративних та соціальних послуг, укріплення місцевого самоврядування, посилення боротьби із корупцією – все це та багато іншого мають єдину спільну рису – принципи ефективного управління, яке можливе лише у тісному взаємозв'язку із громадянським суспільством, що виступає ключовим фактором у даному процесі [13, с. 13] та відображує таке управління, яке відповідає вимогам відкритого, демократичного й справедливого суспільства. Реалізація зазначених принципів на місцевому рівні має за мету допомогу в успішному вирішенні складних проблем розвитку і модернізації територіальних утворень та покращення умов життя, роботи, навчання тощо їх мешканців, допомагає формувати почуття соціальної приналежності й громадянської солідарності і забезпечується за допомогою різних форм і методів контролю та ефективних засобів правового захисту.

Список літератури:

1. Баймуратов М. Феноменологія муніципальних прав людини // Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Україні. Київ: «Інтерконтиненталь-Україна», 2013. № 1 січень-березень. С. 52-56.
2. Європейська Хартія місцевого самоврядування: Прийнята в Страсбурзі 15 жовтня 1985 року // Місцеве самоврядування. – 1997. – № 1-2.
3. Збірник науково-аналітичних матеріалів присвячених десятій річниці Фонду сприяння місцевому самоврядуванню України / упоряд. і автор комент. Толкованов В.В. – К.: 2002. – С. 356-358.
4. Інтеграційне право в умовах глобалізаційних процесів: концептуальні та методологічні підходи : зб. наук. праць (до 60-річчя зав. каф. конст., адмін. та міжнар. права Маріупольськ. держ. ун-ту, д.ю.н., проф., акад. Укр. акад. наук, Заслуж. діяча науки і техн. М.О. Баймуратова) / за ред. д.ю.н., проф. Ю.О. Волошина. – Одеса : Фенікс, 2015. – 590 с.
5. Карбушев Д.А. Местное самоуправление в системе обеспечения и защиты прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации : диссертация ... кандидат юрид. наук по спец.: 12.00.02 – Конституционное право; муниципальное право / Дмитрий Александрович Карбушев; Рос. акад. гос. службы при Президенте РФ. – Москва, 2010. – 201 с.
6. Литвиненко І.Л. Діяльність органів місцевого самоврядування по забезпеченню конституційних прав та свобод людини і громадянина: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 – Конституційне право; муниципальное право / І.Л. Литвиненко. – Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – С. 2-4
7. Местные органы власти и права человека: оказание эффективных услуг / Международный Совет по политике в области прав человека. – Издательство: ATAR Roto Press, SA, Vernier, Switzerland, 2005. – 131 с.
8. Новак-Калыева Л.Н. Права человека в государственном управлении: условия реализации в современных политических и институциональных процессах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurnal.org/articles/2013/polit15.html>
9. Правові інструменти Ради Європи з питань місцевого і регіонального розвитку та проблеми їх імплементації в Україні / за ред. В.В. Толкованова. – К.: Центр дослідж. питань місц. і регіон. розвитку та сприяння адмін. реформі, 2007. – 349 с.
10. Рекомендація Res (2001) 19 «Про участь громадян у місцевому публічному житті» / Ухвалено 6 грудня 2001 року на 776-му засіданні заступників міністрів // Рада Європи. Комітет міністрів.
11. Роль местных органов власти в поощрении и защите прав человека – итоговый доклад Консультативного комитета Совета по правам человека / Тридцатая сессия Совета по правам человека ООН, 5 августа 2015 г.
12. Чуксина В.В. Государственные специализированные органы по содействию правам человека и их защите (сравнительно-правовое исследование): диссертация ... доктора юридических наук: 12.00.02 / Чуксина Валентина Валерьевна; Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Омский государственный университет им. Ф.М. Достоевского». – Омск, 2016. – 432 с.

13. Reif, L. C. 'Building Democratic Institutions: The Role of National Human rights Institutions in Good Governance and Human Rights Protection' (2000) 13 Harvard Human Rights Journal p 1 at p 13.
14. Reif, L. C. The Ombudsman, Good Governance, and the International Human Rights System / L. C. Reif. – Koninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2004.

Голяк Л.В., Садовник В.П.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ОСОБЕННОСТИ МУНИЦИПАЛЬНОГО УРОВНЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ И ЗАЩИТЫ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА

Аннотация

Рассматриваются проблемы интеграции правозащитного аспекта во все инициативы местных органов власти. Подчеркивается, что развитие прав человека непосредственно связано с развитием локальной демократии, введением системы эффективного управления на местах. Доказывается, что муниципальные права и свободы составляют важный элемент содержания всей системы местного самоуправления. Поэтому целью местных органов власти является приближение органов управления к рядовым гражданам и создание благоприятных условий для эффективного участия граждан в принятии решений. Задачей органов местного самоуправления является, прежде всего, создание системы действенных механизмов реализации и защиты конкретных прав членов территориальных общин.

Ключевые слова: локальная демократия, муниципалитет, органы местного самоуправления, общественный контроль, муниципальные права человека, надлежащее управление.

Golyak L.V., Sadovnik V.P.

National University of Water and Environmental Engineering

FEATURES OF THE MUNICIPAL LEVEL OF PROTECTION HUMAN AND CIVIL RIGHTS AND FREEDOMS

Summary

The problems of integration of the human rights dimension in all initiatives of local authorities are considered. It is emphasized that the development of human rights is directly related to the development of local democracy, the introduction of an effective local governance system. It is proved that municipal rights and freedoms constitute an important element of the content of the whole system of local self-government. Therefore, the purpose of local authorities is to bring authorities closer to ordinary citizens and to create favorable conditions for the effective participation of citizens in decision-making. The task of local authorities is, first of all, the creation of a system of effective mechanisms for the implementation and protection of specific rights of members of territorial communities.

Keywords: local democracy, municipality, local self-government, public control, municipal human rights, good governance.

СИСТЕМА ДОГОВОРІВ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ ТА ЇХ РЕЦЕПЦІЯ

Гришко В.І., Віннічук І.В.

Національний університет водного господарства та природокористування

Стаття присвячена аналізу системі договорів в римському праві також аналізу рецепції в Цивільному кодексі України. Адже існують деякі неточності, які можна вирішити шляхом звернення до норм римського права. Особливо зараз, коли Україна стоїть на шляху реформ і змін.

Ключові слова: договір, римське право, цивільний кодекс, рецепція, реальні, консенсуальні, пакти, контракти, угода.

Постановка проблеми. В правовій системі Риму величезний товарний і господарський обіг здійснювався за допомогою договорів. Правовий вплив поширювався на всі економічні, торгові та інші відносини. Забезпечивши надійну правову основу ділових відносин Римська юриспруденція створила розгалужену систему договорів, які є результатом тривалого розвитку, вдумливого аналізу і відбору практики преторів. Рецепція римського приватного права мала місце в нашій країні і у процесі законотворчих робіт останніх років, зокрема під час розробки Цивільного кодексу України, який повністю відповідає сучасним тенденціям розвитку приватного права в Європі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Це питання розглядалось в працях Ю. Барона, Б. Віншейда, І.Б. Новицького, О.А. Підпригорн, Є.О. Харитонова та інших вчених.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Тема викликає великий інтерес для досліджень, оскільки в умовах реформування на Україні системи договірного права, аналіз вищезазначеної проблеми буде корисним в науковому та практичному значенні.

Мета статті – дослідити систему договорів в римському приватному праві; порівняти їх з нашим законодавством.

Виклад основного матеріалу. Після проголошення 24 серпня 1991 р. України як незалежної держави, постало питання про формування власної національної правової системи. Україна, використовуючи історичний досвід державотворення і правотворення, розбудовуючи власну державу, зберігаючи добросусідські відносини з народами колишнього Союзу РСР, поступово стала інтегруватися в європейську спільноту як її повноправний член. У прийнятих законах та інших нормативно-правових актах Україна повертається до гуманістичних та правових загальнолюдських цінностей: правового забезпечення суверенітету особи, встановлення гарантій її прав; зрівняння правового становища особи й держави; створення умов, за котрих особа може вільно розпоряджатися своїми правами, крім випадків, прямо передбачених у законі. Спостерігається часткова, проте вже не латентна, рецепція та вплив римського приватного права на розвиток сучасного, зокрема цивільного права України. Це виявляється у визнанні права приватної власності й розширенні кола речових прав та прав учасників договірних відносин, їхньої приватної ініціативи, вільного розсуду під час укладання договорів тощо [1].

Договір (*contractus*) – це домовленість (узгоджене вираження волі) двох або більше сторін, спрямована на досягнення певного правового результату, а саме: виникнення, зміну або припинення прав та обов'язків. Під час укладення договору воля сторін повинна бути взаємною, спрямованою на досягнення певної мети. Для виникнення договору необхідний зовнішній вираз волі, причому доступний для правильного сприйняття і розуміння оточуючими. Воля укласти договір може бути виражена усно, письмово, певною поведінкою, а в деяких випадках мовчанням або за допомогою конклюдентних дій [2].

Будь-який договір складається з певних елементів, які в своїй сукупності створюють його структуру. Усі елементи договору римляни поділяли на дві групи: істотні (необхідні), без яких немає самого договору; другорядні (випадкові), без яких, договір може існувати, а з'являються вони в договорі лише за бажанням обох контрагентів договору [3].

До істотних елементів римські джерела відносять: а) згоду сторін, які вступають у договір; б) предмет договору; в) правову основу або мету договору. У процесі укладення договору розрізняють дві стадії: пропозиція укласти договір (оферта) і прийняття пропозиції (акцепт). Цивільний кодекс України визначає, з якого моменту договір вважається укладеним. Коли пропозицію укласти договір зроблено усно без зазначення строку для відповіді, договір вважається укладеним, якщо друга сторона негайно заявила особі, яка зробила пропозицію, про прийняття цієї пропозиції. Якщо таку пропозицію зроблено в письмовій формі, договір вважається укладеним, коли відповідь про прийняття пропозиції одержано протягом нормально необхідного для цього часу [3].

Система договорів Стародавнього Риму була досить консервативною, оскільки римське право визнавало тільки два види договорів – контракти та пакти. Контрактами називалися угоди, які захищалися цивільними позовами. Пакти – це неформальні угоди, які не мали позовного захисту. Пізніше деякі пакти, у зв'язку із розвитком торгівельних та інших господарських відносин, стали захищатися позовами на підставі преторського едикту та імператорських постанов [4]. Розрізняли такі види контрактів:

1) вербальні, коли для виникнення зобов'язання сторони мали виявити зміст угоди словами. У свою чергу вербальні контракти поділялися на:

– стипуляція усний договір, який встановлювався у формі певного запитання майбутнього кредитора та відповіді майбутнього боржника [5];

– обіцянка приданого, суть якого полягала у зобов'язанні дати придане нареченій яка вступає в шлюб, за допомогою урочистих слів, які говорила чоловікові жінка, її боржник, або родич по висхідній чоловічій лінії [5];

– обіцянка вільновідпущеника патрону, надавати послуги на користь колишнього господаря. Клятва суворо визначала зміст, якість і тривалість послуг, патрон не міг вимагати більшого [5];

– явка до суду і записка гаранта – це древні вербальні контракти, їх функція полягала в забезпеченні процесуальних гарантій [5].

2) літеральні, які вирізняє письмова фіксація змісту угоди;

– синграфом вважався письмовий документ, боргова розписка;

– хірограф – це односторонній документ, укладений самим боржником від власного імені, без свідків і ним же підписаний [5].

3) реальні, коли угода мала супроводжуватися передачею речі від одної сторони до іншої. Римське право виділяло чотири види реальних контрактів: позика, позичка, поклада і застава [1].

4) консенсуальні, для укладення яких необхідно, щоб сторони дійшли до згоди. Римське право розрізняло чотири види консенсуальних контрактів: купівлю-продаж, найм, доручення, товариство [1].

В українському законодавстві залежно від способу укладення угоди поділяються на консенсуальні і реальні. Консенсуальні угоди вважаються укладеними з моменту досягнення згоди сторін за всіма істотними умовами (ст. 153 ЦК України). Більшість угод є консенсуальними. Для укладення реальної угоди, поряд із згодою сторін, необхідне вчинення фактичних дій (наприклад, передача майна). До реальних угод належать договори позики, перевезення, дарування (статті 243, 358 і 374 ЦК України) [6].

Однак здається невинуватим те, що в ЦК України залишилися без уваги такі види контрактів римського права, як літеральні та інномінальні. До категорії літеральних договорів в цивільному праві України можуть бути віднесені сучасні боргова розписка та вексель, які з точки зору реквізитів, мають всі ознаки прихованої (латентної) рецепції положень римського літерального контракту – хірографа [4].

В римському приватному праві існувала ustalена система контрактів, яка доповнювалася інномінальними контрактами – самостійним видом договорів, таким гнучким і мобільним, що ним могли охоплюватися практично будь-які угоди, які не суперечили приписам норм права [4].

Існувала і додаткова класифікація договорів, підставою якої був спосіб розподілу обов'язків між сторонами, який зберігся до сьогодні:

1) односторонні, коли за їх змістом встановлювався обов'язок тільки для однієї сторони, а іншій надавалося лише право вимагати виконання зобов'язання (наприклад, позика);

2) двосторонні, коли встановлювалися такі обов'язки сторін, які взаємно перекликалися;

3) на користь третіх осіб.

Особливу групу договорів склали так звані «безіменні договори», що не мали власної назви і змісту, але були визнані правом [7].

Більшість прав та обов'язків розподілялися між сторонами не рівномірно. Інколи одна сторона мала за договором більше прав і менше обов'язків і навпаки. Проте існували договори, у яких права й обов'язки розподілялися між сторонами рівномірно. Вони мали назву синалагматичні. Класичним прикладом такої угоди був договір купівлі-продажу [7].

Договір купівлі-продажу (*emptio-vinditio*) – це контракт про оплатне придбання речі; тобто продавець зобов'язується передати річ у власність покупця, а покупець – прийняти цю річ і сплатити за неї певну грошову суму. В давні часи в Римі контракт купівлі-продажу укладався і виконувався одночасно. В цей момент покупець ставав власником речі та на нього переходив ризик випадкової загибелі речі. Проте у класичному римському праві укладення договору не завжди передбачало одночасне його виконання. Однак положення про перехід ризику залишилося незмінним – він падав на покупця з моменту укладення договору. Відповідно до ч. 1 ст. 668 ЦК України за загальним правилом ризик випадкового знищення або пошкодження товару переходить до покупця з моменту передавання йому товару [2].

За критерієм платності розрізняли договори платні, коли майнову вигоду мають обидві сторони (купівля-продаж), і безплатні, коли вигоду має тільки одна сторона (позичка).

Договір позички (*commodatum*) – це реальний договір, за яким одна особа (комодант) передає іншій особі (комодатарію) якусь певну річ у тимчасове й безплатне користування на чітко визначений строк. В Цивільному кодексі України ст. 827 сторонами виступають позичкодавець і користувач [9].

Позика є найдавнішим видом реальних договорів і збереглася в українському цивільному законодавстві в такому самому значенні (ч. 1 ст. 1046 ЦК України). За римським правом позика – це реальний контракт, за яким одна сторона (позичкодавець) передає іншій стороні (позичальникові) у власність певну суму грошей або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути таку ж суму грошових коштів або таку ж кількість речей такого ж роду та такої ж якості. Договір позички міг бути оплатним та безоплатним. У процентній позиції при Юстиніані було встановлено максимальний розмір відсотків – 6% річних. За ЦК України розмір процентів встановлюється договором, а якщо його не встановлено – на рівні облікової ставки Національного банку України. Позичкою, відповідно до римського права, є реальний контракт, за яким одна сторона безоплатно передає іншій індивідуально-визначену річ у тимчасове безоплатне користування, а позичальник зобов'язується повернути ту саму річ у справному стані. За концепцією ЦК України позичка, як і у римському праві, є безоплатною; своїм предметом має тільки індивідуально-визначені речі, які не споживаються в процесі використання; за цим договором не виникає право власності користувача на річ. Однак за ЦК

України договір позички може бути як реальним, так консенсуальним. Консенсуальний договір позички є двостороннім, а реальний – одностороннім договором [4]. За римським правом договір позички був потенційно двостороннім, однак існували випадки, коли договір позички міг бути й одностороннім. Якщо у користування передавалася справна річ, то у позичальника не виникала ніякого права, а у позичкодавця – жодного обов'язку [2].

Договір поруки, реципований сучасним цивільними законодавством, регламентується ст.ст. 553-559 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [9]. Однак, через вади законодавчого регулювання, цей договір поки що не отримав належного розповсюдження в Україні. Тому необхідним є підвищення зацікавленості потенційних поручників на укладання договору поруки. Це питання легко вирішується шляхом безпосередньої рецепції з римського права положень про переважно субсидіарний характер відповідальності поручника, про обов'язок боржника завчасно повідомляти про кількість та особу всіх поручників, які забезпечують його борг, яке знайшло своє відображення в ст. 556 ЦК України і полягає у тому, що до поручника, який виконав зобов'язання, переходять всі права кредитора за цим зобов'язанням [8].

Depositum (зберігання) – це реальний контракт, за яким одна сторона (депонент) передає іншій стороні (депозитарію) індивідуально-визначену річ на схов. За чинним ЦК України договір зберігання в побутовій сфері є реальним і вважається укладеним в момент передачі майна на зберігання. Консенсуальним цей договір є, коли зберігач є суб'єктом підприємницької діяльності (професійний зберігач). В римському праві предметом договору зберігання були, як правило, індивідуально-визначені речі, але допускалися договори про зберігання речей, визначених родовими ознаками [10].

Зараз предметом зберігання можуть бути будь-які речі, не виключені з цивільного обороту. В Стародавньому Римі договір зберігання був безоплатним. Тільки пізніше з'явився особливий вид договору зберігання – платне зберігання [3]. В сучасному українському цивільному праві зберігання може здійснюватися як безоплатно, так і за плату. Ранні форми договору застави були пов'язані із передачею неспоживчої речі у володіння заставодержателя і тому надавали йому більше повноважень, ніж того вимагала сутність правовідносин застави, як способу забезпечення виконання зобов'язань. Тому в Римі, починаючи з 2 ст. до н.е., виникла нова форма договору застави – hypotheca. Відповідно до цього договору до заставодержателя не переходило право володіння заставленою річчю. Іпотекат застосовувалася щодо всіх видів майна, особливо нерухомого. Однак, з початку, право реалізації предмета застави, на який звернено стягнення, не було істотною умовою договору застави. Пізніше реальний договір застави почав надавати право продажу предмету застави. Укладання консенсуальних договорів досягалося простою угодою сторін. Найм – це договір, за яким одна сторона передає що-небудь іншій, яка тимчасово

користується цим за певну плату. Існувало три види договору найму:

1. Договір найму речей, предметом якого могли бути тільки неспоживчі речі (рухомі та нерухомі), оскільки наймач повинен був повернути таку саму річ і в такому ж стані [5].

2. Договір найму послуг – контракт, за яким одна сторона бере на себе зобов'язання виконати певні послуги за завданням іншої сторони за обумовлену винагороду [5].

3. Договір найму роботи (підряд) – контракт, за яким одна сторона (підрядчик) бере на себе зобов'язання виконати за плату певну роботу і передати її результат замовнику в установленний строк. За договором доручення одна сторона (повірений) бере на себе обов'язок безоплатно виконати на користь іншої сторони певні дії [5].

Договір доручення в римському праві завжди був безоплатним. Зараз, відповідно до ст. 1002 ЦК України, повірений має право на оплату своїх послуг. Договір, коли дві чи декілька осіб об'єднують свої внески та зусилля для досягнення спільної господарської мети, в римському праві називався договором товариства. Майно товариства, а також його доходи, визнавалися спільною власністю. Прибуток товариства розподілявся між учасниками пропорційно внеску чи особистій участі у справах [10].

На сьогодні в цивільному законодавстві України присутні всі відомі римському праву види реальних та консенсуальних договорів. Але з реципованих реальних договорів в ЦК України тільки позика залишилася власне реальним договором. Договори ж позички та зберігання зараз можуть бути як реальними, так і консенсуальними [2]. Момент виникнення зобов'язань за договором застави залежить від форми цього договору і від того, чи передається заставлене майно заставодержателю. Щодо таких консенсуальних договорів римського права, як купівля-продаж, договір найму (окрім договору підряду), то вони зараз можуть бути як реальними, так і консенсуальними. Договори підряду, доручення та товариства (зараз договір про спільну діяльність) збереглися в сучасному цивільному праві України в якості консенсуальних договорів [4].

В сучасній науковій літературі, присвяченій проблемам кодифікаційного процесу в Україні, пропонується використати цей підхід в Цивільному кодексі України. Адже структура та зміст розділів II і підрозділу I розділу III Книги V ЦК України дають можливість дійти до висновку, що в Цивільному кодексі України наведений вичерпний перелік договорів. Насправді, у названому підрозділі мається на увазі невичерпний перелік. Можна погодитися з думкою, що запозичення положень римського права щодо інномінальних контрактів допоможе уникнути зазначених розбіжностей у тлумаченні та можливе шляхом доповнення ст. 626 ЦК України пунктом наступного змісту: «Система договорів, яка регулюється цим Кодексом, складається з договорів, вказаних у підрозділі першому розділу третього книги п'ятої, а також будь-яких правочинів, які не суперечать закону та мають ознаки, вказані у пункті першому цієї статті» [10]. Аналіз характерних особливостей договірних права Стародавнього Риму дає можливість зробити висновок

про його значимість для формування сучасної концепції українського цивільного права [10].

Висновки і пропозиції. Проаналізувавши положення сучасного цивільного права України, зокрема Цивільного кодексу України, статей, які стосуються договорів, дозволяє зробити висновок, що в регулюванні цього інституту є відчутною рецепція римського приватного права. Адже такі види як реальні і консенсуальні відобразилися в законодавстві України, деякі, повною мірою, деякі частково. Вплив цієї правової системи відбувався як безпосередньо, так і через право (законодавство) таких країн як Німеччина та Франція. Зокрема, це знайшло відображення у формуванні самої концепції представництва в цивільному праві України спочатку у загальному контексті розвитку радянської цивілістики, а потім у процесі формування власної цивілістичної доктрини.

Вплив римського приватного права є помітним не лише у самому трактуванні договорів, а й у визначенні самої суті. Особливо помітним тут є рецепування сучасним українським цивільним правом положень римського права щодо договору позики. Також варто відмітити, що договір поруки в Україні не має популярності через деякі недопрацювання, тому варто звернутися до норм римського права, щоб мінімізувати усі недоліки.

Якщо у Стародавньому Римі переважали різні види договорів, то в сучасному українському цивільному праві перевага надається консенсуальним.

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що римське право в Україні має непогане майбутнє, сподіваємося, що у ХХІ ст. йтиметься не лише про цивільне право України, а й про Українське Римське право.

Список літератури:

1. Рецепція римського приватного права в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-7622.html>
2. Поняття та види римських договорів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radnuk.info/pidrychnuku/rum-pr/438-rim-privat/6146--11-----1-----html>
3. Договір у Римському праві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jure.in.ua/tema-8-dogovir-ugumskomu-pravi/>
4. Гончаренко В.О. Система договорів римського приватного права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.univer.km.ua/visnyk/810.pdf
5. Типи договорів в римському приватному праві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://otherreferats.allbest.ru/law/00170138_0.html
6. Поняття та види угод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/chiv_pravo/049.php
7. Поняття і види договорів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sci.house/rimskoe-pravo-knigascibook/ponyattya-vidi-dogovoriv-29170.html>
8. Харитонов Є.О. Рецепція римського приватного права (теоретичні та історико-правові аспекти) – Одеса, 1997 р.
9. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
10. Харитонов Є., Харитонova О. Деякі зауваження щодо системи договірної права у проекті Цивільного кодексу України // Українське право. – № 3. – 1997. – С. 144-145.

Гришко В.И., Винничук И.В.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

СИСТЕМА ДОГОВОРОВ В РИМСКОМ ПРАВЕ И ИХ РЕЦЕПЦИЯ

Аннотация

Статья посвящена анализу системе договоров в римском праве также анализа рецепции в Гражданском кодексе Украины. Ведь существуют некоторые неточности, которые можно решить путем обращения к нормам римского права. Особенно сейчас, когда Украина стоит на пути реформ и изменений. **Ключевые слова:** договор, римское право, гражданский кодекс, круглосуточно, реальные, консенсуальные, пакты, контракты, соглашение.

Gryshko V.I., Vynnychuk I.V.

National University of Water and Environmental Engineering

THE SYSTEM OF CONTRACTS IN ROMANIAN LAW AND THEIR REPETATION

Summary

The article is devoted to the analysis of the system of contracts in Roman law as well as the analysis of the reception in the Civil Code of Ukraine. After all, there are some inaccuracies that can be solved by appealing to the rules of Roman law. Especially now, when Ukraine is on the path of reform and change. **Keywords:** contract, Roman law, civil code, reception, real, consensual, pacts, contracts, agreement.

УДК 347.9

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА УКРАЇНІ

Мельничук Ю.І., Калінін В.В.

Національний університет водного господарства та природокористування

У статті висвітлено шляхи впровадження інституту медіації в зарубіжних країнах, роль практики відновного правосуддя на міжнародному рівні. Розкрито необхідність та доцільність впровадження інституту медіації на законодавчому рівні в Україні.

Ключові слова: медіація, альтернативне вирішення спорів, світова практика, примирні процедури, відновне правосуддя.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Як показує досвід іноземних країн, а саме, за основу взято становлення інституту медіації в США, медіація може бути ефективним механізмом врегулювання спорів. Високі судові збори та високі погодинні ставки юристів, тривалість судового процесу є характерними атрибутами традиційної системи врегулювання спорів у таких країнах, як Велика Британія, США, Німеччина тощо. За цих умов популярність альтернативних механізмів вирішення спорів невинно зростає. При цьому медіація є вигідною не лише приватним особам, але й урядам держав, оскільки популяризація медіації дає змогу зменшити навантаження на судову систему, зменшити витрати на її утримання тощо [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститутом становлення та розвитку медіації в зарубіжних країнах та в Україні були предметом дослідження таких науковців як Ю. Притики, В. Землянської, Р. Безпальчої, Ю. Зазуляк, Т. Кисельової. С. Калашнікова, С. Спиридонової, С. Меррі, Н. Александера, Л. Фуллера та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча на даний час Україна знаходиться лише на етапі формування вітчизняної моделі відновного правосуддя доцільно вважати, що необхідність запровадження інституту примирення (медіації) у вітчизняній системі права підтримується широким колом фахівців. Така підтримка ґрунтується, насамперед, на позитивних результатах практики застосування інституту примирення у багатьох країнах світу, які свідчать про його ефективність. До того ж, це відповідає загальній позиції України щодо гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу, адже, питанню примирних процедур присвячена ціла низка рекомендацій і рішень Ради Європи, зокрема, Рекомендації № R (99) 19 «Про посередництво в кримінальних справах» [2] від 15 вересня 1999 року, яка є одним з основних документів Ради Європи щодо реалізації програм відновного правосуддя та Основного положення рішення Ради Європейського союзу від 15 березня 2001 року «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» (2001/220/ЖНА) [2], які наголошують на необхідності розвитку та впровадження програм відновного правосуддя в національній системі права.

Метою статті є наведення порівняльної характеристики інституту медіації на прикладі

інституту медіації в США, та доцільність впровадження інституту медіації в Україні на законодавчому рівні.

Виклад основних положень. Програми примирення потерпілих і правопорушників виникли наприкінці 70-х років у США та на початку 80-х – в Європі. Першою з європейських країн цю програму ініціювала Великобританія. На сьогодні програми примирення не лише успішно функціонують в Норвегії, Фінляндії, Австрії, Німеччині та Франції, але й закріплені на рівні національних законодавств. В інших країнах Європи було зроблено перші кроки у цьому напрямку – пілотні проекти у Данії, Швеції, Нідерландах, Ірландії, Іспанії та Італії. Протягом останніх років активізувався рух за впровадження програм примирення у Східній Європі.

Першою з європейських країн яка ініціювала програму відновного правосуддя була Великобританія. На сьогодні програми примирення не лише успішно функціонують в Норвегії, Фінляндії, Австрії, Німеччині та Франції, але й закріплені на рівні національних законодавств. В інших країнах Європи було зроблено перші кроки у напрямку медіації – запровадження пілотних проектів у Данії, Швеції, Нідерландах, Ірландії, Іспанії та Італії. Протягом останніх років активізувався рух за впровадження програм примирення у Східній Європі. В Польщі та Чехії, після завершення експериментального періоду, програми примирення (медіації) були не лише запроваджені, але й закріплені законодавчо за допомогою міжнародно-правових актів, серед яких – Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та ради від 21 травня 2008 року «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах» [4].

Медіація – це вид альтернативного врегулювання спорів, метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту [1].

Принципи медіації:

– Добровільність (кожна з сторін добровільно приймає рішення щодо участі у переговорах і усвідомлює, що рішення може бути досягнуте тільки шляхом співробітництва; можливість добровільного припинення процесу на будь-якому етапі;

– Конфіденційність (усе, що відбувається на медіації не розголошується ні медіатором, ні сторонами. За винятком ситуацій, коли сторони планують завдати шкоди собі чи комусь);

- Щирість намірів щодо вирішення конфлікту;
- Неупередженість посередника;

– Нейтральність, безоціночність – під час процесу медіатор не займає позицію однієї з сторін, не оцінює їх, а в рівній мірі допомагає обом. Медіатор є нейтральним відносно конфлікту (не «втягується» у суперечку) і, в той же час, щиро прагне допомогти сторонам знайти найкраще для обох рішення;

– Розподіл відповідальності (сторони несуть відповідальність за прийняття рішення та його виконання, медіатор – за дотримання правил та принципів процедури);

- Правомочність сторін;

– Неформальність та гнучкість процедури медіації [1].

На нашу думку, найдоцільніше взяти за приклад становлення інституту медіації в США, в зв'язку з тим, що законодавчий рівень медіації забезпечується «Однаковим Актом про медіацію 2001 року», який в свою чергу, став взірцем законодавчого регулювання медіації і для інших зарубіжних країн.

Процедура медіації в США. Медіація в Сполучених Штатах зародилася в трудових спорах. У 1972 році виникла перша професійна організація медіаторів. З 70-х рр. в США при судах, в арбітражі і в сімейних спорах медіація початку широко застосовуватися серед населення.

Медіація в США – це добровільний процес, в якому медіатор допомагає конфліктним сторонам спробувати досягти добровільного врегулювання суперечок. У США переважна більшість позовів дозволяється в суді. У центрі уваги медіації – міжособистісні аспекти переговорів.

Існує так званий «суд з безліччю дверей»:

- Двері медіації;
- Двері «третейський суд»;
- Двері судового розгляду [6].

Американські судді з усіх цих «дверей» вибирають медіацію, оскільки вважають, що альтернативне вирішення спорів більш ефективно, ніж суд. В 80-х рр. в Америці відкрилися перші курси з медіації. У 90-х рр. широку популярність придбала «медіація-онлайн», особливо, в суперечках за домени. З тих пір також стали поширюватися приватні процедури альтернативних дозволів суперечок.

Медіації в США навчають у вигляді:

- Рольових ігор;
- Вивчення реальних справ;
- Відео та реальних демонстрацій;
- Демонстрації відеозаписів і їх обговорення;
- Читання лекцій і подальших дискусій.

Дуже цікавий приклад США, де вся система права спрямована на те, щоб більшість суперечок дозволялося добровільно до суду, а суддя може перервати суд і поради сторонам попрацювати з медіатором. Без медіаторів в сфері економіки, політики, бізнесу в цій країні не проходить жоден серйозний переговорний процес, випускаються журнали, що висвітлюють проблеми медіації. Прикладом цих журналів є «Щоквартальний журнал з медіації» [6].

Існує Національний інститут дозволу диспутів, який займається розробкою нових методів медіації, діють приватні та державні служби медіації.

У своїй доповіді Верховний Суддя У. Бергер попереджав, що американське суспільство «досягло тієї точки, коли наша система правосуддя – як на рівні штатів, так і на федеральному рівні – може буквально розвалитися на частини ще до кінця цього століття, незважаючи на значне збільшення кількості суддів і адміністраторів та великі чесні фінансові вливання». Він виділив найсерйозніші проблеми судової системи – дуже високі судові витрати, тривалі терміни розгляду справ, надмірна легалізація та формалізація процедур, що вимагають великих витрат на юридичне обслуговування громадян, і запропонував звернутися до неформальних альтернатив [5].

Другим основним документом була доповідь професора Ф. Сандера, який представив ідею «будинку правосуддя з багатьма дверима». У такому суді спеціальний службовець попередньо переглядав би позови, що надійшли до суду, і пропонував би сторонам обрати з безлічі варіантів такий метод вирішення спорів, який найповніше задовольняв би їхні потреби в конкретному спорі.

Наступні 30 років ознаменувалися стрімким зростанням кількості медіацій, арбітражних процедур, мінісудів, процедур експертної оцінки та інших схем АВС практично у всіх галузях права в США, в тому числі й у сфері публічних правовідносин. У 2001 р. був розроблений і прийнятий Уніфікований закон США «Про медіацію». На початку XXI ст. у США вже існувала серйозна законодавча база для медіації, діяли сотні організацій, що надають послуги АВС, практикували тисячі професійних медіаторів. У всіх без винятку штатах були засновані програми судової медіації, які передбачали цілий набір моделей медіації – від добровільної до суворо обов'язкової.

Законодавче запровадження процедури медіації у законодавстві України. Наразі Україна знаходиться лише на етапі формування моделі медіації, однак вже з впевненістю можна констатувати, що необхідність запровадження інституту примирення (медіації) підтримується широким колом фахівців. Така підтримка ґрунтується, насамперед, на позитивних результатах практики застосування інституту примирення у багатьох країнах світу, які свідчать про його ефективність. До того ж це відповідає загальній позиції України щодо гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу, адже питанню примирних процедур присвячена ціла низка рекомендацій і рішень Ради Європи, зокрема Рекомендації № R(99)19 «Про посередництво в кримінальних справах» від 15 вересня 1999 року, що є одним з основних документів Ради Європи щодо реалізації програм відновного правосуддя та Основного положення Ради Європейського Союзу від 15 березня 2001 року «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» (2001/220/ЖНА), які наголошують на необхідності розвитку та впровадження програм відновного правосуддя в національні системи права.

Варто також зазначити, що на сьогодні, незважаючи на відсутність спеціального законодавства,

в Україні вже є власний досвід застосування процедури медіації, який підтверджує високу ефективність застосування цього інституту при вирішенні конфліктів. Так, починаючи з 2003 року активно проводяться експерименти у судах (зокрема, у Києві, Харкові, Івано-Франківську та інших). Також на території України діє низка регіональних груп медіації, які об'єдналися в Асоціацію груп медіації України та Український центр порозуміння, який активно займається впровадженням програм примирення потерпілих і правопорушників та просвітницькою діяльністю у цій сфері.

Разом з тим судді-медіатори наголошують, що одним із інструментів популяризації медіації в суспільстві може стати прийняття відповідного Закону, основною ідеєю якого буде розробка рамкових положень щодо мети, завдань і принципів медіації. Із введенням медіаторів на законодавчому рівні отримає законодавче закріплення і судово медіація, або «модель правосуддя», що має на меті покращити функціонування правової системи та запропонувати альтернативний спосіб вирішення спору, дозволить уникнути таких чинників, як тривалість судового процесу, перевантаженість судів.

Перший проект Закону «Про медіацію» було зареєстровано у парламенті ще на початку 2015 року групою депутатів на чолі з Альоною Шкрум – головою підкомітету з питань державної служби та служби в органах місцевого самоврядування Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування. Проект було розглянуто відповідними комітетами Верховної Ради, однак у сесійній залі він жодного разу не обговорювався, оскільки Комітет з питань правової політики та правосуддя в цілому підтримав необхідність чіткого законодавчого регулювання процедури медіації в Україні, однак до запропонованого законопроекту члени комітету висловили низку зауважень.

Аналізуючи сферу застосування медіації, комітет зазначив, що вона має бути визначена більш детально. Зокрема, з метою запобігання зловживанням при проведенні медіації та, як наслідок, дискредитації цього інституту, було б доцільно певним чином обмежити сферу її застосування. Так, наприклад, врегулювання

спору шляхом медіації в кримінальних справах щодо всіх категорій злочинів не узгоджується із загальними завданнями відповідного законодавства, зокрема із завданням запобігання злочинам шляхом покарання за їх вчинення, і може призвести до звільнення осіб від кримінальної відповідальності в обхід установленого Кримінальним кодексом України порядку.

Поданий законопроект висуває відповідні вимоги до кваліфікації медіатора та професійності здійснення ним медіаційної діяльності. Водночас недоліком проекту є відсутність чіткої правової регламентації порядку доступу до професії медіатора та припинення статусу медіатора. Крім того, не вирішується належним чином питання правового статусу медіатора як суб'єкта підприємницької діяльності або незалежної професійної діяльності (за аналогією зі статусом адвоката, арбітражного керуючого, нотаріуса).

Положення проекту, які передбачають внесення змін до процесуального законодавства, також потребують удосконалення та доповнення, оскільки належне функціонування інституту медіації в національній правовій системі передусім залежить від процесуальних механізмів його реалізації. Зокрема, запровадження інституту медіації при розгляді спорів цивільної та господарської юрисдикції неможливе без реформування інституту мирової угоди.

На окреме правове регулювання заслугове застосування інституту медіації в податкових спорах.

На підставі викладеного вище комітет вирішив рекомендувати Верховній Раді України повернути зазначений законопроект суб'єкту права законодавчої ініціативи на доопрацювання.

Висновок. В результаті нашого дослідження ми провели дослідження інституту медіації на прикладі США, а також можливість впровадження такого інституту у вітчизняне законодавство. Були також виявлені причини доцільності впровадження інституту медіації на законодавчому рівні в Україні. До них можна віднести:

1. Можлива повна або часткова реабілітація порушника у суспільстві.
2. Сторони домовляються і це дає змогу їм змогу дійти до спільного консенсусу.
3. Конфлікти і спори можна буде вирішувати без залучення до цього суду.

Список літератури:

1. Основні поняття про медіацію. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.
2. Імплементация медіації в правову систему: міжнародний досвід та преспективи інституціоналізації України. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2631/2337>
3. Медіація: Досвід іноземних країн та України. URL: http://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/34150/1/Petrenko_international%20practice.pdf.
4. Запровадження процедури медіації (примирення) у законодавстві України. URL: <http://old.minjust.gov.ua/11347>.
5. Медіація як спосіб врегулювання конфліктів. URL: http://pidruchniki.com/12090810/psihologiya/mediatsiya_sposib_vregulyuvannya_konfliktiv.
6. Процедура медіації в США. Порівняльно-правовий аналіз федеральних нормативно правових актів США. URL: <http://xn--h1aoo0b.xn--plai/1-2013/8.pdf>.
7. Правове регулювання послуг медіації у зарубіжних країнах. URL: http://ukrmediation.com.ua/files//Pravo_Ukrainy_11-12_2011_page_225-245.pdf.
8. Медіація – альтернативне вирішення спорів. URL: http://vru.gov.ua/Docs/visnik05_12.pdf.
9. Інститут медіації: Проблеми запровадження в законодавство України. URL: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1037%3A190515-23&catid=125%3A5-0515&Itemid=147&lang=ru

Мельничук Ю.И., Калинин В.В.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ВНЕДРЕНИЯ ИНСТИТУТА МЕДИАЦИИ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ И УКРАИНЫ

Аннотация

В статье освещены пути внедрения института медиации в зарубежных странах, роль практики восстановительного правосудия на международном уровне. Раскрыта необходимость и целесообразность внедрения института медиации на законодательном уровне в Украине.

Ключевые слова: медиация, альтернативное разрешение споров, мировая практика, примирительные процедуры, восстановительное правосудие.

Melnyshchuk Y.I., Kalinin V.V.

National University of Water and Environmental Engineering

COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF INSTITUTE OF MEDICATION IN THE FOREIGN COUNTRIES AND UKRAINE

Summary

In the article the ways of implementing the institute of mediation in foreign countries, the role of restorative justice practices internationally. Reveals the necessity and feasibility of implementing mediation institute at the legislative level in Ukraine.

Keywords: mediation, alternative dispute resolution, international practice, conciliation procedures, restorative justice.

УДК 343.8

ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Міщук І.В., Слаб'як Т.Б.

Національний університет водного господарства та природокористування

У статті проведено аналіз застосування медіації, шляхи (етапи) законодавчого закріплення інституту медіації в Україні, а також можливість застосування міжнародної практики, як зразок для проведення медіацій в Україні.

Ключові слова: примирні процедури, медіація, спір, конфлікт.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день медіація застосовується в багатьох країнах світу. Україну також можна віднести до тих країн, які так чи інакше використовують медіацію. Але проблема виникає в тому, що на законодавчому рівні даний вид вирішення конфліктів ніяким чином не регулюються. Тому потрібно вивчити, які норми потрібно було би закріпити в законодавстві нашої держави, а також провести приклади застосування даного методу в іноземних державах для можливості застосування міжнародної практики в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема медіації була предметом дослідження таких науковців як Ю. Притики, В. Землянської, Р. Безпальчої, Ю. Зазуляк, Т. Кисельової, С. Калашнікова, С. Спиридонової, С. Меррі, Н. Александера, Л. Фуллера та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Кожна цивілізована людина хоче вирішувати спори та конфлікти демократичним способом, тобто обговоренням цього конфлікту і укладенням так званої «мирової угоди». Це можна зробити за допомогою проведення медіації. Але, варто зазначити, що інститут медіації в нашій державі на законодавчому рівні не закріплений. Через це, при проведенні медіації можуть виникати правові питання. Наприклад, куди можна поскаржитися на медіатора за неналежає виконання своєї роботи. Тому, на нашу думку, актуальним для сьогоднішнього є питання прийняття законодавства у відповідній сфері з урахуванням досвіду зарубіжних країн.

Метою статті є аналіз процедури медіації, а також можливість на законодавчому рівні закріпити інститут медіації в Україні.

Виклад основного матеріалу. В будь-якому суспільстві рано чи пізно виникають спори чи певні конфлікти. Ці конфлікти та спори потрібно вирішувати. Для виконання такої функції і створені судові органи, які мають на меті здійснити правосуддя та визначити, яка зі сторін є правою у певній конфліктній ситуації. Їх рішення є загальнообов'язковим для виконання. Але судові органи часто не досліджують причину виникнення конфлікту, що часто призводить до повторного виникнення конфлікту. Тому в суспільстві і виникає новий спосіб врегулювання конфліктних ситуацій – медіація.

Спочатку спробуємо дати визначення терміну «медіація» для подальшого дослідження даного інституту. Слово «медіація» походить від латинського «mediatio» – посередництво; аналогічне значення мають слова «mediation» (англ.), «médiation» (фр). Кожний в межах свого

розуміння може дати свою дефініцію цьому поняттю. На наш погляд медіація – це вид альтернативного врегулювання спорів, метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту. Тобто медіація дозволяє вирішувати спір без залучення судових органів, а також дозволяє самим учасникам прийняти для себе рішення, яке задовольнить їх. Медіатор допомагає сторонам розібратися у конфлікті який виник і спрямовує їх до спільного вирішення конфліктного питання.

Також можна зазначити, що при проведенні медіації слід дотримуватися певних принципів, які спрямовані на захист прав сторін конфлікту. Серед принципів медіації можна виділити такі, як:

- добровільність (кожна з сторін добровільно приймає рішення щодо участі у переговорах і усвідомлює, що рішення може бути досягнуте тільки шляхом співробітництва; можливість добровільного припинення процесу на будь-якому етапі);

- конфіденційність (усе, що відбувається на медіації не розголошується ні медіатором, ні сторонами. За винятком ситуацій, коли сторони планують завдати шкоди собі чи комусь);

- щирість намірів щодо вирішення конфлікту (кожна сторона повинна говорити правду і нічого не приховувати від медіатора);

- неупередженість посередника (посередник не може надавати перевагу одній чи іншій стороні конфлікту);

- нейтральність, безоціночність – під час процесу медіатор не займає позицію однієї з сторін, не оцінює їх, а в рівній мірі допомагає обом. Медіатор є нейтральним відносно конфлікту (не «втягується» у суперечку) і, в той же час, щиро прагне допомогти сторонам знайти найкраще для обох рішення;

- розподіл відповідальності (сторони несуть відповідальність за прийняття рішення та його виконання, медіатор – за дотримання правил та принципів процедури);

- правомочність сторін;

- неформальність та гнучкість процедури медіації (сторонам дозволено виходити за свої емоційні рамки) [1].

Тепер слід дослідити перші витоки медіації. Примирні процедури, до яких і входить медіація, виникли давно. В науковій літературі існує

припущення, що вперше правила застосування примирних процедур було записано в Біблії. Також трі зазначити, що історично сформувалися три загальні методи вирішення конфліктів та спорів:

1. Підхід з позиції сили. Цей підхід передбачає, що одна або декілька сторін спору пригнічується за рахунок іншої в силі (фізичній силі, чисельній перевазі). Цей підхід дає швидке вирішення проблеми та забезпечує досягнення результату. Але цей підхід має істотні недоліки, адже,

- по-перше, порушує відносини і породжує бажання помститися;

- по-друге, вимагає багато ресурсів (не тільки фізичних, а й емоційних);

- по-третє, провокує застосування нечесних способів боротьби;

- нарешті, метод прийнятний лише в екстремальних ситуаціях при високій значущості результату і незначущості відносин.

2. Підхід з позиції права. В основному зустрічається при застосуванні процесуального права. Підхід з позиції права:

- забезпечує рівність сторін перед законом;

- є більш справедливим і передбачуваним;

- може бути використаний, якщо спірна ситуація явно підпадає під юридичні норми, а інші способи її вирішення неефективні.

Основним недоліком цього підходу є утворення проблем в ситуаціях, коли важливо зберегти в майбутньому доброзичливі відносини; у випадках, коли відсутня судова практика та чіткі правові норми.

3. Підхід з позиції інтересів. Для того, щоб вирішити суперечку, сторони намагаються визначити підстави виникнення спору та, за можливістю, задовольнити інтереси, які були порушені. Цей підхід передбачає:

- орієнтування на порозуміння;

- дозволяє використовувати різні стилі ведення переговорів: або переговори на рівні позицій (позиційний торг) з використанням стратегії «виграш-програш», або переговори на рівні принципів інтересів (інтегративні переговори) з використанням стратегії «виграш-виграш»;

- полегшує вирішення спору на основі переговорів;

- забезпечує досягнення сторонами спору взаємоприйнятної угоди [2].

Перш ніж підійти до пояснення, чому медіація на сьогодні найдієвіший інструмент вирішення спорів, пропонуємо визначити на що спрямовується медіація та які передумови доцільності проведення медіації.

Отже, можна підкреслити, що медіація спрямовується на:

- вичерпання конфлікту шляхом досягнення його сторонами взаємоприйнятного рішення;

- відшкодування спричиненої конфліктом шкоди;

- якомога повне задоволення потреб сторін конфлікту;

- зниження рівня конфліктності сторін і запобігання поновленню конфлікту;

- відновлення правопорядку та соціального миру.

А також медіація доцільна, якщо є такі передумови:

- посилення конфлікту, тобто за допомогою переговорів конфлікт не буде розв'язаний або може бути розв'язаний незадовільно;

- розв'язання конфлікту зайшло у глухий кут;

- сторони зацікавлені в гарних відносинах одна з одною в майбутньому;

- всі учасники конфлікту прагнуть до його узгодженого розв'язання;

- сторонам вистачає часу, щоб розробити узгоджене рішення [3].

Звернемося до історії в пошуках застосування примирних процедур. Наприклад, в середньовічній Франції примирні процедури були головним способом вирішення спірних питань. Дана процедура була усною і застосовувалася як у містах так і у селищах. Посередниками у таких справах найчастіше виступало духовенство або дворянство. З розвитком права розвивалися також і примирні процедури. Воно стало попередньою процедурою перед зверненням до суду, а також мало найширшу сферу застосування. Зокрема, із застосуванням третіх осіб вирішувалися спори щодо заподіяння матеріальної шкоди, а також щодо насильницьких порушень.

Звернемо увагу, що на українських теренах також існували способи вирішення конфлікту чи спорів за допомогою примирних процедур. Так, наприклад, у XV-XII на території Руського воєводства були поширені процедури «полюбовного примирення» за участі суперарбітра, які застосовувалися для вирішення конфліктів між шляхтичами. Ще одним яскравим прикладом застосування цих процедур була Запорізька Січ. На Січі важливі збори (найчастіше військової ради або ради старшин) відбувалися у вигляді круга. Тобто, кожен міг висловити свої думки щодо певного питання та запропонувати шляхи вирішення, а також проводилося обговорення спірних питань. Обговорення питань тривало доти, доки громада не приходила до консенсусу, прийнятного для усіх її членів [4]. Отже, українська історія має певні надбання щодо застосування примирних процедур задля вирішення певного спору або конфлікту.

Але в сучасному розумінні медіація почала формуватися тільки у другій половині XX століття. Спочатку дану систему перейняли країни англосаксонської системи права (Велика Британія та Австралія). Але згодом і країни романо-германської системи перебрали досвід своїх попередників і почали застосовувати такий спосіб вирішення конфліктів і спорів. На сьогодні програми примирення не лише успішно функціонують в Норвегії, Фінляндії, Австрії, Німеччині та Франції, але й закріплені на рівні національних законодавств. В інших країнах Європи було зроблено перші кроки у цьому напрямку – пілотні проекти у Данії, Швеції, Нідерландах, Ірландії, Іспанії та Італії. Протягом останніх років активізувався рух за впровадження програм примирення у Східній Європі. В Польщі та Чехії, після завершення експериментального періоду, програми примирення (медіації) були не лише запроваджені, але й закріплені законодавчо. Серед країн колишнього СРСР лідером виступає Росія, де програми примирення діють вже протягом останніх кількох років у 10 містах [1].

Особливої уваги слід приділити становленню медіації в США, тому що в цій країні приділили досить багато уваги розвитку медіації. Медіація тут обов'язкова при переговорних процесах у сфері економіки, політики та бізнесу. Також є інститут, який займається розробленням нових методів проведення медіації. Є також приватні та державні центри з надання послуг у сфері медіації. На нашу думку, Україні також слід більше уваги приділити вивченню та застосуванню медіації.

Молода українська держава після «революції гідності» вибрала курс на Європу. Українське суспільство втратило довіру до вітчизняних судів. Воно хоче мати дієвий механізм вирішення спорів та конфліктів без залучення судів. Звичайно суди відмінити неможна і вони і в подальшому мають працювати та здійснювати свої функціональні обов'язки. Також можна виділити такі причини, які допомагають медіації розвиватися в українському суспільстві:

- Високий судовий збір. У 2017 році були внесені поправки до Закону України «Про судовий збір». Тепер судовий збір прив'язаний до прожиткового мінімуму. А так як йде постійна девальвація гривні, то можна спрогнозувати що з кожним роком цей збір буде рости.

- Оплата праці адвоката, який представляє ваші інтереси у суді. На даний час заробітна плата юриста є досить не малою. І платити кваліфікованому адвокату потрібно незалежно від результату справи (оплата праці адвоката здійснюється за письмовим або рідше усним договором).

- Тривалість судового процесу. Судовий процес як правило затяжний процес і може тривати досить значну кількість часу.

- Невпевненість у рішенні яке винесе суд. Суд може винести рішення, яке не задовольнить ні одну із сторін (або одну із сторін). Таким чином такі особи скоріш за все не будуть дотримуватися цього рішення.

На даний час в українському суспільстві виникла проблема законодавчого закріплення медіації. Потрібно створити закон, який увібрав би в себе всі проблемні питання медіації та досконало прописав би механізм здійснення такого процесу. Просування в цьому напрямку є, але вони досить повільні. Перший проект Закону «Про медіацію» було зареєстровано у парламенті ще на початку 2015 року групою депутатів на чолі з Альоною Шкрум – головою підкомітету з питань державної служби та служби в органах місцевого самоврядування Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування. Проект було розглянуто відповідними комітетами Верховної Ради, однак у сесійній залі він жодного разу не обговорювався, оскільки Комітет з питань правової політики та правосуддя в цілому підтримав необхідність чіткого законодавчого регулювання процедури медіації в Україні, однак до запропонованого законопроекту члени комітету висловили низку зауважень. Проаналізувавши цей законопроект, комісія винесла рішення що сфера застосування медіації має бути визначена більш детальніше. Тобто вони запропонували обмежити сферу діяльності медіації. Наприклад,

не застосовувати медіацію у кримінальних справах до всіх осіб. На їхню думку це дискримінує відновне правосуддя, аргументуючи це тим, що є такі справи, в яких медіація буде не доречною, через те, що злочинець буде мати змогу обійти Кримінальний кодекс України і таким способом буде намагатися уникнути покарання за вчинений ним злочин. На нашу думку, медіацію можна застосовувати до будь-яких конфліктних справ, через те що, медіація дає змогу правопорушнику реабілітуватися у суспільстві. Звичайно покарання за вчинене правопорушення він змушений буде понести, але медіація має на меті не тільки покарання правопорушника, а й розібратися у конфлікті що виник між порушником та потерпілим. Це дасть змогу «розставити всі крапки над і» та вирішити конфлікт, який склався в цій ситуації. Але все таки є такі ситуації, коли медіацію не слід застосовувати. До таких ситуацій, на нашу думку, можна віднести:

- конфлікти громадян з державою. Ці спори не можна вирішити за допомогою проведення медіації, так як не можна повною мірою поспілкуватися з одною із сторін – з державою. А її представники не мають таких повноважень, щоб без суду вирішувати такі конфлікти;

- конфлікт, у якій одна із сторін є недієдатною. Тут все зрозуміло, недієдатна особа не може керувати своїми діями, тому і застосування медіації в такій ситуації неможливо.

Ці категорії слід би було закріпити в законодавстві, що б не виникали щодо цього проблеми.

Поданий законопроект також зобов'язує медіаторів мати певні кваліфікаційні навички та на професійному рівні здійснювати медіацію. Тобто, законопроект встановить певні вимоги до медіаторів. На нашу думку, доцільно також було би видавати ліцензії медіаторам. Наприклад, щоб стати медіатором потрібно було б здати певні екзамени, пройти стажування та прийти курси загальної психології. Ще одним недоліком законопроекту є те, що він не встановлює чіткої правової регламентації порядку доступу до професії медіатора [7]. Тому потрібно створити централізований заклад, який би надавав кваліфікаційні навички медіаторам, проводив контроль за медіаторами, приймав екзамени щодо кваліфікації медіаторів та видавав (позбавляв) ліцензії медіаторів.

У законопроекті «Про медіацію» також передбачено, що медіація поширюється на цивільні, господарські, адміністративні, трудові, кримінальні справи, а також і на сімейні. Крім того, зазначається, що медіація може бути проведена на різних етапах слідства, під час або після звернення до суду (третейського суду), а також коли особа вже відбуває покарання. Якщо сторона медіації вчинила тяжкий або особливо тяжкий злочин, медіація може бути проведена виключно щодо обсягу та способу компенсації завданої цим злочином шкоди. Регламентується, що медіатор не залежить від сторін медіації, державних органів, інших юридичних і фізичних осіб. Втручання державних органів, будь-яких юридичних і фізичних осіб у діяльність медіатора при підготовці та проведенні медіації забороняється [7]. Це досить важливі норми, які потрібні для правової реалізації медіації в Україні.

Ще одним досить важливим питанням є договір, який затверджує рішення сторін. Умови цього договору повинні виконуватися обома сторонами, які підписали його. У разі не виконання стороною узятих на себе зобов'язань за таким договором інша сторона має право звернутися до суду у встановленому законом порядку для захисту порушених прав і законних інтересів [3]. Також слід надати можливість медиатору засвідчувати, певною мірою, цей договір. Наприклад, видати медиаторам певні печатки, за допомогою яких, вони зможуть засвідчувати такий договір.

Щоб краще зрозуміти важливість прийняття цього законопроекту, приведемо приклад своїх сусідів поляків, які зробили цей важливий для себе крок – на законодавчому рівні закріпили інститут медіації. Ми звертаємося до досвіду поляків щодо законодавчого закріплення медіації через те, що Польща і Україна ще недавно (після розвалу СРСР) були на одному щаблі розвитку. Просто Польща зуміла подолати певні труднощі та впевнено рухається вперед, а Україна тільки намагається подолати труднощі які постали перед нею після розпаду СРСР. Тому на нашу думку, використання практики Польщі є найбільш доречним. Згідно статистики, наданої Міністерством юстиції Польщі (Ministerstwo Sprawiedliwości), у 2010 році на медіацію в кримінальних справах була передана 2541 справа, із них 89,5 % спорів завершилися укладенням угод; на медіацію в справах неповнолітніх осіб, що вчинили злочин – 348 справ, 75% з яких завершилися успішно; на медіацію в цивільних справах – 2196 справ; на медіацію в сімейних справах – 1092 справи; на медіацію в господарських справах – 848 справ [5]. Процедура медіації застосовується практично в усіх галузях – в кримінальних, цивільних, сімейних, трудових, господарських спорах, а також у справах про вчинення злочину неповнолітніми особами. Єдиний Закон, що регулював би процедуру медіації, відсутній, але правову регламентацію до цього інституту, а також правового статусу медіаторів забезпечує наявність великої кількості

підзаконних нормативно-правових актів, а також відповідні положення у процесуальних кодексах. Крім того, правове регулювання медіації здійснюється за допомогою міжнародно-правових актів, серед яких – Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та ради від 21 травня 2008 року «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах», Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету міністрів державам-членам щодо медіації в цивільних справах від 18 вересня 2002 року, Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради щодо медіації у кримінальних справах від 15 вересня 1999 року, Рекомендація № R (98) 1 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради щодо медіації в сімейних справах від 21 січня 1998 року, Європейський кодекс поведінки медіаторів, прийнятий Європейською комісією 2 липня 2004 року у Брюсселі [6].

Висновки і пропозиції. В результаті нашого дослідження було проаналізовано процедури медіації, а також досліджена можливість закріплення на законодавчому рівні інституту медіації в Україні. Було проведено аналіз міжнародної практики інституту медіації. Також були сформувані такі шляхи (етапи) законодавчого закріплення медіації:

1. Доповнення законопроекту «Про медіацію» міжнародними нормами, які би в повній мірі регулювали інститут медіації.

2. Донесення до суспільства корисності використання медіації (через правоохоронні органи, суди та виправні заклади).

3. Прийняття Верховною Радою України законопроекту «Про медіацію» зі всіма важливими поправками.

4. Створення спеціалізованих закладів які би проводили навчання медіаторів та контроль за їхньою діяльністю.

Це допоможе Україні просунути далі в плані забезпечені реалізації захисту особи та реабілітації порушника. Також це дасть можливість «мирним способом» (без суду) вирішувати певні спори та конфлікти.

Список літератури:

1. Основні поняття про медіацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.
2. Медіація як інструмент вирішення податкових спорів / Київська незалежна судово-експертна установа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m.kise.ua/mob-id-ournew.php?id=20>.
3. Тісногуз В. Медіація – один з альтернативних методів вирішення спорів / Тісногуз В // Правовий тиждень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&new_sid=122934.
4. Ясиновський І.Г. Історичний аспект розвитку інститутів медіації та сучасні тенденції його розвитку / Ясиновський І.Г // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-2/part_1/11.pdf.
5. Міністерство юстиції Республіки Польща. Офіційна інтернет-сторінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacja>.
6. Поліщук М.Я. Становлення медіації як альтернативного способу вирішення спорів: досвід Польщі / Поліщук М.Я // Науковий вісник Ужгородського національного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6691/1/%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%9C%D0%95%D0%94%D0%86%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%87.pdf>.
7. Становлення медіації в Україні: як знаходити компроміс без суду / Українське право – 22.12.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrainepраво.com/news/ukraine/stanovlennya-med-ats-v-ukra-n-yak-znakhoditi-komprom-s-bez-sudu/?month=4&year=2016&spphrase_id=15974.

Мищук И.В., Слабьяк Т.Б.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ УРЕГУЛИРОВАНИЕ МЕДИАЦИИ В УКРАИНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Аннотация

В данной работе проведен анализ применения медиации, пути законодательного закрепления института медиации в Украине, а также возможность применения международной практики, как образец для проведения медиации в Украине.

Ключевые слова: примирительные процедуры, медиация, спор, конфликт.

Mishtshuk I.V., Slabyak T.B.

National University of Water and Environmental Engineering

LEGISLATION OF MEDIATION IN UKRAINIAN SOCIETY

Summary

This paper analyzes the use of mediation through legislative consolidation of the institute of mediation in Ukraine as well as the applicability of international experience as a model for mediation in Ukraine.

Keywords: conciliation, mediation, dispute, conflict, restorative justice.

УДК 342.736 (477)

ЕЛЕКТРОННІ ПЕТИЦІЇ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Пасічнюк В.Б., Гонтарук О.С.

Національний університет водного господарства та природокористування

Стаття присвячена функціонуванню електронних петицій в Україні зараз. Особлива увага присвячена законодавчому регулюванню такого сервісу, його позитивним та негативним аспектам. Запропоновано шляхи удосконалення такої форми офіційного звернення до органів державної влади.

Ключові слова: електронна петиція, звернення громадян, ініціатор петиції, законодавство, комунікація.

Постановка проблеми. Електронні петиції як демократичний механізм взаємодії влади та суспільства нині практикуються у понад сімдесяти п'яти державах світу. Україна запровадила його лише у 2015 році. Зважаючи на те, що інститут електронних петицій не цілком виправдав сподівання, які на нього покладали як громадяни так і самі органи державної влади існує необхідність у науковому дослідженні такої форми громадської участі та виявленні переваг та недоліків її функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у наукові дослідження щодо такого механізму взаємодії влади та суспільства в Україні як електронні петиції зробили такі вчені як: Афанасьєва В., Белікова М., Решота В. та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У липні 2015 року було внесено зміни до Закону України «Про звернення громадян», якими було запроваджено таку форму звернення як електронна петиція. Це був досить прогресивний крок для нашої держави. Важливість інститут електронних петицій полягає в тому, що громадяни мають можливість висловити свої думки та ідеї, об'єднати навколо них одномудців та зобов'язують владу розглянути цю пропозицію, влада ж у свою чергу може у режимі онлайн дізнатись що турбує суспільство.

Мета статті. Метою статті є дослідити законодавче закріплення електронних петицій та використання сервісу е-петицій зараз, визначити проблеми, які виникли упродовж трирічного використання цього механізму та запропонувати шляхи удосконалення його у майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Розгляд нашого питання розпочнемо з дослідження поняття «петиція». Так, під «петицією» розуміється індивідуальна або колективна вимога, звернення, пропозиція, скарга, прохання, клопотання, яка подається в органи державної влади у письмовій формі [3, с. 578].

Законодавство не встановлює точного визначення поняття «електронна петиція». Однак з Закону України «Про звернення громадян» можна зрозуміти, що під електронною петицією слід розуміти особливу форму звернення до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органів місцевого самоврядування через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на її підтримку [5].

Право громадян направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб гарантоване статтею 40 Конституції України [4].

Реалізацію цього права забезпечує Закон «Про звернення громадян», який серед іншого регламентує процедури подачі та розгляду електронних петицій [5].

У статті 5 цього закону електронна петиція визначається як особлива форма колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування. Звідси випливає, що на відміну від звернень громадян, які направляються до будь-якого органу влади, посадової чи службової особи, електронні петиції можуть подаватися тільки до згаданих адресатів. А тому вони не можуть бути адресовані окремим центральним органам виконавчої влади, обласним і районним державним адміністраціям, територіальним підрозділам органів виконавчої влади тощо.

Згідно зі статтею 23 Закону, громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, що збирає підписи на підтримку електронної петиції [5]. Цей пункт закріплює, що не тільки органи влади можуть організувати та реалізовувати петиційний процес, а й будь-яке громадське об'єднання.

Електронні петиції, як і звернення громадян, можуть складатися у довільній формі. Проте законодавство висуває певні обов'язкові вимоги до змісту і структури звернень громадян, відповідно й електронних петицій.

В електронній петиції має бути викладено суть звернення, зазначено прізвище, ім'я, по батькові автора (ініціатора) електронної петиції, адресу електронної пошти, тому що створення анонімних петицій не допускається.

Обов'язково на веб-сайті відповідного органу або громадського об'єднання зазначається дата початку збору підписів та інформація щодо загальної кількості та переліку осіб, які підписались.

Електронна петиція не може містити заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання

міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, заклики до вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини [5].

Аналізуючи Закон України «Про звернення громадян» учені умовно поділяють процедуру подання і розгляду електронних петицій на стадії. Зокрема виділяють сім стадій подання і розгляду електронних петицій.

Перша стадія – це ініціювання петиції. На цьому етапі текст електронної петиції формулюється на офіційному веб-сайті відповідного органу влади чи веб-сайті громадського об'єднання, що збирає підписи, із використанням спеціальної форми, яку заповнює автор (ініціатор).

Другою стадією є перевірка електронної петиції. Орган влади, на сайті якого вона створена, упродовж двох робочих днів перевіряє її на предмет відповідності вимогам закону. Якщо текст петиції відповідає вимогам законодавства, тоді вона оприлюднюється для збору підписів. У разі виявлення невідповідностей, петиція не оприлюднюється, про що обов'язково повідомляється автор (ініціатор).

Наступна стадія – Оприлюднення петиції на офіційному веб-сайті адресата. При цьому обов'язково зазначається дата початку збирання підписів (дата оприлюднення петиції) та інформація щодо загальної кількості й переліку осіб, які підписали електронну петицію.

Після цього розпочинається збір підписів на підтримку петиції. За законом, електронна петиція, адресована Президентові України, Верховній Раді України чи Кабінету Міністрів України, розглядається за умови збирання на її підтримку не менш як 25 тисяч підписів громадян протягом не більше ніж 3 місяців з дня її оприлюднення. Електронна петиція, яка в установленний строк не набрала необхідної кількості голосів на її підтримку, після завершення строку збирання підписів розглядається як звернення громадян.

П'ятою стадією є надсилання петиції адресату. Цей етап зустрічається лише у випадках, коли збір підписів на підтримку петиції здійснюється через сайт громадського об'єднання. Якщо відповідна петиція набрала необхідну кількість підписів, то не пізніше наступного дня після завершення строку збирання підписів, вона має бути надіслана громадським об'єднанням на офіційний веб-сайт органу влади, якому адресована.

Шоста стадія – це розгляд електронної петиції. За законом, розгляд електронної петиції здійснюється невідкладно, але не пізніше, ніж за десять робочих днів (на відміну від місяця, що відведений на розгляд звичайних звернень громадян). При цьому порядок розгляду електронної петиції визначається самим тим органом, якому вона адресована.

Останньою стадією є публікація результатів розгляду петиції. Відповідь на електронну петицію не пізніше наступного робочого дня після закінчення її розгляду оприлюднюється на офіційному веб-сайті органу, якому вона була адресована, а також надсилається у письмовому вигляді автору (ініціатору) електронної петиції. У відповіді на електронну петицію повідомляється про результати розгляду порушень у ній питань із відповідним обґрунтуванням [1].

Електронні петиції виконують декілька функцій. Вони:

- допомагають вивести ту чи іншу проблему на порядок денний;
- дозволяють запропонувати власний варіант піднятої проблеми, завдяки чому громадяни долучаються до процесу ухвалення рішень;
- поживляють комунікацію між самими громадянами, адже для того, щоб зібрати.

Для того, щоб підтримати електронну петицію або створити нову, потрібно зареєструватися на сервері. Для цього необхідно заповнити форму на сторінці «Реєстрація». Реєструючись потрібно вказати свою електронну адресу, пароль та погодитись з обробкою персональних даних. Далі система попросить надати персональні дані на вибір – Bank ID, електронно-цифровий підпис або податковий номер. Це додаткова верифікація даних.

Для того щоб створити петицію потрібно натиснути кнопку «Створити петицію», зазначити суть звернення, текст петиції та ввести захисний код. Після цього петиція потрапляє на перевірку адміністратора веб-сайту Офіційного представництва на відповідність вимогам

Електронна петиція, яка відповідає встановленим вимогам, оприлюднюється у розділі електронних петицій на сторінці «Триває збір підписів» протягом двох робочих днів з дня її надсилання автором (ініціатором).

У разі невідповідності електронної петиції встановленим вимогам оприлюднення такої петиції не здійснюється, про що автор (ініціатор) електронної петиції отримує повідомлення на вказану ним адресу електронної пошти.

Для того, щоб підтримати вже створену електронну петицію, користувач повинен перейти на сторінку цієї петиції, ознайомитися з її текстом і натиснути кнопку «Підписатися». Зарахування голосу користувача, який здійснив вхід на веб-сайт, відбувається одразу ж.

Щоб з'ясувати на скільки ж актуальний інститут електронних петицій серед громадян України Центром Разумкова та Київським міжнародним інститутом соціології було проведено опитування у 2015 та у 2017 роках. У результаті було виявлено, що у 2015 році обізнаність людей становила 26,3% (опитано 2002 респонденти), а за 2 роки обізнаність населення щодо інструменту е-петиції збільшилась на 1,2% (опитано 2017 респондентів). Можна стверджувати, що обізнаність залишилась практично незмінною.

Впровадження інститут електронних петицій є позитивним аспектом у розвитку України як демократичної та правової держави. До переваг електронних петицій відносять:

- свобода вираження – петиції підкреслюють важливість проблеми;
- питання, яке піднімають – питання публічного інтересу(об'єднує багатьох людей);
- спрощений порядок розгляду петицій;
- економія часових та матеріальних витрат осіб, які звертаються з електронною петицією;
- відновлення діалогу між органами влади та громадянами [2].

Подача та розгляд електронних петицій обмежує деякі категорії людей у їхньому праві на звернення. Причиною цього є деякі прогалини

у законодавстві України щодо електронних петицій.

По-перше, нічого не зазначається про осіб з обмеженими можливостями, які також мають право на звернення, тобто подачу електронної петиції. Особа може бути сліпою чи глухою і для неї повинна бути передбачена наявність усіх видів інформації в тій формі, яка є сприйнятливою саме для неї.

По-друге, можна припустити обмеженість іноземців та осіб без громадянства в праві подачі петицій. У Законі вказано, що Громадяни можуть звернутись з електронними петиціями через веб-сайт відповідного органу, проте відповідно до того ж закону, особи, які не є громадянами України і законно знаходяться на її території, мають таке ж право на подання звернення, як і громадяни України [5]. Тому уточнення потребує термін «громадяни».

По-третє, наявність електронної пошти або ж її відсутність є правом особи, а не її обов'язком, тому недоречним є вказівка на обов'язковість її зазначення.

Не можна оминати і так звані «проблеми досвіду», що проявились за три роки користування цим сервісом.

В очі відразу потрапляє хаотичність. На одній сторінці відображається 20 петицій, таких сторінок на даний момент є 34, рядок пошуку шукає тільки за словами з заголовка, а не з тексту. Також відсутня каталогізація з тем петиції. Це ускладнює знаходження потрібної петиції.

В розділі сайту петицій присутні ознаки порушення конфіденційності та персональних даних підписантів. Після кожної петиції подається перелік осіб, які проголосували за петицію. Варто зазначити, що при реєстрації на сайті повідомлення про таке оприлюднення відсутнє.

По-третє, це складності в реєстрації і проблеми з голосуванням. Є велика кількість людей, які при бажанні створити чи підтримати певну петицію просто не змогли цього зробити через проблеми в реєстрації, додатковій верифікації та постійно зависаючий сервіс.

Окремий різновид складають петиції, які умовно можна назвати «тролінговими». До них належать, різні жартівливі петиції, які створюються лише задля розваги. Однією з таких петицій є петиція створити «Поліцію моди», щоби слідувати за зовнішнім виглядом громадян.

Серед місцевих петицій є ті, які прямо порушують вимоги закону, зокрема, у Вінниці була ініційована петиція з вимогою прибрати «тарифний майдан». Автор просив демонтувати наметове містечко. Ця вимога містить явні ознаки посягання на право проводити мирні зібрання, гарантоване Конституцією України, Європейською конвенцією. На час розгляду цієї петиції «тарифний майдан» уже завершився, тому міська рада відповіла автору, що намети демонтовані. До того ж жодного разу не згадала про це право.

Велика кількість петицій є схожими за змістом, відповідно голоси за петицію розсіюються і не набирають потрібної кількості голосів.

Найбільшою ж проблемою варто вважати те, що наше суспільство виявилось недостатньо готовим до використання такого механізму взаємодії влади та суспільства. Не зважаючи на те, що модератор сайту електронних петицій до Президента України зазначає: «Петиція надіслана не за адресою, нівелює сам цей інструмент», ми відправляємо на сайт голови держави петиції, що стосуються чи то налаштування режиму світлофорів чи жетонів у Київському метрополітені.

Беручи до уваги практику електронних петицій в Україні можна запропонувати декілька вдосконалень.

Розробити механізм обміну інформації між авторами петиції та державними органами. Існуючий сервіс е-петицій не дає підписантам технічної можливості контактувати між собою, варто створити якийсь чат або ж сайт, де підписанти могли б обмінюватись своїми думками.

Створити спеціальний комітет чи координаційний центр, що оброблятиме е-петиції. Перевага комітету полягає в тому, що він меншою мірою буде орієнтувати громадян щодо того, кому подавати запит, і зменшить рівень дублювання петицій.

Забезпечити додаткові критерії прийнятності е-петицій для опублікування. Закон України передбачає мінімальні вимоги щодо прийнятності е-петицій. Отже, публікується практично кожний запит. В результаті цього виникають несерйозні чи жартівливі петиції. Слід розглянути можливість впровадження суворіших критеріїв прийнятності відповідно до міжнародних практик та перевіряти перед публікацією запиту, чи відповідає він суспільному інтересу.

Провести навчання для громадян та органів влади. Держава повинна забезпечити просвітницькі та навчальні заходи щодо користування цим інструментом.

Потрібно Закон України «Про електронні петиції» в якому будуть норми, що регулюватимуть і процес подачі, і процес розгляду електронних петицій, в якому буде роз'яснено повноваження органів державної влади відносно електронних петицій, в якому будуть вирішені усі зазначені проблеми. Саме Закон України має допомогти сервісу е-петицій повністю реалізувати свої функції.

Отже, такий інструмент взаємодії влади і суспільства має як свої переваги так і свої недоліки. По-перше, електронні петиції стали популярними, влада запроваджує е-сервіси і дослухається до громадян. Автори петицій стають лідерами громадської думки і формують активні міські спільноти. Однак, законодавче регулювання електронних петицій має ряд білих плям та неточностей, що потребують усунення. Також залишає бажати кращого в Україні і культура ініційовання петицій, люди не є достатньо обізнаними про цей сервіс. І хоч від запровадження сервісу е-петицій в Україні пройшло три роки, простір для вдосконалення залишається і зміни не повинні змушувати на себе чекати.

Список літератури:

1. Афанасьєва В. Електронна демократія в дії: як працюватиме е-петиція? [Електронний ресурс] / В. Афанасьєва – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/08/4/7076514/>
2. Белікова М.І. Електронні петиції: переваги та недоліки [Електронний ресурс] / М.І. Белікова. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13014/1/Bielikova_13-15.pdf.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – 5-те вид. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1008 с.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
5. Про звернення громадян : Закон України від 02 жовтня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>.

Пасичнюк В.Б., Гонтарук О.С.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

**ЭЛЕКТРОННЫЕ ПЕТИЦИИ В УКРАИНЕ:
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ****Аннотация**

Статья посвящена функционированию электронных петиций в Украине сейчас. Особое внимание уделено законодательному регулированию такого сервиса, его положительным и отрицательным аспектам. Предложены пути совершенствования такой формы официального обращения в органы государственной власти.

Ключевые слова: электронная петиция, обращения граждан, инициатор петиции, законодательство, коммуникация.

Pasichniuk V.B., Hontaruk O.S.

National University of Water and Environmental Engineering

**ELECTRONIC PETITIONS IN UKRAINE:
THE MODERN STATE AND LEGAL PROVIDING****Summary**

The article is devoted to the functioning of electronic petitions in Ukraine now. Particular attention is paid to the legislative regulation of such a service, its positive and negative aspects. The ways of improving this form of official appeal to state authorities are proposed.

Keywords: electronic petition, petition, petition initiator, legislation, communication.

УДК 343.98

ПРОБЛЕМИ БОРЬБИ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Петровський О.М., Лівчук С.Ю.

Національний університет водного господарства та природокористування

У статті проведено дослідження у сфері боротьби з кіберзлочинами в ЄС і США, виділено позитивні сторони, які було б доцільно запровадити в Україні. Також проаналізовано проблеми, що виникають в області боротьби з комп'ютерними злочинами в Україні і надано пропозиції шляхів їх вирішення.

Ключові слова: кіберзлочинність, інформаційний злочин, інформація, боротьба, протидія, Стратегія, NERC SIP.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Верховною Радою України було зроблено спробу врегулювати відносини, що виникають у кіберпросторі, а саме ухвалено Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки в Україні». Незважаючи на ці кроки Україна постійно стає жертвою кібератак, в зв'язку з чим питання протидії кіберзлочинності набуває особливої актуальності.

Метою статті є аналіз та дослідження проблемних питань протидії кіберзлочинності в Україні та на цій основі надати пропозиції щодо їх вирішення.

Виклад основних положень. Сьогодні у багатьох зарубіжних країнах налагоджена система співробітництва, що обумовлюється необхідністю обміну досвідом на міжнародному рівні. Ці питання координуються кожною країною відповідно до розробленої та діючої стратегії кібербезпеки: США та більшість країн-учасниць ЄС у своїх стратегіях виносять питання боротьби з кіберзлочинністю на передові позиції. Саме США стала першою країною, яка прийняла відповідний закон та створила Національну стратегію безпеки в кіберпросторі. Причиною написання даного документу стала терористична атака 11 вересня 2001 року. Стратегія була частиною більш загальної Стратегії забезпечення національної безпеки (National Strategy for Homeland Security). Крім того, за оцінками фахівців, саме в США щорічно втрати корпорацій від злочинності перевищують 200 млрд, а від комп'ютерних злочинів – 6 млрд. дол., тому питання боротьби з кіберзлочинністю для цієї країни є надзвичайно актуальним [9].

На державному рівні в США були прийняті такі важливі програмні документи, які створюють фундамент для боротьби з кіберзлочинністю, як: Міжнародна стратегія для кіберпростору «Прогнозування, безпека, відкритість у мережевому світі» (2011); Кіберстратегія Міністерства оборони від квітня 2015 року; Міжвідомчий план дій з кібербезпеки систем управління (Cross-Sector Roadmap for Cybersecurity of Control Systems); План дій з посилення кібербезпеки найважливіших об'єктів інфраструктури (Roadmap for Improving Critical Infrastructure Cybersecurity, 2014); План дій з забезпечення кібербезпеки систем енергопостачання (Roadmap to Achieve Energy Delivery Systems Cybersecurity). Загалом у США проводиться виважена політика щодо боротьби з кіберзлочинністю, що дозволяє залучати до

співпраці урядові організації та зацікавлених осіб, таким чином об'єднуючи їх зусилля.

Щодо кримінального законодавства США у сфері кіберзлочинності, то воно включає в себе Закон «Про боротьбу зі спамом» (Controlling the Assault of Non-solicited Pornography and Marketing, 2003); Закон «Про злочини, пов'язані з засобами доступу» (Fraud and related activity in connection with access devices); Закон «Про злочини, пов'язані з комп'ютерами» (Fraud and related activity in connection with computers); Закон «Про злочини, пов'язані з електронною поштою» (Fraud and related activity in connection with electronic mail); Закон «Про перехоплення електронних повідомлень та прослуховування переговорів» (Wire and Electronic Communications in Terception and Interception of Oral Communications); Закон «Про зберігання повідомлень та доступ до записів транзакцій» (Stored Wire and Electronic Communications and Transactional Record Access) [6]. Усі види кіберзлочинів поділяються на три групи: злочини проти інтелектуальної власності; злочини, що завдають шкоди комп'ютерному обладнанню; злочини проти користувачів комп'ютерної мережі.

Для протидії кіберзлочинності в США були створені спеціальні підрозділи та відомства:

1. Electronic Crimes Task Forces ECTF підрозділ Секретна служба США (United States Secret Service USSS), що було створене у 1865 році для розслідування і запобігання фальшивомонетництва. Проте з роками відбулась еволюція її функцій і на сьогоднішній день Секретна служба США бореться з економічними та комп'ютерними злочинами [3].

2. Федеральне агентство США, що підпорядковане міністерству внутрішньої безпеки США (уведено в підпорядкування в 2003 р. до цього було підпорядковано міністерству фінансів США). Воно утворює взаємодію між службами, правоохоронними органами (федерального рівня, рівня штату, локальними), приватним сектором, академічним співтовариством, що в свою чергу виявляють і запобігають кіберзлочинам.

3. US Cyber Command (Військовий підрозділ, який здійснює свою діяльність у кіберпросторі).

4. United States Computer Emergency Readiness Team (Національний відділ кіберзахисту Департаменту внутрішньої безпеки США).

5. Computer Crime and Intellectual Property Section (Відділ комп'ютерної злочинності і інтелектуальної власності).

6. Internet police (Інтернет-поліція, мережева поліція).

Поряд з США активну боротьбу з кіберзлочинністю проводить в країнах Європейського Союзу. В ЄС створений необхідний нормативно-правовий фундамент з питань захисту кіберпростору. Стратегія кібербезпеки ЄС була прийнята в 2013 році. Її особливістю є те, що стратегією були охоплені різні аспекти кіберпростору, зокрема, внутрішній ринок, правосуддя, внутрішня та зовнішня політика.

Разом із Стратегією була розроблена та прийнята законодавча пропозиція про посилення безпеки інформаційних систем ЄС. Пріоритетами міжнародної політики ЄС у кіберпросторі, як їх визначає Стратегія, є:

– Свобода та відкритість: стратегія визначає принципи користування основоположними правами людини та громадянина у кіберпросторі;

– Застосування законодавства ЄС у кіберпросторі в тій самій мірі, як і у фізичному світі. Відповідальність за безпеку кіберпростору лежить на усьому суспільстві: від звичайних громадян до цілих держав;

– Розвиток потенціалу кібербезпеки через співробітництво з міжнародними партнерами та організаціями, приватним сектором та громадянським суспільством [1].

Не зважаючи, на прийняття такого важливого стратегічного документа, все ж існують численні загрози. Серед основних недоліків системи кібербезпеки ЄС можна виділити:

По-перше, відсутність єдиної європейської системи реагування на кібератаки.

По-друге, відмінність стандартів у сфері кібербезпеки в різних країнах. По-третє, відсутність чіткого уніфікованого категоріального апарату.

По-четверте, недостатній рівень координації діяльності між наднаціональними і національними цивільними та військовими органами, що призводить до дублювання їх завдань.

По-п'яте, низький рівень обміну інформацією про кіберінциденти між державами-учасницями.

По-шосте, недостатній рівень державно-приватного співробітництва, що обумовлено низькою зацікавленістю приватного сектора представляти державним структурам інформацію про кіберінциденти.

По-сьоме, значна диспропорція рівня готовності до протидії кіберзагрозам на національному рівні. На сьогодні тільки 10 з 27 країн ЄС відпрацювали національні стратегії кібербезпеки. На сьогодні найзахищенішими країнами є Данія, Великобританія, Фінляндія, Швеція, Франція і Нідерланди [5].

Франція орієнтується на те, щоб інформаційні системи були здатні протистояти подіям в кіберпросторі, які можуть негативно вплинути на доступність, цілісність і конфіденційність інформації. Франція робить ставку на технічні засоби захисту інформації, боротьбу з кіберзлочинністю і встановлення кіберзахисту. Відповідно до оприлюдненої стратегії Франції в галузі оборони і безпеки інформаційних систем [2], основними цілями є:

1. Мати кіберзахист світового рівня.

2. Гарантувати свободу рішень Франції шляхом захисту конфіденційної та секретної інформації.

3. Зміцнити кібербезпеку критичної національної інфраструктури.

4. Забезпечити безпеку в громадянському кіберпросторі.

17 липня 2014 року Прем'єр-міністр Франції оприлюднив першу глобальну політику безпеки інформаційних систем, яка фіксує правила захисту державних інформаційних систем і якою держава демонструє свою рішучість надавати приклад у сфері досягнення необхідного рівня кібербезпеки. 27 березня 2015 року Декретом № 2015-351 уряд Франції сформулював нові положення безпеки інформаційних систем операторів галузей, роль яких має критичне значення для життєдіяльності нації. Зазначене свідчить, що питання безпеки інформаційного простору у сучасному світі є особливо актуальними та потребують розв'язання на державному рівні [10].

Підхід Сполученого Королівства також спрямований на розвиток кібербезпеки. Мета: вивести Сполучене Королівство на перше місце з інновацій, інвестицій та якості сервісів у сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій, і тим самим, в повній мірі скористатися всіма перевагами і достоїнствами кіберпростору. Необхідно виключити ризики типу кібератак злочинців, терористів та інших держав з метою зробити кіберпростір безпечним для громадян і економіки.

Зауважимо також, що в країнах ЄС активно створюються спеціальні органи боротьби з кіберзлочинністю. В загальному ці органи можна поділити на дві групи. Першу групу складають органи, що займаються формуванням та реалізацією національної політики по боротьбі з кіберзлочинністю. Другу групу складають органи, що здійснюють запобігання та розслідування злочинів, що вчиняються в кіберпросторі.

Формування національної політики щодо забезпечення кібербезпеки здійснюють органи загальної компетенції або ж спеціально створені органи. Так, органами загальної компетенції є Комітет з питань безпеки Фінляндії, Центр захисту національної інфраструктури Великобританії, Управління національної безпеки Чехії, Національне управління з питань безпеки та контр тероризму, Міністерство адміністрації та впровадження цифрових технологій Польщі. Ряд зарубіжних країн, також створили спеціальні органи, завданням яких є формування і реалізації політики у сфері кібербезпеки. Так, у Франції діє Національна служба безпеки інформаційних технологій, у Великобританії функціонує Управління кібербезпеки та інформаційного забезпечення, у Австрії – Керівна група з кібербезпеки.

Отже, зарубіжні країни використовують такі основні напрямки боротьби зі злочинністю: створення політичних програм боротьби зі злочинністю; нормативно-правове регулювання інформаційної сфери; встановлення кримінальної відповідальності за кіберзлочини; міжнародне співробітництво у сфері протидії кіберзлочинності; створення спеціальних органів для попередження та розкриття кіберзлочинів.

Враховуючи досвід розвинених країн Україна має можливість використати дієві способи та методи, щодо запобігання та кращого виявлення кіберзлочинів. Аналіз протидії кіберзлочинності у багатьох країн-членів ЄС та США дозволяє зробити висновок про те, що вітчизняна система потребує вдосконалення, зокрема приведення у відповідність до міжнародних стандартів. З цією метою варто:

1. Сформувати державну політику так, щоб можна було б забезпечити досконалу боротьбу з кіберзлочинністю та залучити до цієї проблеми громадські та урядові організації.

2. Забезпечити технічний розвиток інновацій, що буде гарантувати кібербезпеку.

3. Удосконалити діяльність та переглянути повноваження спеціальних органів, сферою праці яких є кіберпростір та боротьба з кіберзлочинами.

4. Затвердити на законодавчому рівні більш широкий перелік злочинів які відносяться до кіберзлочинів та збільшити міру покарання.

У той час, коли у світі ведеться активна боротьба з кіберзлочинністю, Україна у цьому ж напрямі робить повільні і невпевнені кроки. Нормативне регулювання сфери кібербезпеки в Україні не є чітко врегульованим. що і сприяє загостренню даної проблеми. На сьогоднішній день Україна є лідером серед країн, які найчастіше страждають від кібератак. Так, у 2011 рік було здійснено 131 злочин у сфері кіберзлочинності з роками результати ставали дедалі гіршими. У 2012 році було вчинено вже 255 злочинів у сфері електронно-обчислювальних машин, а за 2013 рік – 595 злочинів. За даними 2016-2017 рр., офіційно зафіксовано 705 таких злочинів і, за прогнозами, з роками ця кількість буде лише зростати [4].

Для ефективної боротьби з кіберзлочинністю в Україні, за прикладом зарубіжних країн варто було б: створити політичне підґрунтя (концептуальний рівень), удосконалити систему законодавства (законодавчий рівень), визначити систему органів, основними функціями яких було б забезпечення кіберзахисту України (інституціональний рівень).

Одним із перших кроків в напрямку створення політичного підґрунтя стало прийняття Указу Президента «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України» [6].

Основною метою даної Стратегії є забезпечення безпечних умов користування кіберпростором, захист інтересів особистості, суспільства і держави. Враховуючи всі позитивні та негативні сторони за умовами Стратегії Україна повинна утворити велику високотехнічну систему для забезпечення надійності і безпеки зв'язку в інформаційній сфері. А враховуючи стан України в даних питаннях це здається не простим завданням. Також, Стратегією визначено мету щодо утворення «активного кіберзахисту», що спрямована на розширення правових меж сектора безпеки і оборони в кіберпросторі, створення засобів та інструментів які б могли відповідати на агресію у віртуальному просторі.

Названа Стратегія потребує чималих змін і перетворень у законодавстві, але безсумнівно,

вона є хорошим поштовхом для позитивних змін у сфері кібернетичної безпеки.

Крім того, Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 155-р «Про затвердження плану заходів на 2017 рік з реалізації Стратегії кібербезпеки України» було затверджено заходи, спрямовані на удосконалення нормативно-правового регулювання кібербезпеки, створення технологічної складової національної системи кібербезпеки, налагодження більш тісного співробітництва з міжнародними партнерами України, налагодження процесу підготовки кадрів у сфері кібербезпеки.

Щодо законодавчої складової, то Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» беззаперечно став найбільш прогресивним кроком для держави у сфері боротьби з кіберзлочинністю. Суттєвими перевагами закону можна назвати: визначення основних понять, таких як: «кіберпростір», «кіберзлочин», «кіберзлочинність», «кібертероризм» та інші. Також вказано основні принципи боротьби з кіберзлочинами як такими; зазначення основних принципів забезпечення кібербезпеки України; визначення сукупності суб'єктів забезпечення кібербезпеки та взаємопов'язаних заходів політичного, науково-технічного, інформаційного, освітнього характеру, організаційних, правових, оперативно-розшукових, розвідувальних, контррозвідувальних, оборонних, інженерно-технічних заходів, а також заходів криптографічного і технічного захисту національних інформаційних ресурсів, кіберзахисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури.

Хоча цей закон і дав великий поштовх для розвитку національного законодавства з питань забезпечення кібербезпеки, його все ж не можна назвати ідеальним. Проаналізувавши норми Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» нами було визначено такі основні проблеми:

По-перше, законом не визначено єдиний орган, основною функцією якого мало б стати оперативне керування над всіма суб'єктами забезпечення кібербезпеки у мирний час. Це може стати значною проблемою, адже функції органів чітко не розмежовані, а це приводить до дублювання деяких повноважень, що, на нашу думку, є недопустимим. Наприклад, завданням РНБО стало здійснення лише координації та стратегічного управління. Генштабу – оперативне командування в «особливий період».

По-друге, відсутність трансформаційного підходу. Закон не визначає організацію, яка б управляла впровадженням кібербезпеки на загальнонаціональному рівні.

По-третє, надмірні повноваження держспецзв'язку щодо аудиту об'єктів інфраструктури, що є приватною власністю. Насамперед, це зачіпуть весь великий та середній бізнес. В той же час, Державний спеціальний зв'язок наділений правом визначення вимог для аудиторів та щодо порядку їх атестації. Це несе в собі загрозу тиску зі сторони держави на бізнесменів і на бізнес в цілому. Це також може стати поштовхом для розвитку корупції. Яскравим прикладом є видання ліцензій для аудиторів в першу чергу «своїм» підприємствам, якими, в свою чергу, перевірка

проводитиметься «на папері», що прямо суперечить державній політиці з дерегуляції.

По-четверте, загроза тотального шпигунства. За прийнятим законом Службі безпеки України надається надмірне право проводити таємні перевірки щодо кібербезпеки критичних об'єктів. По суті, СБУ надається повноваження щодо проведення хакерських атак на приватний бізнес.

По-п'яте, занадто широкий перелік об'єктів, яких стосується закону. Це не дозволить в повній мірі контролювати усіх їх і забезпечити нормальне регулювання питань забезпечення кібербезпеки для усіх об'єктів.

Таким чином, норми названого закону потребують суттєвого доопрацювання в окреслених нами напрямках.

Враховуючи викладене необхідно констатувати, що для формування ефективної системи протидії кіберзлочинності в Україні, необхідно вжити низку системних заходів на концептуальному, нормативно-правовому, та інституціональному напрямках.

– на концептуальному рівні: визначити основні загрози кібербезпеці та сформувані заходи спрямовані на їх відвернення та попередження, створити систему технологічних засобів складової національної системи кібербезпеки, налагодити більш тісне співробітництва з міжнародними партнерами України.

– на законодавчому рівні: по-перше, визначити єдиний органу, який би здійснював оперативне управління усіма суб'єктами, чім

завданням є забезпечення кібербезпеки (кібер-підрозділи силових відомств) у мирний час. Ми пропонуємо визнати таким органом Генштаб Збройних Сил України, що відповідає моделі у прибалтійських країнах;

по-друге, обмежити повноваження Державного спецв'язку та Служби безпеки України, що зменшить ризик шпигунства та розвитку корупції. Це стане можливим, якщо аудит буде проводитись незалежними аудиторами, що зменшить ризик корупціонування гілок великого та середнього бізнесу. NERC CIP в США є прикладом саморегулюючої організації, що розробила галузеві стандарти з кібербезпеки для енергетичного сектора, які можна було б запровадити в Україні;

по-третє, скасувати можливість таємних перевірок критичних об'єктів, що знаходяться у приватній власності;

по-четверте, обмежити об'єкти, які перераховані в Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», залишивши у ньому винятково ті об'єкти, які знаходяться у власності держави. Також важливим кроком стане перерахування решти критичних об'єктів, які знаходяться у приватній власності, в окремому законопроекті

– на інституціональному рівні: скоротити перелік тих суб'єктів, чії повноваження стосуються забезпечення кібербезпеки України, чітко визначити компетенцію кожного з таких органів для попередження дублювання їх функцій.

Список літератури:

1. EU International Cyberspace Policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eeas.europa.eu/policies/eu-cyber-security/index_en.htm
2. La stratégie de la France en matière de cyberdéfense et cybersécurité [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ssi.gouv.fr/publication/la-strategie-de-la-france-en-matiere-de-cyberdefense-et-cybersecurite-2/>
3. United States Secret Service USSS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.secretservice.gov/investigation/>
4. Відповідь Генеральної Прокуратури України на запит О.О. Ткача від 11.05.17 № 19/4-681 вих. - 17/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dostup.pravda.com.ua/request/statistika_kibierzlochinnosti_v#outgoing-23042
5. Европейский опыт создания эффективной системы кибербезопасности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cybersafetyunit.com/evro-peyskiy-opuyit-sozdaniya-effektivnoy-sistemyi-kiberbezopasnosti/>
6. Законодавство та стратегії у сфері кібербезпеки країн Європейського Союзу США, Канади та інших [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/INFODOVIDKA-ZAKONODAVSTVO-TA-STRATEGIYI-KIBERBEZPEKA.pdf>
7. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 19.06.2015 № 2126а / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2126a&skl=9
8. Словник термінів з кібербезпеки / за заг. ред. О. Копатіна, Є. Скулишина. – К.: Аванпост-Прим, 2012. – 214 с.
9. См.: Youtsen M. Research on European Juvenile Delinquency // HEUNI Publication Series. 1987. – № 7. – С. 57-62.
10. Стратегія захисту національного кіберпростору: досвід Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dridu.dp.ua/konf/konf_dridu/itis%20seminar%202015/pdf/22.pdf
11. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію кібербезпеки України» від 27.01.2016 р. № 96/2016/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016>

Петровский А.Н., Ливчук С.Ю.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ПРОБЛЕМЫ БОРЬБЫ С КИБЕРПРЕСТУПНОСТЬЮ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ И УКРАИНСКИЕ РЕАЛИИ

Аннотация

В статье проведено исследование в сфере борьбы с киберпреступностью в ЕС и США, выделено положительные стороны, которые было бы целесообразно ввести в Украине. Также проанализированы проблемы, возникающие в области борьбы с компьютерными преступлениями в Украине и предоставлено предложения путей их решения.

Ключевые слова: Киберпреступность, информационный преступление, информация, борьба, противодействие, Стратегия, NERC CIP.

Petrovsky O.M., Livshchuk S.Y.

National University of Water and Environmental Engineering

PROBLEMS OF COMBATING CYBERLOVICITY: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND UKRAINIAN REALITY

Summary

The article is devoted to research on the fight against cybercrime in the EU and the USA, and identifies the positive aspects that would be appropriate to introduce in Ukraine. Also analyzed are the problems that arise in the field of combating computer crimes in Ukraine and provided suggestions for ways to solve them.

Keywords: Cybercrime, Information Crime, Information, Struggle, Counteraction, Strategy, NERC CIP.

УДК 347.965.42

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Самороков В.О.

Національний університет водного господарства та природокористування

Стаття присвячена дослідженню альтернативних способів врегулювання спорів в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Охарактеризовані законодавчі передумови застосування медіації та окреслені шляхи удосконалення кримінального процесуального законодавства щодо застосування примирних процедур у справах неповнолітніх.

Ключові слова: ювенальна юстиція, відновне правосуддя, медіація, неповнолітні.

Постановка проблеми. Під час розгляду кримінальних проваджень у справах неповнолітніх основним завданням повинно стати виправлення засуджених і запобігання вчиненню ними нових злочинів. Саме тому актуальним предметом наукового пошуку є застосування нових дієвих способів впливу на неповнолітніх. На нашу думку, одним із таких інструментів може стати відновне правосуддя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання впровадження альтернативних способів врегулювання спорів були предметом дослідження таких науковців як Ю.В. Баулін, В.Т. Маляренко, З.В. Симоненко, Ю.В. Терещенко, В.М. Тертешик, Л.А. Хавронюк.

Мета статті – дослідження особливостей застосування процедур відновного правосуддя у кримінальних провадженнях, де підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітня особа.

Виклад основного матеріалу. У наш час у кримінальному провадженні на першому плані досить часто стоїть вимога не про покарання особи, що вчинила злочин, а про відшкодування завданих збитків, усунення заподіяної шкоди. Саме процедури відновного правосуддя покликані збалансувати інтереси сторін та знайти взаємовигідне для них рішення.

Концепція відновного правосуддя базується на тому, що злочин розглядається як явище, яке спричиняє шкоду конкретним особам, яких він стосується. Це потерпілі, злочинці, а також їх близькі. Такий підхід дає можливість тим, кого торкнувся злочин, відкрито розповісти про свої почуття, про те, що вони пережили, і має задовольнити їх потреби. Жертви мають право отримати репарацію, відчутти безпеку і забути про те, що з ними трапилось, а злочинці повинні зрозуміти причини та наслідки своєї протиправної поведінки і свідомо взяти на себе відповідальність. Відповідальність означає розуміння та визнання того, що було заподіяно шкоду, і вжиття певних заходів з її відшкодування [2, с. 88].

Застосування відновного правосуддя у справах неповнолітніх має певне законодавче підґрунтя. Розглянемо його більш детально. Загалом в основі системи правосуддя щодо неповнолітніх центральне місце займає Конвенція про права дитини, яка охоплює широку гаму прав дитини та наголошує на необхідності попередження правопорушень. Крім того, відповідно до різних норм ООН дітей, що вчинили не дуже серйозне правопорушення чи здійснили його в перший раз і зізналися в ньому, рекомендується передавати з формальних судових систем у відповідні

альтернативні програми. Успішні альтернативи звичайно менш формальні, не настільки страшні, а також гарантують повагу до прав неповнолітніх. Такі програми керуються чотирма основними правилами. По-перше, вони не визнають дітей винними, оскільки займаються лише тими, хто зізнався в правопорушенні. По-друге, вони не позбавляють дитину волі. По-третє, випадок може бути переданий у звичайну судову систему, якщо міри, які застосовує альтернативна система, неадекватні. По-четверте, обвинувачуваний протягом усього часу зберігає право на судовий чи розгляд юридичний перегляд [7].

Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються провадження правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила», 1985 р.), націлюють на те, щоб справи щодо неповнолітніх велись швидко, неупереджено, безпристрасно і без будь-яких затримок; вимагають щоб особи, які ведуть провадження по цих справах, мали відповідну кваліфікацію; наказують поважати право неповнолітнього на конфіденційність, щоб уникати заподіяння шкоди через непотрібну гласність ті ін. В названому контексті важливим завданням є відновне правосуддя щодо неповнолітніх [10, с. 289].

Чинне українське законодавство також містить основи для запровадження процедур відновного правосуддя. Так, Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [3] містить прогресивну норму, яка передбачає провадження на підставі угод, в рамках якого у кримінальному провадженні може бути укладена угода про примирення між потерпілим та обвинуваченою особою.

Як зазначає З. В. Симоненко, запровадження у кримінальному процесі України нового інституту, а саме укладення угоди про примирення, свідчить про обрання Україною вектору гуманізації кримінального законодавства шляхом надання можливості укладення угоди про примирення сторін для врегулювання кримінально-правового конфлікту. Також це свідчить про готовність нашої держави змінювати концепцію кримінального процесу у відповідності до європейських стандартів, що зумовить поліпшення становища всіх сторін кримінального провадження [8, с. 222]. Підтвердженням названого факту слугують також Національна стратегія у сфері прав людини, одним із пріоритетів якої є упровадження ефективної системи правосуддя щодо неповнолітніх з урахуванням міжнародних стандартів. Ще одним вагомим кроком стало створення Міжвідомчої координаційної ради

з питань правосуддя щодо неповнолітніх від 24 травня 2017 року № 357 [5].

Крім того, Постановою Пленуму Верховного суду України від 16 квітня 2004 року № 5 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» рекомендовано судам усіяко підтримувати діяльність тих громадських організацій, що ставлять за мету досягнути примирення між неповнолітнім, який скоїв злочин, і потерпілим. Надавати таким організаціям відповідну інформацію, інформувати обвинувачених про наявність таких організацій та надавати можливість звертатись до цих організацій для розв'язання конфлікту й досягнення примирення [6].

У 2011 році Указом Президента України було затверджено Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, у якій наголошується про необхідність прийняття закону про медіацію та реалізації пілотних проектів щодо створення центрів відновного правосуддя [11].

Незважаючи на наявність законодавчих передумов для здійснення процедур відновного правосуддя у справах неповнолітніх, їх впровадження відбувається надто повільними темпами. На нашу думку, основними причинами є:

1. Недостатня регламентація у кримінальному процесуальному законодавстві порядку укладення угод саме з неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим. Загалом, стаття 468 Кримінального процесуального кодексу України передбачає укладення двох видів угод: угода про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим та угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості. Однак в КПК України відсутні спеціальні норми, які регламентували б порядок та особливості укладення таких угод, де підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітня особа.

2. Специфіка національного правосуддя, зорієнтованого в основному на покарання. В правосвідомості громадян, на превеликий жаль, засіла думка про те, що основним завданням правосуддя в кримінальному провадженні є саме покарання. Однак, неповнолітній, який зазнав заходів примусу може продовжити свою неправомірну поведінку на відміну від неповнолітнього, з яким працювали та привили відчуття відповідальності за вчинене правопорушення. Відновне правосуддя є процесом вирішення правового конфлікту шляхом фокусування уваги на відновленні заподіяної потерпілим шкоди, породження

у правопорушників почуття відповідальності за їхні дії [4]. Як зазначив Джон Брейтвейт «... не пояснює, що саме та кого слід відновлювати, а також не визнає основні цінності відновного правосуддя, які полягають у тому щоб зцілити, а не завдати болю, у тому щоб надати морального уроку, у тому, щоб і спонукати саму громаду до проведення діалогу на основі поваги, у тому, щоб навчити усвідомлювати цінності прощення, відповідальності, вибачення та виправлення» [1], наголошуючи при цьому, що відновне правосуддя передбачає відновлення належного фізичного емоційного стану жертви, правопорушника та громади [9, с. 186].

3. Низька поінформованість громадян про можливість проведення процедур відновного правосуддя у справах неповнолітніх. Незважаючи на те, що створено Міжвідомчу координаційну раду з питань правосуддя щодо неповнолітніх у судах так і не запрацювали програми та проекти у галузі відновного правосуддя, що призводить до необізнаності про них серед учасників кримінального провадження.

Враховуючи проаналізовані причини сповільнених темпів впровадження процедур відновного правосуддя щодо неповнолітніх, можемо запропонувати наступні шляхи їх вирішення:

1. Створення передумов для примирення потерпілого та неповнолітнього правопорушника в кримінальному процесуальному законодавстві шляхом передбачення спеціальних статей про укладення угод між потерпілим та неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим.

2. Запровадження програм ювенального примирення в судах, що допоможе проінформувати сторони про можливість застосування відновного правосуддя серед учасників кримінального провадження.

Висновки. Процес реформування кримінального правосуддя стосовно неповнолітніх повинен відбуватися з урахуванням міжнародних рекомендацій та стандартів та рухатися у напрямку впровадження відновного правосуддя. Серед причин, що перешкоджають поширенню відновного правосуддя у справах неповнолітніх в Україні: недостатня регламентація у кримінальному процесуальному законодавстві порядку укладення угод саме з неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим, специфіка національного правосуддя, зорієнтованого в основному на покарання та низька поінформованість громадян про можливість проведення процедур відновного правосуддя у справах неповнолітніх

Список літератури:

1. Braithwaite J., Restorative Justice and Responsive Regulation (Studies in Crime and Public Policy. Oxford : Oxford University Press Inc, 2002. – P. 11.
2. Васяев А.А. Сделка с правосудием или сделка с обвинением? // Современное право, 2010. – № 2. – С. 88-94.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Посібник з програм відновного правосуддя [Електронний ресурс]. Публікація ООН. Режим доступу: www.unisef.org.ua.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх» від 24 травня 2017 року № 357. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/357-2017-%D0%BF>
6. Постанова Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» від 16 квітня 2004 р. – № 5.

7. Права дитини та механізми їх захисту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://romny-mcss.eduikit.sumy.ua/Files/downloads/book2.pdf>
8. Симоненко З.В. Угода про примирення сторін в кримінальному провадженні як елемент відновного правосуддя / З.В. Симоненко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014. – № 7. – С. 220-223.
9. Терещенко Ю.В. Відновне правосуддя як напрямок захисту неповнолітніх / Ю.В. Терещенко // Юридична наука. – № 8. – 2015. – С. 185-190.
10. Терещенко В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Академічне видання. – К.: Алерта, 2014. – 420 с.
11. Указ Президента України «Про концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» від 11.08.2011 № 811/2008.

Самороков В.А.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ВОССТАНОВИТЕЛЬНОЕ ПРАВОСУДИЕ В ОТНОШЕНИИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Аннотация

Статья посвящена исследованию альтернативных способов урегулирования споров в уголовном производстве в отношении несовершеннолетних. Охарактеризованы законодательные предпосылки применения медиации и намечены пути совершенствования уголовного процессуального законодательства по применению примирительных процедур по делам несовершеннолетних.

Ключевые слова: ювенальная юстиция, восстановительное правосудие, медиация, несовершеннолетние.

Samorokov V.O.

National University of Water and Environmental Engineering

RESTORATIVE JUSTICE FOR JUVENILES

Summary

The article is devoted to the study of alternative ways of settling disputes in criminal proceedings against juveniles. The legal preconditions for the use of mediation are described and the ways of improving the criminal procedural legislation on the application of conciliation procedures in juvenile cases are outlined.

Keywords: juvenile justice, restorative justice, mediation, minors.

УДК 342.951:82

ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА АНАЛІЗ ЙОГО КЛЮЧОВИХ ПРОБЛЕМ

Сахнюк В.В., Жмаченко Ю.Ю.

Національний університет водного господарства та природокористування

У статті здійснено дослідження інституту адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства та аналіз його ключових проблем. Проаналізовано окремі аспекти Закону України «Про попередження насильства в сім'ї». Зокрема, увагу приділено характеристиці ознак насильства в родині, видам домашнього насильства. Здійснено аналіз комплексу заходів впливу протидії насильству в сім'ї. Визначено перелік органів і установ на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї та над дітьми.

Ключові слова: домашнє насильство, інститут адміністративної відповідальності, насилля над дітьми, нормативно-правове регулювання, заходи впливу, суб'єкти.

Постановка проблеми. Як відомо, сім'я є посередком суспільства, а також його основою. Тому, для того щоб суспільство існувало не в спотвореному вигляді, повинні бути прийнятті заходи, які будуть захищати сім'ю як одну із складових суспільного ладу. Проте, на сьогоднішній день існують багато факторів, які спричиняють забезпечення неналежного добробуту та виховання дітей і руйнують процес становлення інституту сім'ї. Одною із таких актуальних проблем є проблема насильства в сім'ї.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До проблем адміністративно – правової протидії насильству у сім'ї, принципів правового регулювання в цілому зверталися такі українські вчені як: О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, А.М. Бондаренко, В.І. Ветров, Л.Л. Гоголева, Л.В. Дорош, О.В. Ковальова, А.Т. Комзюк, В.І. Олефір, Г.О. Пономаренко, В.В. Сташист, Н.Б. Шамрук та інші науковці.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Слід зазначити, що в Україні з часів прийняття законодавчих актів, що регулюють відносини в сімейному середовищі, а також завдяки зусиллям органів державної та місцевої влади, правоохоронних органів, ряду громадських організацій за останні декілька років було ужито заходів, які посприяли суттєвим змінам у ставленні самого суспільства до даного питання, становленню системи запобіжних заходів, а також заходів реабілітації для жертв домашнього насильства, захисту дітей від насильства у сім'ї. Проте, проблема домашнього насильства настільки укорінилася, що подолати її за короткий термін, стало практично не можливо.

Метою статті є: характеристика інституту адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства та аналіз його ключових проблем.

Виклад основного матеріалу. В останні роки проблема насильства над жінкою та дитиною в сім'ї все більше привертає увагу фахівців. В Україні ця проблема тривалий час не була предметом спеціальних досліджень соціологів, психологів та соціальних працівників. Нею займалися, в основному, криміналісти при вивченні злочинів, які здійснювалися в сімейно-побутовій сфері. Однак,

практика останніх років доводить концептуальне осмислення цього питання на державному рівні. Свідченням цього є і прийняття законодавчої бази, і створення кризових центрів роботи з тими, хто потерпає від насильства в родині [3].

Діяльність щодо попередження насильства в сім'ї регламентується Конституцією України, законами України «Про попередження насильства в сім'ї», «Про охорону дитинства», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», Сімейним кодексом України і т.д.

Харківський центр жіночих досліджень розробив проект закону «Про попередження насильства в сім'ї», що після його прийняття дозволило вирішити цілий ряд проблем. Уперше на законодавчому рівні було закріплено поняття насильства в сім'ї, визначено, які органи здійснюють заходи щодо попередження насильства в сім'ї, яким чином реагують державні органи, коли насильство вже відбулося, якою є відповідальність за вчинення таких дій [1].

За визначенням Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», який був ухвалений Верховною Радою України у 2001 році, насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю. Насильство в сім'ї може бути вчинено виключно членом сім'ї, тобто особи, які перебувають у шлюбі, проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі, їхні діти, особи під опікою чи піклуванням, є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання [5].

Згідно із Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» виділяють такі ознаки насильства в родині як:

1. Особами, що страждають від сімейного насильства, можуть бути виключно члени сім'ї.
2. Діяння кривдника повинне мати протиправний характер.
3. Діяння призводить до порушення прав члена сім'ї як людини і громадянина.

4. Кривдник вчиняє шкоду у формі умислу.

Закон розрізняє чотири види домашнього насильства:

Фізичне насильство в сім'ї (навмисне нанесення побоїв, тілесних ушкоджень одного члена сім'ї іншим, яке може призвести чи призвело до порушення нормального стану фізичного чи психічного здоров'я або навіть до смерті постраждалого, а також до приниження його честі та гідності), сексуальне насильство в сім'ї (примушування до небажаних статевих стосунків у родині, а також сексуальні дії щодо неповнолітнього члена сім'ї), психологічне насильство в сім'ї (насильство, пов'язане з тиском одного члена сім'ї на психіку іншого через навмисні словесні образи або погрози, переслідування, залякування, які доводять постраждалого до стану емоційної невпевненості, втрати здатності захистити себе і можуть заподіяти або заподіяли шкоду психічному здоров'ю), економічне насильство в сім'ї (це навмисні дії одного члена сім'ї щодо іншого, спрямовані на те, щоб позбавити постраждалого житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які він має законне право).

Загалом, скоєння домашнього насильства може тягнути за собою поєднання різних видів насилля, тобто комбінації жорстокої фізичної та сексуальної поведінки разом із формами психологічних та економічних зловживань. Досить важко чітко розмежувати види насилля у сім'ї, бо воно являє собою складний феномен наслідки якого, зазвичай, охоплюють кілька сфер: фізичну, емоційну, економічну, сексуальну.

Домашнє насильство відбувається у всіх сферах суспільства і зовсім не залежить від релігійної, расової, професійної приналежності. Тому, що особи які вчиняють насильницькі дії прагнуть лише отримати контроль, владу над близькими. Спосіб встановлення такої влади набуває образливого вигляду, тобто вигляд емоційно жорсткої поведінки. Згодом стадія образи переходить у стадію насильства із незначними проявами, але стає жорстокішим і більш цілеспрямованим через декілька проявів.

Протидія насильству в сім'ї передбачає комплекс заходів впливу на дану проблему, що здійснюється суб'єктами, на яких покладається обов'язок виявлення причин домашнього насильства, а запобіганню, профілактики, припинення, ліквідації наслідків домашнього насильства, захисту жертв домашнього насильства. Усі ці заходи регулюються і здійснюються на основі норм адміністративного права.

Законодавство про запобігання та протидію домашньому насильству складається із Конституції України, міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України та інших нормативно-правових актів щодо недопущення насильства. У статті 5 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначаються основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [4].

Державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та

утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків.

Основними напрямами реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є:

1) запобігання домашньому насильству;

2) ефективне реагування на факти домашнього насильства шляхом запровадження механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

3) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством;

4) належне розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки [4].

Отже, відштовхуючись від вище зазначеного, можемо ототожнити, що адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї – це система адміністративно-правових засобів, що використовуються суб'єктами публічної адміністрації, які в межах своєї компетенції, а також в межах норм адміністративного права, зобов'язуються здійснювати вплив на суспільні відносини з метою забезпечення непорушності прав людини, а також її честі та гідності.

Важливим кроком у боротьбі із сімейним насильством стало закріплення адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження колекційної програми. Названі діяння кваліфікуються за статтею 1732 КУпАП. Санкція статті передбачає накладання на правопорушника штрафу від трьох до п'яти неоподаткованих мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'яти діб. Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, тягнуть за собою накладання штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців із відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб [20].

На жаль, практика свідчить, що в переважній більшості випадків (до 85%) до правопорушників застосовується стягнення у вигляді штрафу. Накладання на кривдника штрафу або відрахування частки з його заробітку буде зменшувати розмір сімейного бюджету. Ураховуючи те, що досить багато випадків сімейного насильства спостерігаються в сім'ях зі складними матеріальними умовами, така санкція викликає бажання членів сім'ї приховати насильство.

До появи в Кодексі України про адміністративні правопорушення статті про відповідальність за вчинення насильства в сім'ї воно кваліфікувалося як дрібне хуліганство. Водночас дрібним хуліганством є нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші

подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян та тягнуть за собою адміністративну відповідальність.

Якщо під час насильства в сім'ї було допущено порушення тиші на площах, у парках, гуртожитках, жилих будинках та інших громадських місцях у заборонений рішенням сільських, селищних, міських рад час, то таке діяння тягне за собою відповідальність за статтею 182 КУпАП.

Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння батьками неповнолітнього, або особами, які їх замінюють, або іншими особами охоплюється статтею 180 КУпАП, а ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей – статтею 184 КУпАП [2].

Під суб'єктами публічної адміністрації, які здійснюють адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї, слід розуміти органи державної виконавчої влади, виконавчі органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та інші суб'єкти, наділені адміністративно-управлінськими функціями, які з метою задоволення публічного інтересу та захисту прав людини і громадянина, виконуючи закони та здійснюючи функції публічного управління, забезпечують адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї.

До органів і установ на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї та над дітьми відносяться:

- спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї, а саме Міністерство соціальної політики України, а також його структурні підрозділи на місцях;
- відповідні підрозділи органів внутрішніх справ, до яких віднесено службу дільничних інспекторів поліції у справах дітей;
- служби у справах дітей та сім'ї, органи опіки та піклування;
- спеціалізовані установи для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, жертв такого насильства, до яких належать: кризові центри, для членів сімей де вчинено домашнє насильство, або існує його реальна загроза, центри медично-соціальної реабілітації жертв насильства у сім'ї [6].

Стаття 15 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає також і основні принципи взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, передбачає:

- 1) взаємне інформування не пізніше однієї доби про виявлені факти домашнього насильства у випадках, передбачених цим Законом, з дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом;
- 2) реагування на випадки домашнього насильства відповідно до компетенції та з урахуванням оцінки ризиків, що загрожують постраждалим особі;
- 3) узгодження заходів реагування на випадки домашнього насильства та надання дієвої

допомоги постраждалим особам, що здійснюються різними суб'єктами;

4) розроблення та виконання відповідно до компетенції програм для кривдників;

5) розроблення та виконання відповідно до компетенції програм із запобігання та протидії домашньому насильству;

6) організацію здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відповідно до компетенції;

7) обмін досвідом у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

8) скоординовану міжвідомчу підготовку фахівців, які представляють суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

9) здійснення спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству моніторингу дотримання вимог законодавства суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, розроблення пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування [4].

Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, залучають до співпраці з організації та здійснення таких заходів і надання дієвої допомоги постраждалим особам громадські об'єднання, іноземні неурядові організації та інших заінтересованих осіб, а також забезпечують висвітлення таких заходів і діяльності в засобах масової інформації з дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом.

Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, затверджується Кабінетом Міністрів України.

Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, звітують центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень, визначених Законом, у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, який, зокрема, передбачає:

1) звітування служб у справах дітей через Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації;

2) звітування уповноважених підрозділів органів Національної поліції України через центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку;

3) звітування органів управління освітою, навчальних закладів та установ системи освіти через центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти;

4) звітування органів охорони здоров'я, установ та закладів охорони здоров'я через центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;

5) звітування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги через Координаційний центр з надання правової допомоги.

Висновки і пропозиції. Отже, державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, яка спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до

подолання домашнього насильства, регулюється законодавчою основою. В свою чергу існують створені, або задіяні органи державної виконавчої влади, а також публічні іноземні організації, що забезпечують надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків.

Список літератури:

1. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: курс лекцій // О.І. Бондарчук. – К., МАУП, 2001. – 96 с.
2. Горбова Г.О., Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї: монографія // Г.О. Горбова, В.В. Галунько. – К. : Інститут публічного права, 2016. – 226 с.
3. Громадська програма запобігання насильству в сім'ї. – Проект «Гармонія», Львів, 2004. – 95 с.
4. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року № 2789-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/2789-14>.
5. Кравченко Т. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах // Т. Кравченко // Журнал «Соціальна психологія». – 2006. – № 2. – С. 142–150.
6. Органи і установи на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї та над дітьми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ssd-koda.gov.ua/poperedzhennya-nasilstva-v-sim%D1%97-ta-nad-ditmi/organi-ta-ustanovi-na-yaki-pokladaetsya-zdijsnennya-zaxodiv-z-poperedzhennya-nasilstva-v-sim%D1%97-ta-nad-ditmi>.

Сахнюк В.В., Жмаченко Ю.Ю.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ХАРАКТЕРИСТИКА ИНСТИТУТА АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА СОВЕРШЕНИЕ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ И АНАЛИЗ ЕГО КЛЮЧЕВЫХ ПРОБЛЕМ

Аннотация

В статье проведено исследование института административной ответственности за совершение домашнего насилия и анализ его ключевых проблем. Проанализированы отдельные аспекты Закона Украины «О предупреждении насилия в семье». В частности, внимание уделено характеристике признаков насилия в семье, видам домашнего насилия. Осуществлен анализ комплекса мер воздействия противодействия насилию в семье. Определен перечень органов и учреждений на которые возлагается осуществление мер по предупреждению насилия в семье и над детьми.

Ключевые слова: домашнее насилие, институт административной ответственности, насилие над детьми, нормативно-правовое регулирование, меры воздействия, субъекты.

Sahniuk V.V., Zhmachenko Yu.Yu.

National University of Water and Environmental Engineering

CHARACTERISTICS OF THE INSTITUTE OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR DOMESTIC VIOLENCE AND ANALYSIS OF ITS KEY PROBLEMS

Summary

The article analyzes the institute of administrative responsibility for committing domestic violence and analyzes its key issues. Some aspects of the Law of Ukraine "On Prevention of Violence in the Family" are analyzed. In particular, attention is paid to the characteristics of violence in the family, types of domestic violence. An analysis of the complex of measures to counteract violence in the family was carried out. A list of authorities and institutions that are responsible for implementing measures to prevent domestic violence and child abuse is defined.

Keywords: domestic violence, institute of administrative responsibility, violence against children, normative-legal regulation, measures of influence, subjects.

УДК 340.11:32

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ І ПРАВОВА ДЕРЖАВА: ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ І ВЗАЄМНОГО ВПЛИВУ

Словська І.Є.

Національний університет водного господарства та природокористування

Проаналізовані теоретичні аспекти функціонування засобів масової інформації в Україні та їх вплив на формування правової держави. Досліджено особливості впливу засобів масової інформації на політичну систему. Наголошено, що взаємодія засобів масової інформації з усіма елементами політичної системи є об'єктивною необхідністю і реальністю. Попри те, що основоположною засадою конституціоналізму є свобода слова і вільне вираження у засобах масової інформації своїх поглядів і переконань, законодавчо закріплений розширений перелік заборон щодо функціонування засобів масової інформації у випадках порушення ними інтересів держави і особи. Доведено, що створення сучасної української інформаційної системи спрямоване не лише на демократизацію конституційного ладу, але й захист прав людини.

Ключові слова: конституційний лад, держава, суспільство, засоби масової інформації, права людини, верховенство права.

Постановка проблеми. Законодавство України проголошує і юридично закріплює основи конституційного ладу і політики, права, свободи і обов'язки особи, принципи організації і цілі держави, яка покликана виражати волю й інтереси всіх верст населення. Конституція України 1996 року має важливе значення для вдосконалення державної практики і розв'язання завдань державного будівництва. Вона юридично оформлює суспільне і державне життя, створює фундамент усієї системи законодавства.

Доказом суспільно-політичної «зрілості» нормативно-правових актів є успішне втілення на практиці критеріїв побудови апарату управління і системи життєдіяльності суспільства. Саме практика повинна довести їх життєздатність і перспективність. Витримають перевірку часом лише ті організаційні надбудови, які не суперечать цим керівним принципам і настроям громадян. Їх раціональне співвідношення – відображена в Основному Законі стабільність розвитку Української держави.

Еволюційний поступ суспільства й держави, політичної системи в значній мірі залежить від ведення інформаційної політики. Зазначимо, що політична система як триада взаємодіючих підсистем – інституціональної (охоплює такі інститути, як держава, політичні партії, групи інтересів), інформаційно-комунікативної (встановлює зв'язок між інститутами політичної системи) та нормативно-регулятивної (норми, які визначають поведінку людей в політичному житті) є проявом політичної структуризації суспільства [1, с. 8-9]. Легітимне і легальне функціонування політичної системи має важливе практичне значення, оскільки на принципах поділу влади, плюралізму, верховенства права вбудовується конституційний механізм здійснення публічної влади, конструюються відносини між вищими інституціями. Саме тому проблематика діяльності засобів масової інформації та ведення інформаційної політики в цілому становить для науковців і громадських та державних діячів, звичайних громадян такий інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безперечно, що систематизація і дослідження матеріалу щодо діяльності засобів масової інформації у правовій державі, ролі даного інституту в

утвердженні конституціоналізму є актуальними. Такі напрацювання закладають підвалини сучасного розуміння перспективних шляхів розвитку Української держави. Вивченням цього питання займалися такі автори, як Ф.М. Бурлацький, В.С. Журавський, Р.А. Калюжний, О.Г. Марценюк, Ф.М. Рудич, В.О. Серьогін, М.Я. Швець та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Формування сучасної вітчизняної інформаційної системи має багато проблем теоретичного і практичного характеру, які з огляду на швидкоплинність державотворчих процесів потребують постійного аналізу. Проукраїнські і в той же час демократичні засоби масової інформації, які виражають філософію й концепцію незалежної держави, є важливими і пізнавальними для наукових досліджень. Розгляд теоретичного підґрунтя їх створення та діяльності, роль у формуванні правової держави – ціль даної статті.

Виклад основного матеріалу. Засоби масової інформації відіграють важливу роль у політичному житті суспільства. Вони спрямовують діяльність суб'єктів політичної системи, впливають на формування і зміну інтересів – сферу мотивації поведінки конкретних людей і соціальних груп. Крім того, вони визначають поведінку не тільки людей, але й організованих груп (організацій), і не лише в політичному житті, а й у суспільстві взагалі.

Незважаючи на те, що держава визнається основним елементом політичної системи і політичної організації суспільства, засоби масової інформації впливають на жорсткість поділу влади, механізм реалізації механізму стримувань і противаг. Формуючи правову свідомість, громадську думку в період виборчого процесу і після нього, за діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, інформаційний простір визначає демократичні принципи і конституційну форму державного правління, шляхи зміцнення зв'язків з громадськістю, політичну структурованість державної влади і, відповідно, політичну ситуацію. Нині взаємодія засобів масової інформації з усіма елементами політичної системи є об'єктивною необхідністю і реальністю.

Сукупність державних і громадських організацій, які є суб'єктами вираження політичних,

ідеологічних, культурних та інших відносин у суспільстві, складна за структурою і змістом. Завданнями цих інституцій є оптимальне функціонування політичної, господарської, екологічної, соціально-культурної сфер, розвиток раціональних контактів між учасниками. Немає сумніву, що всі зазначені царини отримують законодавче регулювання, але нормативне закріплення вимагає практичного вираження. В значній мірі засоби масової інформації надають конституційному ладу якісної визначеності.

Засоби масової інформації є вільними. Забороняється створення та фінансування державних органів, установ, організацій або посад для цензури масової інформації.

Основоположною засадою конституціоналізму є свобода слова і вільне вираження у засобах масової інформації своїх поглядів і переконань, що гарантовано Конституцією України. Відповідно до законодавства це означає право кожного вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку інформацію за допомогою друкованих та інших засобів масової інформації, крім випадків, визначених законом (частини 1–2 ст. 2 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»). Незважаючи на демократичні принципи ведення інформаційної політики, є законодавчо закріпленим розширений перелік пересторог щодо функціонування засобів масової інформації. Зокрема, забороняється їх використання задля:

- закликів до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу або територіальної цілісності України;
- пропаганди війни, насильства та жорстокості;
- розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі;
- розповсюдження порнографії, а також з метою вчинення терористичних актів та інших кримінально караних діянь;
- пропаганди комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки;
- популяризації або пропаганди держави-агресора та її органів влади, представників органів влади держави-агресора та їхніх дій, що створюють позитивний образ держави-агресора, виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України;
- втручання в особисте і сімейне життя особи, крім випадків, передбачених законом;
- заподіяння шкоди честі і гідності особи;
- розголошення будь-якої інформації, яка може призвести до вказання на особу неповнолітнього правопорушника без його згоди і згоди його законного представника (ст. 3 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні») [2].

Варто наголосити, що інститут права людини на інформацію – це сукупність норм міжнародного і національного права, що встановлюють і гарантують межі вільної поведінки людини й громадянина в сфері створення, отримання, зберігання, використання, володіння та розповсюдження інформацією, а також норм, що регулюють статус авторів (творців), власників та користувачів інформації.

Відповідно до положення Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року «всі люди народжуються вільними та рівними в своїй гідності та правах». Як й інші права, інформаційні дозволяють координувати суспільні відносини.

Інформаційне спілкування здійснюється на таких фундаментальних цінностях як демократія, права людини, ринкова економіка, освіта, культура, інформаційний і соціально-економічний прогрес. Теорія прав людини сформулювала основні принципи, що стали пріоритетними орієнтирами в сучасному світі. Закріплене в Основному Законі України право на інформацію (ст. 34) відображає стан розвитку прав людини в демократичній державі, а також міжнародно-правові аспекти захисту прав особи [3, с. 152].

Засоби масової інформації як інституції, створені для відкритого, публічного поширення інформації, є дієвим засобом критики політичної організації як організації основи політичної системи суспільства. Подаючи оперативні дані про стан і перспективи розвитку, вони стимулюють представників органів публічної влади до змін. Особливо важливі аналітичні матеріали, які стосуються політичної системи в цілому, в тому числі політичної організації (свого роду механізм управління, за допомогою якого реалізується політична влада, приводиться в дію формалізована політична система, її інститути [4, с. 15]), політичного режиму, інститутів виборів і референдумів, прав і свобод людини, політичних та правових відносин; політичної свідомості і політичної культури [5, с. 22].

Варто наголосити, що сучасна українська правова система регулювання інформаційних відносин залежить від загальної тенденції впливу глобалізації на національне законодавство та розвиток інформаційного суспільства. Правові аспекти реалізації права на інформацію повинні враховувати як позитивні (скорочені терміни отримання значної кількості інформаційного продукту), так і негативні (створення стану небезпеки для самої людини) наслідки впливу в умовах глобалізації. Першочерговим завданням постає формування правової основи, законодавча підтримка та правовий захист ринку інформаційних продуктів і послуг [6, с. 218].

Цікавим є факт, що за кримінальним кодексом Данії майже 90 % кримінальних злочинів пов'язуються з інформаційними відносинами. В Україні такий відсоток становить всього 2 % [6, с. 47]. Дивною видається така різниця, якщо не брати до уваги того факту, що значна кількість кримінально караних діянь в нашій державі не реєструється.

Створення власної сучасної української інформаційної системи як частини єдиної правової системи і захист прав людини у цьому процесі є невідкладним завданням. Обмежуватися лише проблемою важливості діяльності засобів масової інформації задля функціонування політичної системи і конституційного ладу загалом є не доцільним. Свобода слова і безперешкодна робота преси, радіо і телебачення повинні служити інтересам людини. Саме людина, її інформаційні права будуть цілком захищені при умові виконання наступних правил: невичерпний перелік прав та свобод людини одночасно має повний

та вичерпний перелік конституційних заборон; система передбачає реальні механізми обмеження та прями заборони для всіх суб'єктів щодо протиправного та свавільного втручання в інформаційні права; людина повинна мати ефективні засоби самозахисту від втручання в законні інформаційні інтереси.

Таким чином, концепція створення української правової інформаційної системи має врахувати глобальні процеси побудови нової формації – інформаційного суспільства та відповідати загальним правилам прав третього покоління, захищати загально визнані права людини на інформацію [6, с. 48-49; 7, с. 45]. Зазначеним перспективам сприятиме розбудова інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів; безпека інформаційного простору; міждержавний обмін інформацією [8, с. 135].

Нині, як і на початковому етапі становлення незалежності України в 90-х роках минулого століття, інформаційне законодавство певною мірою залишається декларативним, не отримуючи повноцінної реалізації, особливо така тенденція помітна у відносинах між органами публічної влади і пересічними громадянами, незважаючи на законодавче проголошення правової держави [9, с. 174].

Разом з тим, побудова інформаційного суспільства – закономірний і невідворотний результат розвитку цивілізації, оскільки всі сфери

суспільного життя, в тому числі політична, пронизані інформаційними відносинами. Суспільна формація визначається ступенем використання сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, а динаміка розвитку суспільства – швидкістю передачі інформації. Загально відомо, що набирають темп процеси самоорганізації нового інформаційного суспільства, механізми якого можуть стати своєрідними гарантами виходу з планетарної кризи завдяки зростанню обсягу інформації та комунікативних зв'язків, а з іншого – породжується фрагментарність сприйняття світу, загострюється напруження в відносинах міжнаціональних та міжконфесійних, людини і держави тощо [10, с. 19]. Еволюційний шлях розвитку суспільства спричиняє зміну формату сприйняття інформації. Засоби масової інформації стають більш доступними ширшому переліку осіб і їх вплив на державотворчі процеси також змінюється.

Висновки і пропозиції. Попри конституційне визнання права особи на інформацію, існує багато проблем практичного характеру у його реалізації. Роль засобів масової інформації в сучасному демократичному процесі дійсно помітно зростає, адже вони забезпечують взаємодію різних політичних сил. Виважене подання інформації здатне як посилити, так і послабити політичний діалог, а, отже, визначити форму держави на перспективу.

Список літератури:

1. Політична система сучасної України : особливості становлення, тенденції розвитку / редкол. Ф.М. Рудич та ін. – К. : Парламентське вид-во, 1998. – 352 с.
2. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16 листопада 1992 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>
3. Згуровський М.З. Розвиток інформаційного суспільства в Україні : Правове регулювання у сфері інформаційних відносин / Згуровський М.З., Родіонов М.К., Жилияєв І.Б. – К. : НТТУ «КПІ», 2006. – 542 с.
4. Бурлацкий Ф.М. Политическая система общества : понятия и элементы / Ф.М. Бурлацкий // Политические системы современности. – М. : Наука, 1978. – 384 с.
5. Журавський В.С. Політична система України : проблеми становлення і розвитку (правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Журавський Віталій Станіславович. – Х., 2000. – 168 с.
6. Марценюк О.Г. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України : реалізація права на інформацію : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Марценюк Олександр Геннадійович. – К., 2009. – 266 с.
7. Словська І.Є. Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду в контексті конституційної засади відкритості судової влади / І.Є. Словська // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2015. – Вип. 6. – С. 44-52.
8. Чубукова О. Інформаційний вибух?... Інформаційний голод / О. Чубукова // Віче. – 2000. – № 2. – С. 132-136.
9. Сergygin B.O. Конституційний принцип гласності у діяльності органів державної влади України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Сergygin Віталій Олександрович. – Х., 1998. – 192 с.
10. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права / М.Я. Швець, Р.А. Калюжний та ін. ; за заг. ред. М.Я. Швець, Р.А. Калюжного. – Ужгород : ІВА, 2003. – 240 с.

Словская И.Е.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

СРЕДСТВА МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ И ПРАВОВОЕ ГОСУДАРСТВО: ВОПРОСЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ И ВЗАИМНОГО ВЛИЯНИЯ

Аннотация

Проанализированы теоретические аспекты функционирования средств массовой информации в Украине и их влияние на формирование правового государства. Исследованы особенности влияния средств массовой информации на политическую систему. Отмечено, что взаимодействие средств массовой информации со всеми элементами политической системы является объективной необходимостью и реальностью. Несмотря на то, что основополагающей основой конституционализма является свобода слова и свободное выражение в средствах массовой информации своих взглядов и убеждений, законодательно закреплён расширенный перечень запретов относительно функционирования средств массовой информации в случаях нарушения интересов государства и личности. Доказано, что создание современной украинской информационной системы направлено не только на демократизацию конституционного строя, но и защиту прав человека.

Ключевые слова: конституционный строй, государство, общество, средства массовой информации, права человека, верховенство права.

Slovska I.E.

National University of Water and Environmental Engineering

MASS MEDIA AND LEGAL STATE: INTERACTION AND RELATED INTERACTION ISSUES

Summary

The theoretical aspects of the functioning of mass media in Ukraine and the influence on the formation of the rule of law are analyzed. The peculiarities of the influence of the mass media on the political system are investigated. It was emphasized that the interaction of mass media with all elements of the political system is an objective necessity and reality. Despite the fact that the fundamental principle of constitutionalism is freedom of speech and free expression in the media of their views and convictions, an expanded list of prohibitions of mass media's functioning in cases of violation of interests of the state and the person is legally established. It is proved that the creation of a modern Ukrainian information system is aimed not only at the democratization of the constitutional system, but also the protection of human rights.

Keywords: constitutional order, state, society, mass media, human rights, rule of law.

УДК 610(477.42)

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИДОБУТКУ БУРШТИНУ**Цимбалюк В.І.**

Національний університет водного господарства та природокористування

У статті проаналізовані причини незаконного видобутку бурштину місцевими жителями та встановлені суб'єкти незаконного видобування бурштину та його обігу. Зроблено оцінку законодавства України в окресленій сфері та окреслені шляхи його вдосконалення.

Ключові слова: незаконний видобуток бурштину, правове регулювання.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблематика незаконного видобутку корисних копалин загальнодержавного значення у наш час набула особливої актуальності. Внаслідок стихійного промислу із видобутку та реалізації бурштину завдаються значні матеріальні та екологічні збитки державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання видобутку бурштину розглядалося у працях таких науковців як В.В. Галуцько, І.В. Гриненко, П.В. Діхтієвський та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. За статистичними даними у Рівненській області за останні роки знищено родючий шар ґрунту на площі понад 150 га землі, пошкоджено більше 400 га лісу, в Житомирській – пошкоджено майже 200 га земель лісгосподарського призначення [2]. У зв'язку з цим виникає потреба комплексного дослідження проблем правового регулювання законодавства щодо видобутку бурштину.

Метою статті є пошук шляхів удосконалення правового регулювання щодо видобутку бурштину.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 року № 827, бурштин внесений до переліку корисних копалин загальнодержавного значення як сировина ювелірна (дорогоцінне каміння) [1]. За запасами бурштину Україна є одним з європейських лідерів. Потенційні запаси бурштину лише у Дубровицькому, Сарненському та Володимирецькому районах Рівненської області становлять понад 1400 т, а видобувається компаніями, які мають державні ліцензії, всього близько 4 т. цього каменю в рік. Поряд з цим такі масштаби незаконного видобутку бурштину породжують проблему дотримання законів охорони природи та використання природних ресурсів.

Проте, насправді, ці обсяги видобутку бурштину лише незначний відсоток від реального видобування його у зоні Полісся. Значно більше бурштину викопують «старателі» на неузаконених промислах, які держава не контролює. Обсяг незаконного видобутку бурштину за оцінками експертів, сягає від 120 до 300 т на рік, з річним доходом на чорному ринку та контрабандному його переміщенню в інші країни, від 300 до 320 млн. доларів США в рік [2-6].

При цьому слід зазначити, що окрім прямих великих за розмірами економічних втрат від протиправного видобутку бурштину, Україна потерпає від втрати родючості ґрунтів на

значних територіях покритих лісами, чагарниками, водно-болотними та сільськогосподарськими угіддями. Причиною втрати родючості дерново-підзолистих супіщаних та дерново-глеєвих ґрунтів у зоні Полісся є застосування при видобутку бурштину двох способів: механічного і гідравлічного.

Механічний спосіб включає механічну розробку масиву ґрунту у відкритому кар'єрі або під землею, розкриття продуктивного шару ґрунту, екскаваційні роботи, транспортування породи, грохочення, розмив породи, видалення бурштину. Недоліками такого способу видобутку бурштину є велика енергоємність, винос породи на поверхню, формування кар'єру та потреба у проведенні рекультивациі ґрунту.

Гідравлічний спосіб здійснюється під час розмивання продуктивного шару ґрунту струминами води високого тиску та виносу бурштину на поверхню родовища гідравлічними потоками. Недоліком є винос породи на поверхню ґрунту, неповне вилучення бурштину, зміна структури ґрунтів, утворення порожнин в еліпсоїдних ліках.

Як свідчать дані аналізу причинами незаконного видобутку, скуповування, зберігання, транспортування, переробки й реалізації бурштину є:

- високий відсоток безробіття й тяжке матеріальне становище населення сіл після проведення аграрної реформи;
- неглибоке залягання від денної поверхні продуктивних шарів бурштину та наявності неподалік водних об'єктів;
- значна віддаленість від густонаселених сіл і містечок, бездоріжжя, залісненість і висока заболоченість території;
- недосконалість або недієздатність законів про охорону корисних копалин і нормативно-правового забезпечення трудової діяльності в сфері видобутку, переробки й використання бурштину;
- неефективна протидія незаконному видобутку та обороту бурштину в державі з боку посадових осіб сільських, районних, обласних адміністрацій і рад, Кабінету Міністрів та Верховної Ради України;
- наявність на території країни корумпованих працівників правоохоронних органів, прокуратури та судів;
- потурання зі сторони країн ЄС контрабандному переміщенню бурштину видобутому в Україні;
- відсутність контролю за обґрунтуванням дозволів на затвердження промислових запасів бурштину;

• низька екологічна свідомість у жителів сіл поблизу яких ведеться незаконний видобуток бурштину.

За даними анкетувань в останні роки незаконним видобутком і оборотом бурштину, прямо або побічно, займались в Україні від 100 до 300 тис. громадян, які умовно, з позицій участі та дотримання їх прав і інтересів, можна поділити на наступні групи:

- старателі – ті, хто здійснюють незаконний видобуток бурштину;

- працівники місцевих органів влади – за невтручання у незаконний видобуток бурштину беруть побори зі старателів або стали учасниками злочинних угруповань;

- працівники обласних і центральних органів влади – є учасниками грошових потоків від незаконного видобування бурштину відповідно з районів та областей;

- працівники Міністерства екології та природних ресурсів, Державні агентства водних, лісових ресурсів, Державної служби геодезії і надр, Державної фіскальної служби – не забезпечують та халатно відносяться до дотримання вимог щодо охорони довкілля передбачених у Земельному, Водному, Лісовому Кодексах, Закону про ПЗФ, тощо;

- працівники правоохоронних органів (поліцейські, прокурори) – Халатне відношення до виконання службових повноважень, нерідко здійснюють побори зі старателів, або прикривають незаконний видобуток бурштину;

- громадські організації – не приймають участі у збереженні корисних копалин, біорізноманіття, ґрунтового покриву;

- науковці – передають старателям матеріали вишукувань запасів бурштину та технологій придатних для незаконного видобутку бурштину малими бригадами;

- бізнес (малий та середній) – налагоджують підпільний обробіток бурштину (ювелірні вироби, прикраси, портрети, картини, тощо);

- контрабандисти – скуповують та нелегальним способом переправляють бурштин, вироби з бурштину за кордон.

Такий розподіл суб'єктів видобутку бурштину обов'язково необхідно враховувати при розробці і пошуку заходів, спрямованих на законодавче врегулювання видобутку бурштину. Закон повинен збалансувати інтереси держави та місцевих жителів, в іншому випадку його практичне втілення буде неможливим.

Народними депутатами України робилися неодноразові спроби врегулювати питання видобутку бурштину. Так, на розгляді Верховної Ради України перебувало декілька законопроектів, серед яких Проект Закону «Про бурштин» № 5497 від 29.12.2009; Проект Закону «Про особливості видобутку бурштину-сирцю на родовищах і проявах, які не мають промислового значення» від 02.08.2011 № 9041; Проект Закону «Про особливості видобутку бурштину-сирцю на

родовищах і проявах, які не мають промислового значення» № 1351 від 10.12.2014; Проект Закону «Про видобування та реалізацію бурштину» № 1351-1 від 26.12.2014.

Вважаємо за доцільне більш детально проаналізувати останній із законопроектів, який був відхилений народними депутатами у другому читанні. Серед переваг законопроекту відмітимо те, що право видобування бурштину за договором пропонується надати старательській артіллі; введення категорії місцевого старателя; надання права місцевим громадам на видачу дозволів із видобутку бурштину. До недоліків названого законопроекту віднесемо: складність процедури на отримання дозволів з метою видобутку бурштину, відсутність законодавчого підґрунтя для створення державних пунктів з видобутку бурштину.

В той же час, незважаючи на недоліки названого законопроекту його прийняття значною мірою сприяло б подоланню кризи у сфері видобутку бурштину, дозволило б зробити перші кроки для подолання самовільного видобутку бурштину, створило б передумови для видачі дозволів.

З метою удосконалення правового регулювання видобутку бурштину важливо застосувати системний підхід та вжити наступних заходів:

- прийняти спеціальний закон, який врегулюватиме питання видобутку та реалізації бурштину, а також привести у відповідність до даного закону інші законодавчі акти;

- врахувати досвід європейських країн в питаннях правового врегулювання видобутку бурштину.

- удосконалити адміністративні та кримінальні норми щодо незаконного видобування бурштину з метою ефективної протидії названим правопорушенням.

Висновки і пропозиції.

1. Бурштин – це корисна копалина загальнодержавного значення, яка використовується для виготовлення ювелірних виробів, прикрас, а також у хімічній, фармацевтичній та інших галузях виробництва.

2. «Старателі» при незаконному видобуванні бурштину застосовують два, небезпечних для довкілля способів його добування: розкопів у вигляді шурфів; гідравлічний, який передбачає розмив струминами високого тиску продуктивного шару та виносу з потоками бурштину на поверхню ґрунту.

3. Основними причинами незаконного видобутку і обороту бурштину є недосконалість та недієздатність законів про охорону корисних копалин і нормативно-правового забезпечення його видобутку і обороту.

4. Значна кількість суб'єктів задіяна у незаконному видобуванні і обороті бурштину засвідчує про наявність організованих злочинних угруповань, які контролюють процес від його видобутку до переміщення через кордон.

Список літератури:

1. «Бурштинова лихоманка» загрожує Україні екологічною катастрофою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/a-19077232.-2016.-26.02>.
2. Афера на мільярд: як розкрадають багаті на бурштин землі Рівненщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.informator.news/afera-na-milyard-yak-rozkradayut-bahati-na-burshtyn-zemli-rivnenschyny/-2016.-22.02>.
3. Камінь спотикання: що робити з українським бурштином? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/society/2015/11/151010_amber_story_rl.-2015.-9.11.
4. Кримінальний бурштиновидобуток на Рівненщині під «дахом» влади: розслідування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.4vlada.com/rivne/40389.-2014.-18.12>.
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
6. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного і місцевого значення: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 р. № 827 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF>
7. Проект закону України від 14 лютого 2015 р. № 1351-1 «Про видобування та реалізацію бурштину»: [Розенблатом Б.С., Томенко М.В., Дзюбликом П.В., Кривенком В.В., Павелко А.В.]: [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53194
8. Служба безпеки України вилучила бурштину на 1,5 мільйона у підпільній майстерні під Луцьком [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.volynnews.com/news/extreme/poblyzu-lutska-vyivavlyu-pidpilnu-maysterniu-z-obrobky-burshtynu/.-2016.-5.01>.

Цимбалюк В.И.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДОБЫЧИ ЯНТАРЯ**Аннотация**

В статье проанализированы причины незаконной добычи янтаря местными жителями и установлены субъекты незаконной добычи янтаря и его обращения. Произведена оценка законодательства Украины в очерченной сфере и намечены пути его совершенствования.

Ключевые слова: добыча янтаря, правовое регулирование.

Tsimbalyuk V.I.

National University of Water and Environmental Engineering

THE PROBLEM OF LEGAL REGULATION OF BURSHTIN'S EXERCISE**Summary**

The article analyzes the reasons for the illegal extraction of amber by local residents and the established subjects of illegal amber mining and its circulation. The estimation of the legislation of Ukraine in the defined sphere is made and the ways of its improvement are outlined.

Keywords: illegal amber mining, legal regulation.

УДК 342.732

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ВПРОВАДЖЕННІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ УКРАЇНИ

Шидей Н.В., Оксентюк Н.В.

Національний університет водного господарства та природокористування

На основі аналізу та узагальнення оцінок експертів щодо висвітлення українськими засобами масової інформації (далі – ЗМІ) проблеми європейської інтеграції країни у статті визначено основні характеристики діяльності вітчизняної журналістики в цьому напрямку. Визначено їх роль у формуванні національного підходу стосовно входження держави до європейського союзу. Визначено пропозиції щодо змін у редакційній політиці вітчизняних ЗМІ, зокрема, досягнення відповідності реальним запитам української аудиторії новинного потоку з країн Європейського союзу.

Ключові слова: засоби масової інформації, уряд, зв'язки з громадськістю, євроінтеграція, громадськість, журналістика, комунікація, Україна.

Постановка проблеми. В період поглиблення відносин України з Європейським Союзом, особливо важливу роль відіграють питання інформування суспільства та забезпечення широкої громадської підтримки для євроінтеграційної політики України. Ефективність цього часто визначається діяльністю засобів масової інформації, використанню різних форм зв'язків з громадськістю, методів налагодження та утримання контактів з метою забезпечення права громадян на інформацію про діяльність органів державного управління, їх залучення до прийняття управлінських рішень і формування громадської підтримки у процесі підготовки та реалізації державної політики [9-12]. Будучи провідним інструментом створення необхідної іміджевої політики, засоби масової інформації відіграють роль «четвертої влади». Вони впливають і регулюють хід суспільно-політичного дискурсу, надаючи платформу представникам організованих політичних рухів та різних соціальних груп для висловлювання своїх позицій. Їхні права, обов'язки на свободу слова захищаються конституцією. У демократичному суспільстві інформування громадян з питань, що становлять політичний інтерес, набуває важливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ролі засобів масової інформації у впровадженні євроінтеграційного курсу України присвячено значну кількість публікацій. Теоретичні питання інформаційної політики нашої держави подано в працях А. Юричка, О. Картунова, О. Гриценко, Ю. Фінклера, В. Шкляра, Г. Почепцова, С. Демського, С. Чукут, Е. Макаренко, О. Зернецької, В. Іванова, В. Різуна, А. Чічановського, та інших. З-поміж спеціальних праць привертає увагу узагальнюючі праці О. Гоцура, Б. Носової, І. Підлуської, С. Слабінської та інших. [2; 3; 6; 7], дослідження Р. Горбика [1]; Ролі українських ЗМІ у справі європейської інтеграції присвячені статті журналістів таких видань, як «Дзеркало тижня», «Телекритика». З усього видно, що велика частка статей є більше схожими на дискусію, ніж на наукові дослідження [4].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах інформаційного суспільства в країнах демократії роль засобів масової інформації зростає. Змінюються і самі медіа. Одним із провідних завдань внутрішньої та

зовнішньої політики України на сьогодні є курс на європейську інтеграцію. Численні соціологічні опитування останніх десяти років вказують на те, що суспільний інтерес до цього питання все ще перебуває у стані формування.

Формулювання цілей статті. Головним завданням статті є дослідження підходів українських засобів масової інформації до висвітлення проблем європейської інтеграції України.

Виклад основного матеріалу. Основні напрями державної політики України викладено в Державній програмі інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004-2007 рр. Вона створила передумови організації інформування населення та викликала певну суспільну дискусію [5]. Метою роботи є визначення ролі ЗМІ, як посередника, під час співпраці у процесі формування громадської підтримки ідеї євроінтеграції.

ЗМІ України можна розподілити певні групи. В українському медійному полі працюють видання на паперових носіях (газети та журнали, що виходять традиційними накладками); мережеві електронні медіа з інтерактивним доступом до інформації (електронні версії газет і журналів із функцією обговорення матеріалів, блогосфера, соціальні мережі); електронні медіа широкого мовлення (телеканали, національне радіо, FM-радіомережі). Серед українських ЗМІ центральне місце посідають медіа-холдинги (U.A. Inter Media Group Limited (ТК «Інтер»), UMN group, «КР Media», «Медиа группа Украина» (ТК «Україна»), StarLightMedia (ТК «ICTV») та ін.). До них входять ЗМІ із різним за характером видом мовлення – друковані видання, радіомережі, телеканали, інтернет-проекти. Поряд із такими медіа-холдингами працюють медіа, які мають незалежні джерела фінансування («2000» «Дзеркало тижня»); регіональна преса; видання розважальної спрямованості.

Ставлення видання до питань євроінтеграції часто спричинене як політичною позицією власника медіа, так і маркетинговою стратегією редакції. У останньому випадку пріоритетною є орієнтація видання на вподобання певного кола глядацької аудиторії та підігривання його переконанням і смакам. Далеко не всі ЗМІ здатні до самостійного створення інформаційного продукту. Це передбачає доступ до інформації та наявність можливостей із її оброблення. Переважно, це

власна кореспондентська мережа та співпраця з експертно-аналітичними центрами. Засоби масової інформації, які не мають зазначених можливостей, виступають вторинним ретранслятором концепцій, ідей і новин провідних медіа.

Зразком концептуальних «провідників» протилежних підходів до проблем політики євроінтеграційного курсу серед медіа України є тижневики «Дзеркало тижня» та «2000».

Інформаційно-аналітичний тижневик «Дзеркало тижня» («ДТ»), який видається з 1994 р., і показує себе, як незалежне від впливу провідних медіахолдингів видання. Великі внутрішні та зовнішні політичні зв'язки, високий професійний підхід до роботи, партнерство з Українським центром економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, роблять тижневик інтелектуальним лідером проєвропейського крила української журналістики. Тижневик створює потік ідей і оцінок, що ретранслюються іншими медіа, які поділяють єврооптимістичні позиції. Він є платформою для виступів експертів, політиків, дипломатів з-за кордону, переважно країн ЄС та США.

Тижневик «2000» виходить із 1999 року. Тепер видання стало лідером ЗМІ, що аналізує настрої, опозиційні до Помаранчевої революції та євроінтеграційного напрямку зовнішньої політики. Видання має кваліфікований журналістський склад і ресурси російського експертного співтовариства, переносючи його погляди і переконання на український суспільно-політичний дискурс, яким притаманні, зокрема, крайній євроскептицизм або навіть євروفобія. Джерела фінансування та особа бенефіціарного власника газети «2000» не розголошуються.

Провідні засоби масової інформації України та інших держав Європи мають більш чи менш виражену проєвропейську («Дзеркало тижня», «Українська правда»), або євроскептичну («Версії», «2000»), орієнтацію. Особливістю українського інформаційного поля є те, що на нього мають великий вплив російські ЗМІ, особливо телеканали, які мають можливість розповсюджувати своє мовлення на українську аудиторію.

Українські засоби масової інформації, висвітлюючи зовнішній політичний курс України, створюють певні міфи або позиції. За запропонованою О. Гоцур аналітичною схемою, їх можна поділити на такі: міфи про ЄС; міфи про російсько-українські міждержавні відносини; міфи про НАТО; міфи про можливість творення Україною власного геополітичного простору; міфи про Україну [3]. Відповідно до позиції ЗМІ вони можуть мати позитивне або негативне забарвлення. Так, лейтмотивом позитивного міфу про ЄС є впевненість у здатності у результаті європейської інтеграції перенесення на український ґрунт європейських реалій; лейтмотивом негативного європейського міфу – така ж впевненість щодо автоматичного перенесення у Україну вад європейських суспільств. Європейська інтеграція розглядається через образ Європи, який піддається крайній ідеалізації або крайньому паплюженню, стає гаслом політичних суперечок. Тематичні напрямки євроінтеграції формують політики з конфронтуючих таборів [8]. Часто це використовується у передвиборчих

баталіях, Питання євроінтеграції часто є вкрай політизованим.

Сьогодення засвідчує величезну роль засобів масової інформації у процесі взаємодії між владними інституціями та громадськістю. ЗМІ – дуже впливовий суспільний інститут, значення якого, як джерела інформації та чинника, що значною мірою впливає на формування суспільних настроїв весь час зростає. Домінуючу позицію у процесі комунікації визначають їх кілька основних характеристик. Засоби масової інформації справляють величезний вплив на суспільну думку та формування позитивного ставлення громадян до певного державного рішення чи стратегії так як мають виключну здатність безпосередньо звертатися до громадськості. Як показують результати соціологічних опитувань, ЗМІ все ще користуються високим рівнем суспільної довіри. Державні радіо і телебачення входять у трійку найбільш гідних довіри джерел інформації. Найбільшою достовірністю, на думку опитаних, характеризуються інформаційні радіо- і телепрограми, а також щоденна преса. Головну позицію серед ЗМІ займає телебачення, яке гарантує привертання уваги та надання інформації багатомільйонній аудиторії. Перевагою телебачення є також швидкість надання інформації. Аналіз інформаційних кампаній євроінтеграційного спрямування свідчить, що ЗМІ регіональні і місцеві, державні і комерційні, є важливими партнерами уряду в реалізації стратегічних завдань політики інформування, які (передусім державні видання, публічні телебачення і радіо) безпосередньо забезпечують реалізацію права громадян на інформацію [8]. З метою активізації зусиль та отримання максимальних результатів уряд планує та здійснює інформування з урахуванням трьох основних принципів ефективної комунікації: визначення цільової аудиторії; окреслення характеристики теми, яка становить інтерес; вибір форми і засобу подання інформації [8]. З метою отримання максимальних результатів визначаються цільові аудиторії (прихильники і противники ідеї інтеграції, окремі соціальні групи), до яких скерована інформація. Форма та спосіб подання інформації має залежати від потреб та запитів аудиторії, що забезпечить ефективність сприйняття повідомлення. Особливо важливим у сучасних умовах є максимальне використання можливостей телебачення як найбільш бажаного джерела інформації. Так, беручи до уваги розбіжності у громадських позиціях українців, було визначено кілька цільових груп інформування: ЗМІ, представники місцевого самоврядування, політики, державні службовці, вчителі, підприємці, селяни, молодь. Також виділено пріоритетні групи адресатів: ті, які впливають на формування громадської думки (політики, журналісти, вчителі, службовці церкви, лідери суспільних та професійних груп); власники малих та середніх підприємств; селяни; молодь, що вчиться. Відповідно зусилля організаторів щодо інформування спрямовуються на те, щоб до представників кожної з груп надходила необхідна інформація, яка відповідає їхнім запитам, у зрозумілій та зручній формі. Матеріали опрацьовуються з урахуванням особливостей та потреб соціальних груп, забезпечують

максимальне сприйняття ними інформації. Для заохочення ЗМІ до участі в інформаційних кампаніях шукаються можливості для спрощення процедур отримання грантів та забезпечення коштів для їх реалізації як з програм підтримки ЄС так і з державного бюджету. Таким чином уряду сприяє в підготовці та оприлюдненні відповідних матеріалів, забезпечує журналістам легкий доступ до «євроінформації».

Вважається, що в українській журналістиці в загальному якості присвячених Європі матеріалів визначається експертами як низька, в висвітленні «європейської» тематики інформування переважає над аналітикою. У ЗМІ (тобто, тих, що не є концептуальними лідерами суспільної думки) недостатньо інструментів для підтримання якісного висвітлення європейської проблематики. Звідси – автоматичне копіювання стрічок новин світових агенцій і низькоякісна аналітика. Таким чином, українські журналісти змушені зосереджуватися на темах, які мають шокуючі українську аудиторію риси. Як правило, теми, що зацікавили б українську аудиторію залишаються у тіні, натомість детально висвітлюються окремі скандальні економічні та політичні ситуації.

За оцінками самих членів професійної спільноти, теми євроінтеграції виявляються для журналістів надто складними; «журналіст, який пише на євроінтеграційні теми, обростає колом експертів» і не завжди самостійно може розібратися в сплетіннях європейської культурної та суспільно-політичної ситуації. У дослідженні «Євроінтеграція очима студентів Інституту журналістики» ставлення до європейської проблематики майбутніх журналістів було невисоким. Журналісти самі мають думати і розрізняти, що саме «погано», що і як треба зробити, щоб стало «добре» [9]. Для них замало писати статті в стилі «Ой-ой-ой, як добре!» або «Ой, як погано!». У опитуванні провідних українських журналістів-міжнародників, проведеному Д. Дуцик у 2011 р., часто акцентується на непрофесійності дій українського журналістського корпусу: «... Непрофесійно, поверхово. Концентрація на зовнішньому, без спроб розібратися в причинах та наслідках» «Частіше поверхово». Триває пошук скандалів замість пошуку суті. Причина в тому, що журналістам так працювати легше, не треба заглиблюватися в питання. У дослідженні щодо молодих київських журналістів, зробленому Р. Горбиком у 2013 р., зазначається,

що «опитані журналісти критично ставляться до загального висвітлення ЄС в українських ЗМІ; проте самі журналісти шукають пояснення цього в зовнішніх для журналістики чинниках, таких як внутрішня чи міжнародна політика, що підкреслює низький рівень журналістської автономності в країні, як її сприймають самі новинарі» [1, с. 30].

Українські видання не мають інструментів, що дали б їм змогу досягти реального інформаційного діалогу Україна – Європа, європеїзувати власну інформаційну політику. До таких інструментів належить, перш за все, робота власних кореспондентів у країнах Європи. Через їх відсутність, або недостатність, українські видання позбавлені можливості створювати особисту стрічку новин, яка б відображала інтереси аудиторії.

Висновки і пропозиції. Висвітлення вітчизняними засобами масової інформації шляху країни до євроінтеграції формує і відтворює міфологізоване уявлення про цілі та засоби європейської інтеграції. ЗМІ пишуть про процес євроінтеграції України, відзначають найважливіші події та кроки, публікують цифри і складають графіки, що стосуються «євротематики». Успіхи України у виконанні положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом експерти оцінюють по-різному: говориться як про цілковитий триумф так і про повний провал. Вплив російських медіа (особливо на східні регіони України), непрофесіоналізм українських медіа, незадовільна інформаційна політика уряду – причини низької обізнаності українських громадян із процесами євроінтеграції. ЗМІ України часто є засобами політизації євроінтеграційного процесу. Іноді вони формують його, як засіб внутрішньополітичного протистояння. Це не складає міцної основи для формування національного консенсусу. Відповідно до умов і запитів українського суспільства, на основі «націоналізації» інформаційного потоку щодо країн Європи, політика редакцій провідних мас-медіа потребує перебудови.

У підсумку слід сказати, що використання власних і міжнародних напрацювань у галузі інформування громадськості та співпраці з засобами масової інформації, сприятиме підвищенню рівня громадської підтримки ідеї зближення з європейським союзом, успішній реалізації завдань Української держави у сфері європейської інтеграції.

Список літератури:

1. Горбик Р.О. Європейська інтеграція та європейська ідентичність у професійній культурі українських журналістів / Р.О. Горбик // Наукові записки Інституту журналістики. – 2013. – Т. 50. – С. 22-32.
2. Гоцур О.І. Стратегічна орієнтація України: міфологічний аспект проблеми / О.І. Гоцур // Медіакритика. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mediakrytyka.info/ohlyady-analytika/stratichna-orientatsiya-ukrayiny-mifolohichnyu-aspekt-problemy.html
3. Гоцур О.І. Українське журналістскознавство в контексті євроінтеграційного процесу / О.І. Гоцур // Наукові записки Інституту журналістики. – 2008. – Т. 30. – С. 53-56.
4. Ткаченко І.В. Проблемні питання європейської інтеграції України / І.В. Ткаченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2012. – Вип. 109. – С. 73-76.
5. Євроінтеграція України: крок за кроком. Інформаційно-аналітичні навчальні матеріали з питань висвітлення в регіональних ЗМІ європейської інтеграції / О. Рибачук, Б. Носова, О. Чекмишев, Ю. Нестеряк, В. Корнеєв. К.: Ін-т журналістики, 2008. – 62 с.
6. Носова Б.М. Мас-медійне забезпечення політичних орієнтирів України в контексті Євроатлантичної інтеграції: автореф. дис... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 Носова Б.М. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики, 2008. – 18 с.

7. Підлуська І. Роль ЗМІ у європеїзації України. Завдання на вчора / І. Підлуська // Роль ЗМІ у європейській інтеграції. – 2001. – С. 132-134.
8. Королько В.Г. Паблік рилейшнз. Наукові основи, методи, практика. – К.: Видав. дім «Скарби», 2001. – С. 400.
9. Державна програма інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004-2007 роки. – К., 2003.
10. Ібрагімова І. Інформаційне суспільство та взаємодія влади з громадськістю: вимоги ефективності // Вісн. НАДУ. – 2004. – № 1. – С. 36-42.
11. Кальниш Ю., Мінаєва В. Зв'язки з громадськістю в державному управлінні: перспективи для України // Вісн. НАДУ. – 2005. – № 1. – С. 339-346.
12. Почепцов Г. Паблік рилейшнз. – К.: Т-во «Знання України», КОО, 2000. – С. 500.

Шидей Н.В.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

РОЛЬ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ ВО ВНЕДРЕНИИ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННОГО КУРСА УКРАИНЫ

Аннотация

На основе анализа и обобщения оценок экспертов по освещению украинскими средствами массовой информации (далее – СМИ) проблемы европейской интеграции страны в статье определены основные характеристики деятельности отечественной журналистики в этом направлении. Определена их роль в формировании национального подхода относительно вхождения государства в Европейский союз. Определены предложения по изменениям в редакционной политике отечественных СМИ, в частности, достижение соответствия реальным запросам украинской аудитории новостного потока из стран Европейского союза.

Ключевые слова: средства массовой информации, правительство, связи с общественностью, евроинтеграция, общественность, журналистика, коммуникация, Украина.

Shidey N.V.

National University of Water and Environmental Engineering

THE ROLE OF MASS MEDIA IN IMPLEMENTATION OF THE EURO-INTEGRATION COURSE OF UKRAINE

Summary

Based on the analysis and generalization of experts' assessments regarding the coverage of the problems of European integration of the country by the Ukrainian mass media (hereinafter – the mass media), the article defines the main characteristics of the activity of national journalism in this direction. Determined their role in shaping the national approach to the entry of the state into the European Union. The proposals on changes in the editorial policy of domestic mass media, in particular, the achievement of compliance with real requests of the Ukrainian audience of the news stream from the countries of the European Union, were determined.

Keywords: mass media, government, public relations, eurointegration, public, journalism, communication, Ukraine.

УДК 321.01-053.81(477)

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Якимчук М.Ю., Волкова І.П.

Національний університет водного господарства та природокористування

У статті досліджується поняття «молодь» за законодавством України. Проаналізовані основні недоліки та напрямки вдосконалення молодіжної політики держави. Особливе значення приділяється питанням соціально-політичної активності молоді в умовах формування громадянського суспільства. Визначено основні завдання, які повинна вирішити держава з метою підвищення соціально-політичної активності молоді.

Ключові слова: молодь, громадянське суспільство, суспільно-політична активність молоді, вибори, держава, молодіжна політика.

Постановка проблеми. Сьогодні проблема активності молоді у громадському житті є досить актуальною та соціально значущою. Названа соціально-демографічна група є суб'єктом політичних і соціальних відносин і її активність залежить від безлічі різних факторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове значення соціально-політичної активності молоді пов'язується з необхідністю досліджень суспільно-політичних явищ, що відбуваються у молодіжній сфері. Для цього необхідно проаналізувати проблеми молоді, знайти засоби і методи їх вирішення та в цілому розібратися у суспільно-політичному статусі молоді. Даним питанням зацікавилися В. Бебик, І. Грицьак, О. Лозовицький, О. Балакірева, В. Ярош, О. Яременко, С. Серьогін та багато інших науковців. Проте навіть незважаючи на їхні дослідження, тема залишається нерозкритою і вимагає подальших теоретично-наукових розробок для запровадження підходів до державного управління молодіжною політикою.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Встановлено, що політична активність молоді зростає в періоди масштабних і переломних подій. Необхідність залучення цієї частини суспільства в політичний процес є одним з основних завдань сучасної держави, оскільки без розвитку громадянського суспільства побудова демократії неможлива. У свою чергу, розвиток громадянського суспільства неможливий без залучення в суспільно-політичний процес молодого покоління.

Метою дослідження є отримання комплексного соціологічного знання про специфіку соціально-політичної активності української молоді та виявлення механізмів, умов та закономірностей, які посприяли б активізації молодіжної політики в Україні для подальшого формування громадянського суспільства.

Виклад основних положень. В умовах розвитку демократії та формування громадянського суспільства зростає необхідність перетворення молоді в активного суб'єкта політичних процесів. Однак низький рівень довіри молоді до влади гальмує цей процес. Сьогодні практично усі державні та суспільні сфери діяльності безпосередньо стосуються інтересів молоді: проведення реформ в державі, військові дії на сході країни, боротьба з тероризмом, освіта, праця,

сім'я, виховання, охорона здоров'я, культура, спорт, тощо. Все це відноситься до проблем державної політики, рішення яких повинно здійснюватися сумісними зусиллями держави, суспільства і самої молоді.

Молодь – це специфічна соціальна група. Вона різниться за віком, рівнем освіти, професійної підготовки, ціннісними орієнтаціями, ступенем участі в політичних, соціальних та інших суспільних відносинах.

Молоддю вважаються молоді люди віком від 14 до 35 років. Підходи до визначення вікових ознак молоді як соціально-демографічної групи в незалежній Україні тричі змінювалися. Перше визначення молоді в межах 15–28 років, на яких поширюється державна молодіжна політика, було зафіксоване у Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (5 лютого 1993 р.). У 1999 р. Верховна Рада України зменшила нижній поріг до 14 років. Ця зміна була певною відповіддю на прийняття Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1 грудня 1998 р.), який визначав, що молодіжні громадські організації об'єднують громадян віком від 14 до 28 років. Зміна верхньої вікової межі молоді до 35 років призвела відразу до неузгодженості законодавства. Так, якщо Закон «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (діє в редакції від 01.01.2015 р.) [2] вважає молоддю громадян України віком від 14 до 35 років, то членами молодіжних організацій можуть бути особи у віці 14–28 років. Молоді люди віком від 28 до 35 років законодавством враховані не були.

Соціально-політична активність в цілому, з точки зору сучасної науки, являє собою підвищену участь у різних соціальних практиках, спрямованих на суспільне благо, таких як участь у діяльності політичних партій, громадських організацій і рухів, акціях. Проте в Україні реформи влади фактично залишали молоді на узбіччі соціально-політичного життя, а політичні партії проявляли до неї інтерес лише в період виборчих кампаній. Однак останніми роками ситуація дещо змінилася. Досвід попередніх років показує, що країни досягали стійкого політичного і економічного успіху завдяки посиленій увазі до молоді, вони змінили традиційний погляд на нові покоління і переглянули

взаємозв'язки між ними та їхнє значення для всебічного розвитку держави. Тож Україна також поставила перед собою завдання посиленого розвитку молодіжної політики.

Саме тому на першому плані будуть ті країни, які навчилися ефективно використовувати людський потенціал (зокрема молоді), заради досягнення стабільності серед інших держав.

Розвиток демократичної держави буде багатого ефективнішим лише за активної участі молоді. Творчий потенціал молодих людей є вагомим складовою модернізації суспільства, оскільки у майбутньому саме ця частина людей буде визначати пріоритетні напрями внутрішньої та зовнішньої політики країни, визначати механізми управління суспільством. Необхідно на державному рівні створити такі умови, щоб молодь могла брати активну участь у процесах розвитку України та повноцінно самореалізовувалася. Це забезпечить соціальний, культурний і економічний розвиток країни.

Для цього потрібно забезпечити духовні і культурні потреби молоді, рівні можливості для розкриття потенціалу молоді, набуття соціального досвіду (тобто вміння жити в громадянському суспільстві), якісну освіту, підтримку молодих сімей, формування національної і громадської свідомості, яка забезпечувала б розвиток України на основі державних та національних цінностей.

Такий підхід сформує у молодого покоління відповідальне ставлення до свого майбутнього і майбутнього держави. Це допоможе долучити чим більшу кількість людей до розробки і реалізації державної молодіжної політики.

Політичні та соціальні системи в Україні перебувають у стані потоку з 1992 року. Молоді, молодіжній культурі та змінам, що впливають на неї протягом періоду з часу незалежності, приділяли велику увагу і вони стали регулярною темою обговорень в уряді. Уряд прийняв багато законів, правил та політики щодо молоді. Основні завдання, принципи та напрямки молодіжної політики в Україні викладені в Декларації «Про загальні основи державної молодіжної політики в Україні», прийняті Законом України від 15 грудня 1992 року, № 2859-ХІІ, а також в таких нормативно-правових актах як: Закони України «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про об'єднання громадян», «Про загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004-2008 роки». Найважливішим нормативно-правовим актом є Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (прийнятий Верховною Радою України 5 лютого 1993 р.) [2], в якому зазначені основні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молодих громадян України в інтересах особистості, суспільства та держави.

Згідно з законом, українська молодіжна політика поширюється на громадян віком від 14 до 35 років незалежно від соціально-майнового стану, походження, расового і національного статусу, статі, освіти, віри, роду і характеру занять. Вона здійснюється органами державної

виконавчої влади, установами, інститутами та об'єднаннями молодих громадян.

Найголовнішими напрямками діяльності для українських органів державної влади у здійснення молодіжної політики є:

- забезпечити правову і соціальну захищеність молоді;
- надати молодому громадянину гарантованого державного мінімуму, що складається з соціальних послуг на навчання, виховання духовного і фізичного розвитку, охорони здоров'я, професійної підготовки та працевлаштування;
- належне фінансування заходів і програм, що стосуються молоді;
- залучити молодих громадян до особистої участі у реалізації програм, що стосуються молоді, суспільства і держави.

У повсякденній практиці управління молодіжну політику часто розуміють не інакше, як певні витрати на молодь, як «утримання» молоді. Це неправильна точка зору. Безумовно, найбільш значущі молодіжні програми, що стосуються охорони здоров'я, освіти, необхідно фінансувати. Не обійтися без витрат і на ті соціальні групи, які самі себе не в змозі прогодувати (інваліди, сироти). Однак здебільшого молоді потрібні скоріше не інвестиції, не матеріальна допомога, а підтримка з боку держави для життєвого старту. Тому основним принципом державних відносин повинен бути принцип кредиту довіри і певної фінансової підтримки. Очевидно, що від позиції молоді в суспільно-політичному житті, від її активності залежатимуть темпи просування України по шляху не тільки політичних, а й культурних, економічних та ін. перетворень. А в наших силах сьогодні максимально зміцнити цю позицію молоді і посприяти її активності шляхом ефективних реформ в цій галузі [3].

Проте, питанням реалізації молодіжної політики займаються не тільки державні органи. Молодь також не стоїть осторонь від тих процесів, які нині відбуваються в політичному, громадському житті суспільства. Вона намагається підвищити ефективність свого власного впливу на суспільне життя, прагне до самоорганізації у вигляді громадських об'єднань. Необхідно відзначити, що визначальною рисою громадського молодіжного руху України є демократичний характер його створення і діяльності: переважна більшість молодіжних та дитячих об'єднань створено самою молоддю. Сьогодні в Україні налічується 200 всеукраїнських молодіжних організацій. Всі вони мають свої осередки в регіонах України. Ці організації щорічно реалізують свої програми і отримують фінансову підтримку від Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту.

Також до провідних українських молодіжних організацій належать «Форум молодих лідерів України», «ВМГО Молодь України за майбутнє», «Всеукраїнська молодіжна туристична асоціація», «Союз молоді України» та інші [4]. Таким чином, протягом усього періоду розвитку незалежної України, не дивлячись на складну політичну, економічну, соціальну ситуацію в країні, громадські структури молодіжного руху активно розвиваються, відроджуючи свої історичні

традиції, коріння, і нині займають помітне місце в політичній системі суспільства.

На сьогоднішній день в Україні пріоритетною функцією студентського руху залишається вирішення соціально-економічних проблем студентства, захист їх прав та інтересів. Хоча в періоди особливого політичного загострення саме українське студентство виступає основною рушійною силою політичних змін. Українська молодіжна політика має сильний ідейний акцент [5]. Під час короткої історії незалежності України молодь принаймні тричі викликала зміни в розвитку всієї країни (Гранітна, Помаранчева революції та Революція гідності 1990, 2004, 2014 рр.).

Особливістю молодіжних рухів після «Революції гідності» стало орієнтація на впровадження процесу реформ в Україні, орієнтація на боротьбу з корупцією і політичний лобізм. Особливе місце серед молодіжних організацій в Україні займають волонтерські рухи – робота яких направлена на допомогу і вирішення гуманітарних проблем пов'язаних з ситуацією на Сході України.

Специфіку політичної активності молодого покоління, можна об'єднати в дві групи.

– першу групу складають об'єктивні чинники. До цих факторів належать вікові особливості (рухливність політичної свідомості, схильність до маніпулювання через відсутність політичного досвіду), нестабільне матеріальне становище (складність працевлаштування, низькі доходи і т. д.) і рівень соціально-економічного розвитку держави;

– друга група об'єднує в собі суб'єктивні чинники, зокрема це ступінь довіри до інститутів державної влади, впевненість у завтрашньому дні, ступінь інтересу до політичних подій і т. д. [5].

Умовами формування відповідальності молоді за майбутнє держави є:

– розширення демократичної участі молоді в розвитку суспільства;

– викоринювання убогості і значної соціально-економічної нерівності;

– розширення прав дітей і молодих громадян в політичній та економічній сферах;

– надання підтримки інформаційного забезпечення, більшої наочності і звітності в питаннях управління, а також при прийнятті рішень з економічних і соціальних питань.

Формування життєздатного підростаючого молодого покоління стає однією з головних стратегічних завдань розвитку країни. У цьому сенсі молодь – об'єкт національно-державних інтересів, один з головних чинників забезпечення розвитку держави і суспільства. Причому мова йде не стільки про допомогу з боку держави, а про створення умов, які можуть допомогти молодим

людям стати самостійно на ноги, розвиватися і приносити користь собі і суспільству [6].

Одним із важливих внесків у розвиток демократичної держави є вибори. Проте, українська молодь в частині голосування на виборах підтримує глобальний тренд абсентеїзму (ігнорування).

Наведені дані свідчать, що показник участі української молоді у виборах не тільки знаходиться на низькому рівні, а й постійно знижується.

Відповідно до проведених досліджень, в 1999 році у виборах взяло участь 61% молодих людей у віці від 18 до 29 років. Винятком стали повторні вибори президента в 2004 р в ході «Помаранчевої революції» при високій протестній активності молоді, тоді 71% молодих людей взяли участь у виборах. У 2010 році у виборах взяло участь 57%. Але потім знову почалося зниження, і на останніх президентських виборах 2014 року рівень активності встановився на рівні 44% [4]. Очевидно, що молодь покладає більше надій на громадську активність, а не електоральну. Про це свідчить участь в громадських організаціях, волонтерська діяльність.

Що ж безсумнівно, молодіжний рух України на даний момент перебуває у стані піднесення. Але молодим активістам необхідна допомога, як при створенні організації, так і для її розвитку. Саме тому державна влада не повинна забувати про молодіжну політику, і про свою роль в ній, так як молодь – це майбутнє не тільки нашої країни, а й усього світу в цілому.

Таким чином, державна молодіжна політика в Україні вимагає реформування і стратегічного переосмислення. Ключовими пріоритетами повинні стати:

– створення якісно нової системи і підходів в освіті з урахуванням світових тенденцій розвитку і ситуації на вітчизняному ринку праці, де на сьогоднішній день незатребуваними залишаються мільйони молодих фахівців;

– забезпечення випускників першим робочим місцем за фахом;

– продовження фінансування молодіжних програм житлового кредитування;

– подолання соціального відчуження молоді, залучення в соціально-економічні та політичні процеси в державі і суспільстві шляхом участі в органах місцевого самоврядування та самоорганізації;

– активна пропаганда і популяризація здорового способу життя, домінування духовних цінностей над споживчою і матеріальною культурою;

– можливість реалізації та задоволення своїх економічних, соціальних і культурних інтересів і потреб.

Список літератури:

1. Бебик В. Політологія для політика і громадянина: Монографія / В. Бебик. – Київ: МАУП, 2003. – 424 с.
2. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 № 2998-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>
3. Грицяк І. Політико-правові засади державної політики у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції / І. Грицяк // Україна дипломатична. – 2013. – Вип. 14. – С. 641–661.
4. Лозовицький О. С. Освіта, наука і культура молоді України в умовах сучасних викликів і загроз глобалізації / О. С. Лозовицький // Науково-методична конференція викладачів, співробітників і студентів, Конотоп, 28 квітня 2011 р.: тези доповідей: у 2-х ч. / Відп. за вип. В.В. Бібик. – Суми: СумДУ, 2011. – Ч. 1. – С. 186–188.

5. Молодь України у дзеркалі соціології / [За ред. О. Балакірева, О. Яременко]; Український інститут соціальних досліджень. – К.: УІСД, 2001. – 210 с.
6. Формування здорового способу життя молоді: проблеми і перспективи. Монографія / О. Яременко, О. Балакірева, О. Вакуленко та ін. – К. : Український інститут соціальних досліджень, 2000. – 207 с.

Якимчук М.Ю., Волкова И.П.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ МОЛОДЕЖИ В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация

В статье исследуется понятие «молодежь» по законодательству Украины. Проанализированы основные недостатки и направления совершенствования молодежной политики государства. Особое значение уделяется вопросам социально-политической активности молодежи в условиях формирования гражданского общества. Определены основные задачи, которые должна решить государство с целью повышения социально-политической активности молодежи.

Ключевые слова: молодежь, гражданское общество, общественно-политическая активность молодежи, выборы, государство, молодежная политика.

Jakimchuk M.Yu., Volkova I.P.

National University of Water and Environmental Engineering

SOCIO-POLITICAL ACTIVITY OF YOUTH IN CONDITIONS OF FORMATION OF CIVIL SOCIETY

Summary

Today, the problem of youth activity in public life is very relevant and socially significant. This socio-demographic group is the subject of political and social relations and its activity depends on many different factors. It has been established that the political activity of young people grows during periods of large-scale and critical events. The need to involve this part of society in the political process is one of the main tasks of the modern state, since without the development of civil society, the building of democracy is impossible. In turn, the development of civil society is impossible without the involvement of the young generation in the socio-political process.

Keywords: youth, civil society, socio-political activity of youth, elections, state, youth policy.

НАШІ АВТОРИ

1. **Бачук Валентина Богданівна** – завідувач навчальної лабораторії «Юридична клініка», Національний університет водного господарства та природокористування
2. **Благодир Ангеліна Адамівна** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності, Національний університет водного господарства та природокористування
3. **Благодир Віталій Сергійович** – кандидат юридичних наук, адвокат, Івано-Франківський національний медичний університет
4. **Благодир Сергій Миколайович** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності, Національний університет водного господарства та природокористування
5. **Вікторчук Марія Василівна** – кандидат юридичних наук, доцент кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності, Національний університет водного господарства та природокористування
6. **Віннічук Іванна Василівна** – студентка 2 курсу навчально-наукового інституту права, Національний університет водного господарства та природокористування
7. **Вовк Юрій Євгенович** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності, Національний університет водного господарства та природокористування
8. **Водоп'ян Тетяна Вікторівна** – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та галузевих дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування
9. **Волкова Ілона Петрівна** – студентка навчально-наукового інституту права, Національний університет водного господарства та природокористування
10. **Гвоздецький Віктор Демидович** – доктор юридичних наук, професор кафедри правових природоохоронних дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування
11. **Голяк Людмила Володимирівна** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри спеціальних юридичних, Національний університет водного господарства та природокористування
12. **Гонтарук Оксана Сергіївна** – студентка навчально-наукового інституту права, Національний університет водного господарства та природокористування
13. **Гришко Вікторія Іванівна** – доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування
14. **Жардан Діана Іванівна** – студентка навчально-наукового інституту права, Національний університет водного господарства та природокористування
15. **Жмаченко Юлія Юріївна** – студентка навчально-наукового інституту права, Національний університет водного господарства та природокористування
16. **Калінін Владислав Володимирович** – студент навчально-наукового інституту права, Національний університет водного господарства та природокористування
17. **Кісілевич Катерина Олександрівна** – студентка навчально-наукового інституту права, Національний університет водного господарства та природокористування
18. **Лівчук Світлана Юріївна** – студентка навчально-наукового інституту права, Національний університет водного господарства та природокористування
19. **Мельничук Юлія Іванівна** – кандидат філософських наук, доцент кафедри правових, природоохоронних дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування
20. **Міщук Інна Володимирівна** – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та галузевих дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування
21. **Оксентюк Наталія Володимирівна** – доцент кафедри суспільних дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування
22. **Пасічнюк Василь Борисович** – старший викладач кафедри конституційного права та галузевих дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування
23. **Петровський Олександр Михайлович** – асистент кафедри правових природоохоронних дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування
24. **Подвірна Олена Владиславівна** – старший викладач кафедр конституційного права та галузевих дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування
25. **Садовнік Василь Петрович** – асистент кафедри правових природоохоронних дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування
26. **Самороков Валентин Олександрович** – доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування
27. **Сахнюк Віта Володимирівна** – старший викладач кафедри конституційного права та галузевих дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування
28. **Слаб'як Тарас Богданович** – студент навчально-наукового інституту права, Національний університет водного господарства та природокористування
29. **Словська Ірина Євгенівна** – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування

30. **Цимбалюк Валерій Іванович** – кандидат юридичних наук, професор кафедри спеціальних юридичних дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування
31. **Шидей Надія Василівна** – старший викладач кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності, Національний університет водного господарства та природокористування
32. **Якимчук Мирослава Юріївна** – старший викладач кафедри правових природоохоронних дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування

ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЇ СТАТЕЙ

Редакція наукового журналу

пропонує всім бажаючим студентам, аспірантам, докторантам, здобувачам, молодим фахівцям, викладачам, науковцям та іншим зацікавленим особам опублікувати свої статті за різними науковими напрямками

ДЛЯ ПУБЛІКАЦІЇ СТАТТІ НЕОБХІДНО:

1. Заповнити електронну форму реєстрації, обов'язкову для публікації.

2. Надсилати на електронну пошту редакції info@molodyvcheny.in.ua статтю та квитанцію про сплату вартості публікації наукової статті (сплачується лише після повідомлення про прийняття матеріалів). Обов'язково в темі листа вкажіть науковий розділ журналу, в якому ви бажаєте опублікувати статтю.

3. Редакція рецензує вашу статтю протягом 2–3 днів. Статті студентів публікую-

ються за наявності рецензії або співавтора з науковим ступенем.

4. Якщо стаття успішно пройшла рецензування, ми відправляємо вам лист з інформацією: «Стаття пройшла рецензування, прийнята до публікації».

5. Як тільки електронна версія журналу розміщується на сайті, ми повідомляємо вам про це. Потім, після виходу журналу з друку, ми відправляємо вам друкований примірник в потрібній кількості.

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ НАУКОВОЇ СТАТТІ:

Наукові статті повинні містити такі необхідні елементи (з виділенням по тексту статті):

– постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

– аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які посилається автор;

– виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття;

– формулювання цілей статті (постановка завдання);

– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку.

Автори, які подали матеріали для публікації, погоджуються з наступними положеннями:

– відповідальність за достовірність поданої інформації в своїй роботі несе автор.

– автори зберігають за собою всі авторські права і одночасно надають журналу право першої публікації, що дозволяє поширювати даний матеріал із зазначенням авторства та первинної публікації в даному журналі.

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ НАУКОВОЇ СТАТТІ:

Індекс УДК (у верхньому лівому кутку сторінки);

Прізвище та ініціали автора(-ів), місце роботи (навчання), вчений ступінь, вчене звання, посада – трьома мовами (українською, російською, англійською);

Назва статті – трьома мовами (українською, російською, англійською);

Анотації (мінімум 5 речень) та ключові слова (мінімум 5 слів) – трьома мовами (українською, російською, англійською);

Текст статті може бути українською, російською, англійською, німецькою, польською або французькою мовами;

Список літератури.

Формат статті	A4, орієнтація – книжкова, матеріали збережені та підготовлені у форматі Microsoft Word (*.doc або *.docx)
Поля	всі сторони – 2 см
Основний шрифт	Times New Roman (Arial і Courier New для текстових фрагментів)
Розмір шрифту основного тексту	14 пунктів
Міжрядковий інтервал	полуторний
Вирівнювання тексту	по ширині
Автоматична розстановка переносів	включена
Абзацний відступ (новий рядок)	1,25 см
Нумерація сторінок	не ведеться
Малюнки та таблиці	необхідно подавати в статті безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. Розмір шрифту табличного тексту зазвичай на 2 пункти менше основного шрифту. Кількість таблиць, формул та ілюстрацій має бути мінімальною та доречною. Рисунки і таблиці на альбомних сторінках не приймаються.
Формули	повинні бути набрані за допомогою редактора формул (внутрішній редактор формул в Microsoft Word for Windows).
Посилання на літературу	у квадратних дужках по тексту [1, с. 2], бібліографічний список в кінці тексту. Посторінкові виноски та посилання не допускаються
Обсяг	від 10 до 20 сторінок включно

НОТАТКИ

Науковий журнал
«Молодий вчений»

№ 12.1 (76.1) грудень 2019 р.

Щомісячне видання

Коректор: В. Бабич
Дизайн: А. Юдашкіна
Комп'ютерна верстка: В. Удовиченко

Контактна інформація редакції журналу.
Поштова адреса: 73021 Україна, м. Херсон,
а/с 20, Редакція журналу «Молодий вчений»

Телефон: +38 (0552) 399 530
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
Сайт: www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 26.12.2019 р.
Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 10,0. Тираж 100 прим.
Зам. 1219-84.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, буд. 46-а
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.